

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Bc. Tereza Aghová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Tereza Aghová
Sovětská invaze do Afghánistánu jako katalyzátor vzniku
islámského fundamentalismu a Tálibánu

Soviet Invasion to Afghanistan as Catalyst for Emergence of
Islamic Fundamentalism and Taliban

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Žídková, M.A.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury

V Olomouci dne 30. března 2010

OBSAH

ÚVOD	5
1. Teoretické a terminologické ukotvení. Základní determinanty vývoje Afghánistánu	13
1.1 Teoretické ukotvení.....	13
1.2 Použitá terminologie	17
1.3 Základní rysy mezinárodní vývoje v sedmdesátých letech dvacátého století	22
1.4 Afghánistán do Daúdovy revoluce	27
2. Sovětská invaze do Afghánistánu. Okupace a zapojení ostatních států .	35
2.1. Kořeny Afghánského komunismu a v letech 1945-1979	35
2.2. Klíčové momenty ve vývoji v letech 1979-1989	50
2.3. Reakce ostatních zemí na invazi a jejich angažmá v konfliktu	58
3. Vývoj islámského hnutí v letech 1979-1989	66
3.1 Kořeny vzniku islámských skupin.....	67
3.2 Hlavní islámské skupiny, strany a hnutí	71
3.3 Opoziční revoluční skupiny a desetiletá okupace	74
4. Hlavní aspekty vývoje v období po odchodu sovětských vojsk do nástupu Tálibánu	79
4.1 Vývoj v letech 1989-1992	80
4.2 Občanská válka 1992-1996	85
4.3 Afghánistán jako failed state	92
ZÁVĚR	94
ABSTRAKT	99
ZDROJE	101
Prameny.....	101
PŘÍLOHY	112
SEZNAM.....	112
A. Textové přílohy	113
B. Obrazové přílohy.....	116

ÚVOD

O Afghánistánu, jeho obyvatelích a současné válce mezi *Talibánem* na jedné straně, a USA a afghánskou vládou na straně druhé, bylo v posledních letech napsáno mnohé. Světová média nicméně znovu objevila Afghánistán až po 11. září 2001. Do té doby, byly zmínky o této zemi v médiích spíše sporadické. Dnes je Afghánistán státem zmítaným už třicet let válkou, která pravděpodobně neskončí ani v nejbližší budoucnosti. Vše co se dnes odehrává, má nějakým způsobem kořeny v minulosti. Právě kombinací minulých událostí se současným stavem vzniká vhodné téma k výzkumu.

Přesto, že je Afghánistán v dnešní době jednou z nejdiskutovanějších zemí světa, o tom co bylo před zářím 2001 a jakým způsobem tehdejší dění podmínilo současný vývoj, se příliš nepíše. Tématem této diplomové práce je sovětská invaze do Afghánistánu v roce 1979, to co jí předcházelo a vytvoření silného islamistického hnutí. Nyní je Afghánistán opět v centru pozornosti jako země, v níž se ukrývají a cvičí muslimští teroristé. To, že se Afghánistán stal jejich útočištěm je výsledkem předchozího vývoje, na který se soustředí tento text.

Hlavním důvodem výběru tématu byla snaha poukázat na to, že současná situace v Afghánistánu je podmíněna určitým historickým procesem, který si zaslouží bližší přezkoumání. Často jsou v médiích i některých analýzách vidět povrchní soudy současné situace, aniž by bylo pátráno po příčinách, které nynější dění podmínily. Cílem této práce není podat vyčerpávající popis událostí ve 20. století až po současnost. Naopak, text se soustředí na hlavní momenty období, která měla největší vliv na utváření současného stavu. Dalším důvodem pro výběr této problematiky je doplnit nedostatek odborných prací na toto téma v českém prostředí. Kromě obecných dějin Afghánistánu a populárně-naučných publikací o sovětské invazi, které jsou určeny pro širokou, a nikoliv odbornou veřejnost nic na toto téma nevyšlo. Zdroje, které existují v češtině, jsou buď zastaralé a již neodpovídající skutečnosti, nebo jsou neodborné. Zbytek publikací tvoří překlady zahraničních textů nebo romány.

Chronologické vymezení práce pokrývá zhruba období od konce druhé světové války až do nástupu *Talibánu* k moci v roce 1996. Toto velké časové rozpětí bylo zvoleno proto, aby bylo možno obsáhnout nejdůležitější momenty, které měly vliv na utváření, formování a sílení islamistických skupin a na prohlubování krize uvnitř

afghánské společnosti. Na delší časové ose lze také snadněji pozorovat postupný rozklad státu. Dalším důvodem proč autorka zvolila toto časové rozpětí je aplikace teorie *failed state* na případ Afghánistánu. Rozpad Afghánistánu jako státu, totiž úzce souvisí s nástupem komunistické vlády a desetiletou sovětskou okupací.

Z hlediska obsahového se text zaměřuje hlavně na období vlád Mohammada Daúda, Núra Tarákiho, Hafizulláha Amína, Babraka Karmala a Mohammada Nadžibulláha. Text pokrývá i postupný vznik různých druhů opozice vůči jejich režimům. Práce se koncentruje hlavně na islamistickou opozici, na její hlavní proudy, směry a vůdce. Vzhledem k množství skupin a stran, které se během zkoumaného období vytvořily nebylo možné pokrýt je v této práci všechny. Text se proto zabývá pouze hlavními uskupeními, která měla největší vliv na vývoj v Afghánistánu a na situaci ve společnosti. Pouze nepřímo je rozebírána struktura afghánské společnosti, její zvyky a charakter a tradice. Soustředí se primárně na ty, které byly narušeny a cíleně ničeny komunistickou vládou. Text analyzuje jaké dopady tato desktrukce přinesla. Z geografického pohledu je práce omezena na oblast Afghánistánu. Nicméně je potřeba tam, kde je to nutné, zabývat se i Pákistánem, Iránem, SSSR, USA a dalšími státy v rámci jejich zapojení do událostí rozebíraných v textu.

Stať je rozčleněna na čtyři hlavní kapitoly. První dvě se věnují ukotvení tématu v rámci teorie, času a historického vývoje. Další dvě kapitoly se pak zabývají převážně opozičním hnutím, jeho vývojem, cíli, štěpením a hlavními rysy. Řazení kapitol je chronologické. První kapitola s názvem *Teoretické a terminologické ukotvení. Základní determinanty vývoje Afghánistánu* se věnuje teoretickému ukotvení textu a základnímu vhledu do afghánské problematiky. Je členěna na čtyři podkapitoly. První podkapitola představuje Afghánistán v rámci teorie *failed state*. Druhá se věnuje terminologii, se kterou pracuje celý text. Třetí podkapitola se zaměřuje na vykreslení mezinárodní situace a stavu studenoválečného konfliktu v sedmdesátých letech 20. století. A konečně čtvrtá, poslední část, se zabývá Afghánistánem v době monarchie, tj. moderním vývojem do roku 1973.

Druhá kapitola s názvem *Sovětská invaze do Afghánistánu. Okupace a zapojení ostatních států* se dělí na tři části, které se postupně zabývají režimem Sardara Daúda a vývojem komunistického hnutí v Afghánistánu. Soustředí se na invazi a hlavní události desetileté okupace, které měly vliv na utváření, posilování a štěpení opozičního hnutí v letech 1979-1989. V souvislosti s opozičním hnutím je důležité analyzovat míru

zapojení ostatních států v afghánském konfliktu, zejména kvůli závislosti mudžahídů na zahraniční pomoci.

Třetí část práce nesoucí název *Vývoj islamistického hnutí v letech 1979-1989* je zaměřena výhradně na analýzu odbojového hnutí. Text se věnuje kořenům vzniku skupin, organizací, politických stran a jejich hlavním představitelům. Práce sleduje konfliktní linie mezi jednotlivými uskupeními a sleduje jak neshody a krvavé střety vedly k trvalému rozdělení země mezi jednotlivé vůdce.

Poslední kapitola nazvaná *Hlavní aspekty vývoje v období po odchodu sovětských vojsk do nástupu Tálibánu* se soustředí na události let 1989 až 1996. Mimořádná pozornost je věnována vývoji během občanské války a jednotlivým hlavním válčícím uskupením. Zabývá se také dopady desetileté okupace na afghánské obyvatelstvo.

Práce staví na předpokladu, že sovětská invaze byla příčinou enormního zesílení do té doby marginálního islámského hnutí, z něž vzešel Tálibán. V této souvislosti text přináší a snaží se dokázat dvě dílčí teze. První z nich se týká tématu vládních opatření v letech 1978-1979. Je argumentováno, že kvůli vládním dekretům jdoucím proti tradičním, tj. s tradičním islámem spjatým pravidlům, došlo k radikalizaci již existujících islamistických protivládních hnutí; za jiných okolností by se opozice obdobně ne radikalizovala. Druhá teze považuje okolnosti před, během a po invazi za příčinu transformace Afghánistánu, do té doby kvalifikovaného jako slabý, na stát rozpadlý. Také proto, že během okupce zesílily etnické a náboženské rozpory mezi jednotlivými složkami obyvatelstva.

Jednotlivé části práce se soustředí na konkrétní výzkumné otázky, které jsou zaměřeny na potvrzení, popř. vyvrácení uvedených tezí. První z nich se ptá, které kroky komunistické vlády vedly k vytvoření a posílení opozičních skupin a proč. Další otázka řeší: zda by došlo k takové radikalizaci islamistických i tradicionalistických skupin nebýt sovětské invaze a desetileté okupace, která vedla až k zuřivé občanské válce těchto uskupení mezi sebou? Této výzkumné otázce se věnuje třetí kapitola. Čtvrtá a poslední část práce je věnována výzkumu dopadů desetileté sovětské okupace na obyvatelstvo a na rozpoutání občanské války.

Při psaní této diplomové práce byl použit empiricko-analytický přístup, který klade důraz na neutrální postoj vůči studovanému subjektu a snaží se vyvarovat

používání nekritických zdrojů.¹ Jednotlivé kapitoly kombinují metodu deskriptivní s analytickou. Metoda analytická je použita pro rozbor angažovanosti jednotlivých států v afghánském konfliktu mezi komunistickou vládou a jejich spojenci Sověty a mudžahedíny. Tatáž metoda je uplatněna i při hodnocení vývoje afghánských opozičních skupin. Deskriptivní metoda je užita při popisu vývoje afghánské politiky a afghánské společnosti.

Vzhledem k níže uvedeným cílům práce, byla při zpracování jednotlivých částí textu zvolena také metoda historická, která se vyznačuje zkoumáním politického jevu v době jeho vzniku a procesu změny, dále analyzuje téma v souvislosti s jinými jevy v daném časovém období a pokouší se i do jisté míry předjímat budoucí vývoj a výsledek zkoumaného procesu.² Tato metoda je procesem výzkumu a popisu minulých událostí s cílem zpravit o tom, co se stalo v minulosti. Nejedná se pouze o shromažďování faktů, ale především o jejich interpretaci, protože úkolem metody je být interpretativní, aby odhalila a přiblížila komplexní nuance, osobnosti, kulturu, názory, jež ovlivňovaly minulost a mají vliv na současnost.³ Právě tento způsob zpracování informací, který v sobě zahrnuje i porovnávání názorů na jednu událost různými vědci je uplatňován v této diplomové práci. Jak uvádí odborník v oblasti metodologie vědy Jan Hendl, metoda historického výzkumu se provádí s cílem odpovědět na určité otázky; nalézt vztah mezi minulostí a budoucností; zaznamenat a vyhodnotit činy jednotlivců, skupin a institucí a přispět k porozumění kultury, v níž žijeme nebo která je nám cizí.⁴

Cíle jsou v případě této diplomové práce následující. Hlavním cílem je nalezení odpovědi na otázku, zda sovětská invaze byla skutečně rozbuškou, díky které se v Afghánistánu objevilo silné islamistické hnutí. Dílčím cílem je zachytit momenty, které vedly k zformování širokého opozičního hnutí, které bylo půdou pro vznik vzájemně znepřátelených frakcí a skupin včetně *Tálibánu*. Práce se také snaží zaznamenat a vyhodnotit činy skupin, jednotlivců i institucí hrajících roli v době před okupací, během ní i po ní v období občanské války. A v neposlední řadě je cílem textu přiblížit čtenáři afghánskou kulturu a charakter obyvatelstva.

¹ ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Úvod do současné politologie*. Praha, Portál 2002, s. 21.

² Více o historické metodě viz ADAMOVÁ, Karolína – KRÍŽKOVSKÝ, Ladislav: *Základy politologie*. Praha, C. H. Beck 2004, s. 97.

³ HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum: základy teorie, metody a aplikace*. Praha, Portál 2008, s. 133.

⁴ Tamtéž.

V celém textu jsou používány české přepisy afghánských osobních jmen. Při přepisu osobních jmen a některých názvů autorka použila jako vzor *Encyklopedii blízkovýchodního terorismu* autora Marka Čejky a dále *Dějiny Afghánistánu* od Jana Marka a český překlad *Dějin Afghánistánu* Willema Vogelsanga. Vzhledem k faktu, že kromě tří zmíněných publikací neexistují další zásadní akademické práce na toto téma v češtině, a text tudíž čerpá převážně z anglicky psaných zdrojů, jsou v textu ponechány některé názvy v anglickém přepisu, jedná se zejména o názvy jednotlivých opozičních uskupení, jejichž přepisy se u každého autora liší. Autorka tudíž považovala za vhodné ponechat přepis anglický, se kterým se setkáme ve většině cizojazyčné literatury. Při první zmínce v textu jsou jména a názvy uvedeny kurzívou.

Pro jednotlivá uskupení a organizace islamistických skupin jsou v textu, tam kde je nutno referovat ke všem najednou, používána obecnější označení jako *odbojové hnutí*, *revoluční hnutí*, *revoluční odbojové skupiny* apod. Pokud text hovoří o konfliktu v Afghánistánu, je tím myšlen konflikt mezi kábulskou vládou a skupinami mudžahídů, nikoliv současná válka. Odborné názvy, názvy hnutí, organizací a stran jsou v textu uvedeny kurzívou.

Dosavadní zpracování tématu sovětské invaze a jejich dopadů na současnou situaci v Afghánistánu je v české prostředí minimální. Neexistují žádné původní české monografické práce na toto téma, a pokud se objeví analýzy v odborných periodických čerpají převážně ze zahraničních zdrojů. Proto tato práce staví z drtivé většiny na zahraničních zdrojích, obsahujících nutné analýzy a výzkumy.

Literaturu věnující se zkoumané problematice můžeme rozdělit do několika hlavních kategorií. Jedněmi z vědecky nejrelevantnějších zdrojů jsou monografie věnující se přímo výzkumu Afghánistánu v době sovětské invaze a po ní. Ty jsou použity zejména ve druhé kapitole. Protože se práce zabývá z velké míry rozvojem opozičních skupin a hnutí, jsou v tomto smyslu nejhodnotnější zdroje zabývající se buď přímo vývojem afghánské opozice a hlavních stran či hnutí, nebo ty zdroje věnované rozboru afghánského obyvatelstva. Přestože se většina zahraniční literatury při zkoumání sovětské invaze zabývá alespoň okrajově následnou ončanskou válkou, monografií podávajících celkovou analýzu vývoje před rokem 1978, během okupace a po ní není překvapivě mnoho. Na druhou stranu jsou ale tyto publikace vysoce odborné a klíčové pro nastudování problematiky.

Dalším druhem prací jsou odborné analýzy, které se věnují převážně hlubšímu rozboru dílčích aspektů vývoje v období mezi 1978 až do nástupu *Tálibánu* k moci. Do

této kategorie patří i zdroje zkoumající zahraničí politiku nejen SSSR, ale i ostatních zemí angažovaných nepřímo v konfliktu jako jsou USA, Pákistán, Írán, Saudská Arábie či Indie. Tyto odborné analýzy můžeme najít v časopisech *Asian Survey*, *The Journal of Conflict Resolution*, *Journal of Peace Research*, *Middle East Report*, *The Journal of Politics* a *International Affairs*. Neméně podstatnou skupinu zdrojů tvoří prameny.

Pro práci na první kapitole zabývající se terminologickým a teoretickým ukotvením tématu byly klíčové následující publikace. Primárním zdrojem při analýze Afghánistánu jako *failed state* se stala monografie Šárky Waisové *Slabé státy*. Autorka se v ní zabývá selháním, rozpadem a obnovou státnosti, což je vzhledem k současné klasifikaci Afghánistánu jako *failed state* pro tuto práci podstatné. Ze zahraničních autorů věnujících se problematice *failed state* práce cituje z Georga Sorensona a jeho díla *Stát a mezinárodní vztahy* a z analýzy profesora mezinárodních vztahů a odborníka na konflikty Roberta Rotberga, který se zabývá rozpadlými státy ve svém díle *Failed States in a World of Terror*.

Mezi první knihy použité pro nastudování tématu byla různá vydání dějin Afghánistánu. Stěžejními byly čtyři monografie. Jsou jimi *Dějiny Afghánistánu* od Jana Marka; dále *Afghánistán. A Modern history* autora Angela Rasanaygama, *Dějiny Afghánistánu* Willema Vogelsanga a konečně *Afganistan* Louise Dupreeho. Z těchto čtyř prací jsou skutečně vynikajícím způsobem zpracované dvě, a to dějiny Willema Vogelsanga a Louise Dupreeho. Posledně jmenovaný je jednou z největších autorit na Afghánistán. Bohužel v České republice je z Dupreeho práce dostupné pouze vydání Afghánských dějin z roku 1973, které tak autorka použila jako základní zdroj na začátku studia. Z ostatních tří knih text nejvíce čerpal z Dějin Afghánistánu Vogelsanga, které je napsáno vědecky, nezaujatě a přehledně. Willem Vogelsang je vedoucím pracovníkem centra pro asijskou, americkou a africkou kulturu v nizozemském Leidenu a jeho kniha vyšla teprve v roce 2008, v českém překladu až letos, je proto cenným doplněním o nové poznatky ve srovnání se staršími vydáními dějin této země. To samé se již bohužel nedá konstatovat o knize Jana Marka, která místy sklouzává k nekritickému hodnocení, povrchním soudům a použití žurnalismů.

Další skupinou zdrojů jsou monografie zabývající se sovětskou invazí, okupací a odbojovým hnutím. Problémem se kterým se autorka u některých prací setkala, bylo, že někteří autoři jsou žurnalisté, kteří se po několika prodělaných misích s bojovými jednotkami považují za odborníky na problematiku, ale nemají žádné odborné vědecké znalosti. A naopak o Afghánistánu píší i vědci, kteří tuto zemi z praxe neznají.

Klíčovými pro tuto práci bylo několik knih. Na pomyslném vrcholu kvality použité literatury je práce Olivera Roye *Islam and resistance in Afghanistan*. Oliver Roy je spolu s Louisem Dupreem považován ze předního odborníka na afghánskou problematiku. Důvodem proč tomu tak je, přesně vystihuje ve své recenzi této knihy Daniel Pipes, který doslova říká: „*Oliver Roy, francouzský antropolog, který pravidelně cestuje do Afghánistánu už od roku 1980, skvěle kombinuje vynikající vědecké znalosti s informacemi získanými v terénu a tato kombinace je naprosto vynikající.*“⁵ Dalším významným zdrojem, ze kterého text čerpal, byl kniha editovaná Ralphem Magnusem *Afghani alternatives. Issues, Options and Policy*, což je kniha obsahující důležité analýzy odborníků na danou problematiku jako je například Eden Nabiová z jejíhož výzkumu práce čerpá i z jiných zdrojů, či Marvin G. Wenbaum. Eden Nabiová je specialista na moderní dějiny středního východu a specializuje se zejména na oblast mezi Irákem a centrální Asií. Stěžejními zdroji pro výzkum sovětské invaze a jejího dopadu na afghánskou společnost a opoziční skupiny byly tři knihy. Jednak *Afghanistan. The Soviet Invasion in Perspective* od Anthonyho Arnolda, dále *Afghanistan crisis: Implications and options for Muslim World, Iran, and Pakistan* Tahira Amina a *Afghan Communism and Soviet Intervention* Henryho S. Bradshera. Zejména studie profesora mezinárodních vztahů Islamabadské Univerzity Tahira Amina byl cenným zdrojem informací a analýz.

V částech, kde se práce zabývá situací na mezinárodní scéně v inkriminované době výzkumu, jsou použity především tyto tři klíčové zdroje. Je to *The Global Rivals* Seweryna Bialera a Michaela Mandelbauma, dále *Understanding International Conflicts. An Introduction to Theory and History* Josepha Nyeho a *Contemporary international relation* Daniela Pappa. Všichni jsou světově uznávaní odborníci na mezinárodní vztahy.

V práci jsou reflektovány i další zdroje, které se však z různých důvodů nestaly hlavními oporami textu. Jedná se například o knihy Jiřího Šišky *Prokletá válka. Afghánistán moskevský Vietnam aneb Debakl Sovětské armády ve válečném konfliktu v Afghánistánu 1979 – 1989* a *Bojiště Afghánistán. Sovětsko – afghánský válečný konflikt 1979- 1989*. Tyto publikace jsou určeny spíše pro širší veřejnost, čemuž je přizpůsoben i způsob výkladu. Nicméně jsou vhodné pro nastudování například sovětských bojových operací v Afghánistánu, či pro získání základního přehledu.

⁵ PIPES, Daniel: Review *Islam and resistance in Afghanistan*. In: danielpipes. org, <http://www.danielpipes.org/22/islam-and-resistance-in-afghanistan> (25.3.2010)

Při analýze jednotlivých problematik byly textu velkou oporou analytické články databáze odborných časopisů. Například články Kristiana Berg Harpvikena *Transcending Traditionalism: The Emergence of Non-State Military Formations in Afghanistan*, Anthonyho Hymana *Nationalism in Afghanistan* a mnoha dalších. Tyto texty se detailně zaměřují na vznik různých islamistických organizací a skupin a na proměny vztahů mezi jednotlivými i afghánskými etniky.

Autorčiným problémem při psaní práce bylo nalézt způsob jakým toto obsáhlé téma uchopit tak, aby byla vidět kontinuita vývoje a výklad neztratil na komplexnosti, ale zároveň nesklouznul k povrchnímu popisu a chronologickému výčtu událostí. Práce nemohla zahrnout do analýzy veškeré aspekty vývoje, ale snaží se propojením starších zdrojů s nejnovějšími poznatky postavit události let 1979- 1996 do nových souvislostí. Struktura práce vykristalizovala postupně při načítání odborné literatury a reflektuje výzkumné otázky. Při dalším případném zkoumání tématu by pak bylo vhodné rozšířit práci o kapitoly věnující se hlouběji afghánské společnosti a kultuře. Autorka se také na několika místech potýkala s problémem verifikace fakt. A to zejména při zkoumání detailů souvisejících se sovětským ospravedlňováním invaze. Archivy KGB stále nejsou zpřístupněny, proto text pracuje pouze s dostupnou literaturou.

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr, Markétě Žídkové, M.A. za odborné vedení a poskytnutí cenných rad, podnětů, připomínek a informací při tvorbě této magisterské diplomové práce.

1. Teoretické a terminologické ukotvení. Základní determinanty vývoje Afghánistánu

První kapitola podává celkový základní vhled problematiky, která je pak dále rozpracována v dalších částech práce. Jejím úkolem je podat tolik informací, aby bylo možno si po jejím přečtení udělat obecný přehled o situaci a klíčových charakteristikách jejich aktérů. První část práce je stěžejní pro pochopení kořenů současného dění. Zaměřuje se na život obyčejných Afghánců, tak jak žili po celé generace. Přináší také ujasnění některých pojmů, se kterými se pak setkáváme v dalších kapitolách. Cílem první kapitoly je také uvést základní fakta, která měla vliv na vývoj událostí.

1.1 Teoretické ukotvení

Na tomto místě je nutné pro celkový pohled na Afghánistán, ukotvit tuto zemi a její charakter v rámci teorií vývojových variant státu. V současnosti na západě převažující moderní typ státu je pouze jednou z vývojovou linií státnosti a od přelomu padesátých a šedesátých let dvacátého století se objevují také státy, které se od moderních odlišují.⁶ Neliší se jako jednotky mezinárodního systému, ale svou vnitřní strukturou. V tomto smyslu jsou pak tzv. rozpadající se nebo rozpadlé státy chápány jako vývojová větev státnosti. Debaty o těchto druzích státu se pak pokoušejí určit, čím je tento stát specifický a odlišný. Ačkoli hlavní vlna zájmu o vnitřně slabé státy přišla až po roce 1990, v teorii se objevovaly již od padesátých let dvacátého století v rámci rozvojových studií, resp. studií třetího světa.⁷ Zde byl uplatňován model *soft state*, který původně použil Gunnar Myrdal k popsání států jižní Asie.⁸ Tento koncept byl pak přenesen na země Třetího světa obecně a zejména na postkoloniální africké státy. Dřívější pojem *soft state* se dnes ztotožňuje s konceptem *weak/ failing state*.⁹

Po září 2001 se rozhořela debata o tzv. *failed states*, tedy rozpadlých či rozpadajících se státech. Teroristické útoky upoutaly pozornost na státy, ve kterých byli

⁶ WAISOVÁ, Šárka a kol.: *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň, vydavatelství Aleš Čeněk 2007, s. 11.

⁷ JIHLAVEC, Jan: *Taxonomie slabé státnosti*. In: WAISOVÁ, Šárka a kol.: *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň, vydavatelství Aleš Čeněk 2007, s. 20.

⁸ MYRDAL, Gunnar: *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. New York, Pantheon 1968.

⁹ JIHLAVEC, J.: c. d., s. 20.

teroristé cvičení. Americká administrativa tehdy označila země, ze kterých pocházejí teroristé, za selhávající, rozpadající se nebo rozpadlé státy (*failing, failed a collapsed states*) a poukazovali na to, že tyto státy poskytují teroristickým skupinám a mezinárodnímu organizovanému zločinu vhodné podmínky pro úkryt a přípravu teroristických aktivit, čehož důsledkem byla i přímá vojenská intervence do Iráku a Afghánistánu.¹⁰ Mnoho autorů se shoduje v tom, že instituce státu je podstatnou částí společenské dělby práce a podle slov Gellnera: „*stát existuje tam, kde instituce specializované na vynucování pořádku, jako jsou politické sbory a soudy se oddělily od zbytku společenského života.*“¹¹ Již v tomto bodě Afghánistán definici neodpovídá, protože pořádek je udržován v rámci vesnic a jednotlivých sociálních uskupení.¹² Státy označované jako „moderní“ se většinou vyvíjejí jako entity s pevnými hranicemi, jasným teritoriem, silnou vnitřní a vnější suverenitou, jako entity politicky centralizované, schopné vytvářet a distribuovat veřejné statky.¹³ Z tohoto úhlu pohledu Afghánistán kvůli hraničním sporům s Pákistánem nespĺňuje ani požadavek teritoria s pevnými hranicemi, ani není centralizován.

Dalším, kdo se zabývá výzkumem slabých států je Joel Migdal. Migdal se soustřeďuje na to, do jaké míry společnost toleruje a podporuje stát a jaká je míra její loajality vůči státu.¹⁴ Slabé státy jsou pak podle Migdala ty, kde stát není schopen získat loajalitu společnosti, resp. není – co se loajality týče - schopen soutěžit s rodinami, klany, kmeny a patronsko-klientskými vztahy.¹⁵ To je také současná afghánská situace. Dalším, kdo se zabývá výzkumem slabého státu, je George Sorensen. Je to podle něj takový stát, kde: „*Vládci vzdali plány na budování státu a soustředí se především na svůj osobní prospěch, došlo k rozštěpení společnosti podle kulturních, etnických, náboženských a dalších linií a ekonomiky neměly schopnost udržet alespoň přiměřenou úroveň blahobytu obyvatelstva, ... funkce státu jsou velmi vzdálené zajišťování veřejných statků, ... legitimita státu je nízká. Protože velká část populace nemá důvod podporovat vládu a instituce, které ho prezentují, ... chybí pocit společnosti.*“¹⁶

Další koncepce moderního státu je spojena s existencí efektivní vlády, autority, centralizované správy a legislativních orgánů a je to země, která disponuje vnitřní i

¹⁰ WAISOVÁ, Š.: c. d., s. 7.

¹¹ GELLNER, Arnošt: *Národy a nacionalismus*. Praha, Hříbal 1993, s. 15.

¹² Viz níže.

¹³ WAISOVÁ, Š.: c. d., s. 11.

¹⁴ JOB, Brian L.: *The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World*. Boulder, Lynne Rienner Publishers 1992, s. 11-36.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ SORENSEN, Georg: *Stát a mezinárodní vztahy*. Praha, Portál 2005, s. 100-103.

vnější suverenitou a naplňuje institucionální i funkcionální dimenzi.¹⁷ Současný Afghánistán opět nesplňuje ani jedno z kritérií, ale je nutné na tomto místě zdůraznit, že existuje rozdíl mezi Afghánistánem před komunistickým pučem a po něm, kdy nastalo prudké zhoršení situace v zemi a po sovětské invazi nastal takřka permanentní válečný stav, který s přestávkami trvá dodnes. Z toho důvodu můžeme období do komunistického převratu¹⁸ označit jako období tzv. *slabého státu*. Tímto termínem Šárka Waisová označuje státy, které jsou krok od moderního a vyznačují se nedostatkem mocenského potenciálu včetně zdrojů, případně je tyto státy nejsou schopny využívat a mobilizovat obyvatelstvo, nemají dostatek infrastrukturních kapacit a vykazují značnou neefektivitu a slabost při zajišťování a distribuci veřejných statků, a vykazují slabou národní identitu a sociální soudržnost.¹⁹ Následující období od komunistického puče, během sovětské invaze a po ní, již spadá do kategorie, kterou autoři jako například Robert Rotberg označují za rozpadající se či rozpadlé státy.²⁰ Ty jsou charakteristické chronickou vnitřní slabostí; tím že většina obyvatel preferuje a respektuje paralelní (nestátní) instituce; státní instituce jsou schopny vykonávat jen některé funkce a to pouze na části území, zpravidla v okolí hlavního města; a prochází hlubokými vnitřními konflikty, v nichž se střetávají vládní síly s opozičními ozbrojenými skupinami.²¹ V seznamu *Failed States Index* z roku 2009 zaujímal Afghánistán sedmou příčku mezi státy v největším nebezpečí rozpadu.²²²³

O Afghánistánu jako o *failed state* se zmiňuje i Pavel Barša. Ten tvrdí, že po rozpadu SSSR se na scéně začíná objevovat nový typ společností, charakteristických potížemi s ustavením teritoriálního státu v moderním smyslu jako je Somálsko, Afghánistán, Jemen a Súdán.²⁴ „Protože tyto státy nemají účinný a legitimní monopol násilí, stávají se tyto ztroskotané státy (*failed states*) eldorádem narkomafie,

¹⁷ WAISOVÁ, Š.: c. d., s. 14.

¹⁸ Více viz kapitola 2.1.

¹⁹ WAISOVÁ, Š.: c. d., s. 11.

²⁰ ROTBERG, ROBERT I.: *Failed States in a World of Terror*. Foreign Affairs, 81, 2002, č. 4, s. 127-140.

²¹ Tamtéž.

²² Failed States Index. In: Foreign Policy,

http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/06/22/2009_failed_states_index_interactive_map_and_rankings (20. 2. 2010)

²³ Failed States Index bývá publikován v časopisu Foreign Policy; jedná se o společný projekt časopisu Fund for Peace. K vyhodnocování sebraných údajů slouží nástroj Conflict Assessment System Tool (CAST), s jehož pomocí se určuje náchylnost daného státu k rozpadu a k propuknutí násilí, dále se hodnotí výkonnost klíčových státních institucí a míra rizika nestability státu. In: JIHLAVEC, Jan: *Taxonomie slabé státnosti*. In: WAISOVÁ, Šárka a kol.: *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň, vydavatelství Aleš Čeněk 2007, s. 20.

²⁴ BARŠA, Pavel: *Hodina impéria. Zdroje současné zahraniční politiky USA*. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2003, s. 74.

*obchodníků se zbraněmi a nábožensky či etnicky motivovaných extremistů. Nejenže v něm tito nestátní aktéři válčí proti sobě a tyranizují civilní obyvatelstvo, ale jejich sítě pronikají i do zemí Severu.*²⁵

O roku 2003 se znovu rozhořely debaty o možnosti zavést západní státní struktury do zemí Blízkého východu a střední Asie.²⁶ Impulsem pro nový zájem o demokratizační proces zemí Blízkého a Středního východu byla opakovaná prohlášení amerického prezidenta Bushe, že neshledává žádný důvod, proč by muslimské společnosti neměly podpořit demokratický politický systém.²⁷ Bushova prohlášení se po prostudování materiálů o charakteru muslimských společností jeví přinejmenším jako zjednodušená a neodpovídající zcela skutečnosti. S odstupem sedmi let od vpádu Američanů do Iráku je již možné posoudit, nakolik je jejich snaha zavést v Afghánistánu západní demokratický systém úspěšná. Je možné také najít výjimky, kde demokratické instituce a islám koexistují bez větších problémů, jako je například Indie či Turecko. Politolog Anthony H. Birch dokonce uvádí dva důvody, proč byla Bushova prohlášení pochybná, jedno je teologické a druhé praktické. Teologickým důvodem je, že základní doktrínou islámského náboženství je, že všechny zákony, které lidstvo potřebuje, jsou obsaženy v Koránu popřípadě v nejranějších vydáních elaborátů o koránském právu; demokratický pohled, že parlament nebo shromáždění může být suverénním legislativním tělesem, je proto v přímém střetu s fundamentální islámskou vírou a jediné co takováto shromáždění podle koránu mohou dělat je interpretace zákonů, které již existují.²⁸ Praktickým důvodem je podle Birche to, že se umírnění vůdci muslimských států obávají demokratických voleb a liberalizačního pohybu ve společnosti, který by vyvolaly. Mohlo by to vést k zvýšení vlivu fundamentalistických skupin, jejichž cílem by bylo destabilizovat systém a přinutit jejich země vstoupit do otevřené opozice proti USA a západní alianci.²⁹

V případě Afghánistánu existovaly už od 18. století snahy některých panovníků Afghánistán zmodernizovat, a to jak společnost tak stát. Nikdy se to však nepodařilo, a dnešní situace to potvrzuje. Otázkou je proč by vůbec zavedení západních demokratických institucí a společenských norem mělo být pro Afghánce přínosem.

²⁵ BARŠA, P.: c. d, s. 74.

²⁶ Tyto debaty se rozhořely až s válkou v Iráku a nekončícím americkým angažmá v Afghánistánu. Válka proti terorismu a následné svržení Tálibánu byla odplatnou akcí bez plánu co bude s Afghánistánem dál. Tato diskuze vznikla až po svržení Husajnova režimu.

²⁷ BIRCH, Anthony H.: *The Concepts and Theories on Modern Democracy*. New York, Routledge 2007, s. 130.

²⁸ Tamtéž

²⁹ Tamtéž.

Hnutí a organizace za lidská práva tvrdí, že tyto hodnoty jsou univerzální. Toto tvrzení však vychází ze západního pohledu na svět a společnost, jejímž hlavním prvkem je jedinec. Ale v Afghánistánu, stejně jako v mnoha jiných nezápadních zemích, je člověk součástí svého sociálního prostředí a jakákoliv práva mohou být vytvářena pouze na této bázi.³⁰ Afghánci nejsou odpovědní pouze sami sobě, ale i ostatním, rodině, kmenu, přátelům atd. Existují i jiné morální systémy než ten západní, a tento není méněcenný, pouze se s tím západním příliš neslučuje.

1.2 Použitá terminologie

Vědci většinou označují konflikty, jako byl Vietnam či Afghánistán jako „*intrastate*“ konflikt, protože se bojuje většinou pouze na půdě jednoho státu a z důvodu vnitrostátního sporu.³¹ Na tomto místě je vhodné ujasnit pojmy *intervence* a *suverenita*, protože oba dva úzce souvisí v Afghánistánu. Vědci se neshodují v tom, zda zásah sovětských vojsk v Afghánistánu byla intervence, invaze či tento akt nelze takto definovat.³² Zatímco USA označily vyslání sovětských vojsk do Afghánistánu za invazi a akt agrese jednoho státu proti druhému, Sověti to označovali za vnější asistenci poskytnutou afghánské vládě k potlačení revoluce, která je podněcována vnějšími silami.³³ Tato diplomová práce bude pro zjednodušení pracovat s označením invaze, nicméně je třeba mít na vědomí, že toto označení není používáno všemi akademiky. Intervence (z latinských slov *inzer-venire*, zasahovat, vstupovat do něčeho) představuje

³⁰ JOHNSON, Chris - JOLYON, Leslie: *Afghanistan. The Miracle of Peace*. London, Zed Books 2004., s. 74.

³¹ PEARSON, Frederic S. – ROCHESTER, J. Martin: *International Relations. The Global Condition in the Late Twentieth Century*. New York, McGraw-Hill, Inc. 1992, s. 278.

³² V tomto bodě existuje celá škála případů porušení státní suverenity a invazí, jak ze strany USA, tak ze strany SSSR a jiných zemí, přesto nejsou identifikovány stejně a pouze některé jsou kritizovány. Několik příkladů jen z druhé poloviny 20. století: Vietnam obsadil Kambodžu, Čína podnikla invazi do Vietnamu, Tanzanie pronikla do Ugandy, Izrael podnikl invazi do Libanonu, SSSR do Afghánistánu, USA do Grenady, Panamy, Iráku a nakonec v novém století také do Afghánistánu. Určit, které z těchto invazí a zásahu do suverenity byly nějakým způsobem ospravedlitelné a které již ne je oříškem i pro zkušené odborníky mezinárodního práva a mezinárodních vztahů. Když USA odsoudily sovětskou invazi do Afghánistánu, Sověti poukazovali na invazi USA do Dominikánské republiky. Rozdíl vidí J. S. Nye jr. spíše než v úmyslech, v důsledcích. Američané podnikli invazi do Dominikánské republiky, aby zabránili pro ně nepřátelskému režimu dostat se v oblasti Karibiku k moci, a úmysl SSSR intervenovat v Afghánistánu, aby zabránili vytvoření nepřátelského režimu na svých hranicích je takřka totožný. In NYE, Joseph S.: *Understanding International Conflicts. An Introduction to Theory and History*. New York, Longman 2007, s. 26. Rozdíl byl v tom, že při invazi do Dominikánské republiky byl zabit minimální počet lidí a Američané se brzy ze země stáhli, o invazi sovětů do Afghánistánu můžeme tvrdit pravý opak.

³³ PEARSON, F.: c. d, s. 278.

vnější zásah do nějakého procesu za účelem jej ovlivnit, změnit.³⁴ V našem případě se tedy jedná o vojenskou intervenci SSSR do vnitřního konfliktu mezi afghánskou komunistickou vládou a mudžahídy. V různých zdrojích se můžeme setkat s oběma pojmy.

Důvodem proč tato práce používá pro označení událostí v prosinci 1979 pojem invaze je nejen fakt, že se s tímto termínem pracuje ve většině publikací na toto téma, ale důkazy popsány níže nasvědčují tomu, že to byl nelegitimní invazivní zásah. Kolem otázky, zda vyslání vojsk do Afghánistánu byla invaze či ne stále panují ve vědeckých kruzích diskuse. Hlavní pochybnost vyvolává fakt, že oficiální představitelé státu žádali opakovaně o pomoc SSSR a věděli o přijíždějících jednotkách. Na druhou stranu je to invaze, pokud SSSR oficiálně vyslal vojáky podpořit afghánskou vládu, ale ve skutečnosti ji zlikvidoval a nainstaloval jinou, lépe vyhovující jeho zájmům? Z tohoto úhlu pohledu se jedná o invazi. Například sovětský a poté ruský diplomat a žurnalista Alexander Bovin, napsal v roce 1989 do deníku *Izvestia* článek *mea culpa*, kvůli svému původnímu souhlasu s invazí do Aghánistánu.³⁵ Bovin píše, že: „Protože akce začala destrukcí hlavy legitimní vlády,... je nemorální odkazovat se na žádost této vlády o vyslání sovětských jednotek. A žádost vlády dosazené sovětským svazem přišla až po invazi, tudíž není legální.“³⁶

Na počátku 21. století se setkáváme denně s množstvím výrazů a označení, které se dostaly do vědeckých prací i do běžného zpravodajství právě díky desetiletému angažmá ruských vojsk v Afghánistánu. Jedním z těch dnes nejčastěji skloňovaným je *mudžahid* (mujahid). Válka Afghánců proti SSSR začlenila slovo mudžahid do mezinárodního slovníku. Přestože zde bylo mnoho příkladů muslimů vedoucích či zvažujících válku proti nevěřícím ve jménu Islámu i v minulosti, byla to sovětská agrese v klimatu Studené války, která přinesla váženost konceptu mudžahid na západě a jeho překlad do angličtiny jako „svatí bojovníci“.³⁷

V muslimských zemích se termín mudžahid, stejně jako termín *džihád* (jihad) těší stále úctě a je to zcela legitimní koncept.³⁸ Odborník na mezinárodní vztahy Daniel Papp také řadí mudžahídy do jedné z podskupin etnických/národních osvobozeneckých

³⁴ Pojem *intervence*. In. *Intervence.cz*, <http://www.intervence.cz/vojenska-intervence> (3. 2. 2010)

³⁵ BRADSHER, Henry S.: *Afghan Communism and Soviet Intervention*. Oxford, Oxford University Press 1999, s. 101.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ MAGNUS, Ralp H – NABY, Eden (eds.): *Afghanistan. Mullah, Marx, and Mujahid*. Boulder, Westview press 2002, s. 135.

³⁸ Tamtéž.

organizací. Do první patří určité etnické či národní skupiny, které se chtějí odtrhnout od země, jejichž jsou součástí a zde řadí např. španělské Basky; do druhé skupiny osvobozeneckých hnutí, řadí ty, které chtějí svrhnout vládu, kterou považují za diktátorskou či vykořisťující nebo řízenou zvenčí, sem řadí právě afghánské mudžahídy; a třetí skupina jsou národní/etnické osvobozující hnutí, která stojí v čele obyvatel kolonii proti koloniálním mocnostem.³⁹

Termíny *džihád* (jihad) a *mudžahid* (mujahid)⁴⁰, jsou odvozeny z arabštiny použité v koránu, v které se „džihád“ vztahuje spíše k těm „kdo se snaží či usilují o něco“ na cestě k Bohu, než k více specifickému „ti kteří bojují“ ve jménu Boha.⁴¹ Přestože na západě jsou mudžahídi vnímáni především jako bojovníci ve fyzických konfliktech, afghánské zdroje operují s širším pojetím a aplikují ho i na spisovatele, politické aktivisty a i na ženy, zejména staré ženy, které na venkově poskytují přístřeší pro skupiny mudžahídů.⁴² Člověk, který v tomto boji, či pro tento účel zemře je pak označován jako mučedník (*martyr*, v arabštině *shadid*).⁴³

Vzdělání v Afghánistánu začíná na vesnicích v místních koránských školách vedeným lokálním *mullahem*, který děti učí základy psaní a náboženství. Další síti náboženského školství jsou soukromé *madrasy*. Zde je pak významnou osobou *alim*, což je jednotné číslo od *ulama*, a ten se v Afghánistánu nazývá *mawlawi*, přesto se v některých textech můžeme setkat i s názvem *ulama* pro jednu osobu⁴⁴. Ulamové interpretují korán a posvátné texty. Poté co žáci opustí vesnickou koránskou školu, stráví několik let s místním *mawlawi* a dalšími jedenácti studenty v běžném *mosque*⁴⁵, který funguje jako vyšší náboženská škola *madrasa*, jejíž prestiž z velké části závisí a osobnosti učitele.⁴⁶ Zatímco v šíitském Íránu získali religiózní představitelé i politickou moc; v sunnitském světě *ulama* zřídka kdy usiluje nebo získává jinou moc než

³⁹ PAPP, Daniel S.: *Contemporary international relations*. USA, Macmillan Publishing Company 1991, s. 111.

⁴⁰ V plurálu mudžahídi (mujahidin).

⁴¹ MAGNUS, R.: c. d., s. 136.

⁴² Tamtéž.

⁴³ NABY, Eden: *The Afghan Resistance Movement*. In: MAGNUS, Ralph H. (ed.): *Afghan alternatives. Issues, Options and Policies*. New Brunswick, Transaction Books 1985, s. 65.

⁴⁴ Pojem *ulama* se používá jak v množném čísle jako označení pro skupinu duchovních vůdců, tak v jednotném jako náboženský orgán. V Afghánistánu jsou však jako *ulama* často označováni i jednotliví duchovní i jejich skupina. ROY, Oliver: *The Mujahedin and the Preservation of Afghan culture*. In: HAUNER, Milan – CANFIELD, Robert L. (eds.): *Afghanistan and the Soviet Union. Collision and Transformation*. Boulder, Westview Press 1989, s. 40

⁴⁵ Místo, kde se shromažďují věřící.

⁴⁶ CANFIELD, Robert L. (eds.): *Afghanistan and the Soviet Union. Collision and Transformation*. Boulder, Westview Press 1989, s. 40.

náboženskou a je ochotný akceptovat světskou politickou moc.⁴⁷ Odborník na Afghánistán Oliver Roy také upozorňuje na to, že: „západní kritika šarií nemůže být slepá k tomu, že se jedná o systém zákonů; neexistuje v něm například totalitářství protože, v Islámu rozvoj a interpretace zákonů nesouvisí se státem a proto návrat k šarií nemůže být ani fašistický ani totalitářský, což však neznamená, že by byl demokratický.“⁴⁸ Západní kritika šarií však přináší do hry rozdílné kulturní hodnoty, tudíž se tato práce snaží udržet si kritický odstup od západního přístupu. Kromě toho zejména na afghánském venkově je *šaría* v podstatě ochranou před nespravedlivým ekonomickým systémem. A i když už to zcela v praxi neplatí kvůli rozbujelé korupci, přesto stále představuje důležitý duchovní zdroj síly pro obyčejné rolníky a zemědělce, kteří čelí a čelili po mnoho let válečným útrapám a nespravedlnosti.⁴⁹

V Afghánistánu je převažující forma islámu *sufismus*⁵⁰, který je fundamentalistický už ve své podstatě.⁵¹ *Fundamentalismus* proto podle Roye v sobě zahrnuje celé spektrum přístupů od tradice až po politickou opozici.⁵² Dalším konceptem, se kterým se v této diplomové práci setkáme, jsou pojmy *islamismus* a *islamisté* a *islamistické skupiny*. V sedmdesátých letech mnoho studentů *Muslimského náboženského hnutí* došlo k názoru, že již není déle možné interpretovat politiku islámského světa pouze ve dvou termínech tradicionalismu a fundamentalismu, proto se začal používat nový termín, a to *islamismus*.⁵³ Vzhledem k sociálnímu původu členů a vůdců afghánských militantních skupin, islamisté nepocházeli z řad duchovenstva nebo z tradičních kruhů, naopak pocházeli z moderních institucí společnosti, jako byly koleje, fakulty a obecně městské prostředí. Islamismus má také politickou sféru, islamisté

⁴⁷ K rozchodu mezi sunnity a šiity došlo ihned po smrti Proroka Muhammada. Tehdy vyvstala otázka, kdo nyní povede muslimský národ. Sunnitští muslimové zastávali spolu s většinou Prorokových společníků, že nový vůdce by měl být zvolen z těch, kdo jsou pro toto poslání vhodní. A blízký přítel a rádce Proroka Muhammada, Abu Bakr, byl vybrán za prvního kalífa islámského národa. Ale mezi muslimy existovala skupina, která se domnívala, že vedení by mělo připadnout někomu z Prorokovy rodiny, nebo někomu, koho on výslovně ustanovil nebo Imámovi ustanovenému samotným Bohem. Tito lidé dále argumentovali, že Prorokův zet' Alí by měl být zvoleným vůdcem. Slovo "šiita" pochází od výrazu 'šiat Alí' neboli Alího strana. Z této prvotní otázky politického vedení byly ovlivněny některé duchovní aspekty a tedy rozdíly mezi oběma skupinami muslimů. Převážná většina dnešních muslimů (85%) jsou sunnité. In: *Islám, otázky a odpovědi*. http://www.fatwa.estranky.cz/clanky/sekty/sunnite_-siite-nebo-wahabiste_-o-cem-to-je (25. 3. 2010)

⁴⁸ ROY, Oliver: *Islam and resistance in Afghanistan*. Cambridge, Cambridge University Press 1990, s. 5.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Sufismus je vnitřní, spirituální dimenze islámu, je také nazývan Sufistický řád (Sufi Order). Sufisté vnímají sami sebe jako na spirituální cestě k Bohu. Více o sufismu viz <http://www.uga.edu/islam/Sufism.html>

⁵¹ ROY, O.: *Islam and resistance in Afghanistan*, s. 5.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž, s. 6.

hovoří raději o islamistické ideologii, než o náboženství a chtějí vytvořit z islámu politický model schopný soutěžit s ideologiemi západního světa - Islámskou republiku.⁵⁴ Narozdíl od ulamů, kteří řídí společnost, islamisté chtějí společnost kompletně zrekonstruovat a začít chtějí od státu. Není proto překvapující, že vztahy mezi islamisty a insitucí ulamy jsou poznamenány vzájemnou nedůvěrou. Výjimku tvoří Afghánistán, protože zde existuje vzácný příklad kooperace mezi islamisty a ulam, pravděpodobně proto, že afghánští islamisté nejsou odříznuti od tradiční společnosti.⁵⁵ Islamismus není formou klerikalismu, protože kromě Iránu, členové islamistického hnutí nejsou členy duchovenstva.⁵⁶ Islamisté chtějí Korán osvobodit od minulosti a zastávají názor, že všechna nařízení vycházejí z Koránu a šarii.⁵⁷

Ani koncept džihádu ani prestiž mudžahídů by neměly být ukvapeně odsuzovány. Role jakou afghánští mudžahídi hráli v nedávné afghánské historii a jejich široce přijímané zázračné vítězství nad sekularismem a komunismem má stále dopad na konfrontace mezi muslimskými aktivisty a jejich oponenty.⁵⁸ Proto je i důležité zhodnotit jakou roli hráli v událostech posledních třiceti let, zejména v jejich politickém vyjádření a ve vztazích s pestrou mozaikou afghánské společnosti. Například Tahir Amin, vedoucí katedry mezinárodních vztahů univerzity Quaid-i-Azam v Isalmabádů, o mudžahídech prohlásil: „*Mudžahídi, odhodláni bojovat do posledního muže a poslední kapky krve vytváří novou historii statečnosti a chrabrosti, zatímco vetřelci se marně pokouší opakovat ohavnou historii imperialismu.*“⁵⁹

⁵⁴ ROY, O.: *Islam and resistance in Afghanistan*, s. 7.

⁵⁵ Tamtéž, s. 8.

⁵⁶ Tamtéž, s. 7.

⁵⁷ VOGELSGANG, Willem: *Dějiny Afghánistánu*. Praha, Grada Publishing 2010, s. 291.

⁵⁸ MAGNUS, R.: c. d, s. 137.

⁵⁹ AMIN, Tahir: *Afghanistan crisis: Implications and options for Muslim World, Iran, and Pakistan*. Islamabad, Institute of Policy Studies 1982, s. 21.

1.3 Základní rysy mezinárodní vývoje v sedmdesátých letech dvacátého století

Tato podkapitola se věnuje shrnutí situace v mezinárodních vztazích v době těsně před invazí a během ní, bez čehož by nebylo možné pochopit reakce hráčů mezinárodního systému na invazi. Tato část se také ilustruje základní rysy sovětské zahraniční politiky a zdůrazňuje základní momenty, které vedly k postupnému zvýšení sovětského zájmu o Afghánistán.

V době Studené války a bipolarity existovaly dva odlišné názory na mezinárodní právo a jeho roli. Papp rozděluje sovětský přístup k mezinárodnímu právu do tří kategorií: mezinárodní právo v socialistickém světě, které je správné a spravedlivé, které se více zajímá o potřeby lidí než o potřeby vykořisťující třídy; mezinárodní právo v kapitalistickém světě, které je podle sověů vykořisťující, stejně jako celý kapitalistický systém a třetí kategorie mezinárodního práva určuje vztah mezi kapitalistickým a komunistickým světem, kdy pro různé ekonomické a politické důvody shledává SSSR výhodným podstupovat legální transakce se západními státy v zájmu mírové koexistence.⁶⁰ Všechny tři přístupy vychází z marxismu-leninismu. Vzhledem k invazi do Afghánistánu si zaslouží pozornost zejména rozdíl v percepci mezinárodního práva mezi západním a východním bipolárním aktérem. V západním pojetí mezinárodního práva je podle Pappa termín absolutní suverenity hlavní, v sovětské koncepci je limitovaný, a doktrína limitované suverenity, byla ještě prohloubena tzv. Brežněvovou doktrínou, která byla přijata po invazi do Československa.⁶¹ Faktem je, že SSSR neprojevil žádnou snahu použít oficiálně v proklamacích Brežněvovu doktrínu⁶² na podporu invaze do Afghánistánu.⁶³ Přesto byl tento princip na Afghánistán aplikován. Podle profesora Kolumbijské univerzity a odborníka na komunistické strany Seweryna Bialera, pokud již má země komunistický režim byli Sověti přesvědčeni, že tento režim musí zůstat u moci bez ohledu na náklady.⁶⁴

⁶⁰ PAPP, Daniel S.: *Contemporary international relations*. USA, Macmillan Publishing Company 1991, s. 459.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Brežněvova doktrína – neboli princip omezené suverenity, dávala SSSR právo vojensky zasáhnout pokud bude socialistický režim v některé ze zemí východního bloku ohrožen. Více viz <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1968brezhnev.html>

⁶³ PAPP, D.: c. d., s. 459.

⁶⁴ BIALER, Seweryn – MANDELBAUM, Michael: *The Global Rivals*. New York, Alfred A. Knopf Inc. 1988, s. 195.

Mezinárodní vztahy v době těsně předcházející afghánské invazi jsou v převážné části odborné literatury definovány jako období détente. Termín détente je v politologii v neobecnějším smyslu vnímán jako časově ohraničené období během sedmdesátých let dvacátého století. Britská profesorka London School of Economics Mary Kaldor zdůrazňuje, že existují dva přístupy ve vnímání termínu détente. Détente, ve smyslu spolupráce a zmírnění napětí mezi vládami a politickými představiteli dvou mocenských bloků, doprovázené smlouvami na kontrolu zbrojení, tedy détente „shora“; Ti, kteří prosazují tuto koncepci většinou i tvrdí, že détente sedmdesátých let neuspělo, protože nedokázalo kontrolovat závod ve zbrojení.⁶⁵ Druhý koncept je détente mezi společnostmi a lidmi obecněji, je détente „zdola“, které zahrnuje i ekonomickou a ekologickou spolupráci mezi oběma bloky.⁶⁶ Tato perioda je časově ohraničena. Odbornice na kontrolu zbrojení a doktorka politických věd Anne H. Cahn zasazuje začátek détente na počátek sedmdesátých let, v souvislosti s návštěvou prezidenta Richarda Nixona v Moskvě v roce 1972, kdy se podle ní začalo měnit americké veřejné mínění směrem od favorizování konfrontace se sovětským svazem ke spolupráci s ním.⁶⁷ Profesor mezinárodních vztah Papp uvádí, že klíčovým prvkem détente sedmdesátých let byla smlouva SALT I, podepsána Brežněvem a Nixonem, která se pokoušela prosadit horní limit pro počet sovětských a amerických strategických zbraňových systémů.⁶⁸ Když byly Američany v březnu 1977 zveřejněny návrhy na SALT II, nabyli sovětsí vedoucí představitelé přesvědčení, že s détente je konec a že je čeká konfrontace, resp. série konfrontací.⁶⁹ SALT II byl podepsán až po dvou letech odkladů v roce 1979, ale po sovětské invazi stáhnul James Carter projednávání této smlouvy ze senátu.⁷⁰

Spoluzakladatel teorie neoliberalismu a odborník na mezinárodní vztahy J. S. Nye Jr. tvrdí, že v sedmdesátých letech můžeme sledovat tři trendy, které podkopávají teorii détente. Mohutné sovětské budování armády, sovětská intervence do Angoly, Etiopie a Afghánistánu, a třetím trendem byly změny v americké domácí politice, kdy sílící pravicové cítění v politice pohřbilo koalici podporující demokratickou stranu.⁷¹

⁶⁵ KALDOR, Mary – HOLDEN, Gerard FALK Richard A. (Eds): *The New detente: rethinking East-West relations*. Tokyo, Verso 1989, s. 13.

⁶⁶ Tamtéž, s.13.

⁶⁷ CAHN, Anne H.: *Killing detente: the right attacks the CIA*. Pennsylvania, Pennsylvania State University Press 1998, s. 1.

⁶⁸ PAPP, D.: c. d., s. 456.

⁶⁹ BRADLEY, John F. N.: *Válka a mír po roce 1945*. Praha, Victoria Publishing Company 1994, s. 151.

⁷⁰ BIALER, S.: c. d, s. 61.

⁷¹ NYE, J.: c. d., s. 134.

Carter se stal americkým prezidentem v roce 1976 a do nové administrativy vstoupil i Zbigniew Brzezinski jako prezidentův poradce pro národní bezpečnost.⁷² Sovětské vedení jednalo raději s jeho předchůdcem Henrym Kissingerem a Brzezinského mělo za typického představitele starého studenovělečného myšlení.⁷³ Brzezinski později ve své knize *Velká šachovnice* pronesl: „*V poslední fázi Studené války se na mapě Eurasie objevila třetí obranná „fronta“, a to jižní. Sovětská invaze do Afghánistánu přiměla Američany ke dvěma ostrým reakcím: první byla přímá americká pomoc domácímu hnutí odporu, aby bylo schopna porazit sovětskou armádu; a druhou se stalo rozsáhlé budování americké vojenské přítomnosti v Perském zálivu jako zastrašující prostředek proti jakékoliv další možné jižní projekci sovětské politické a vojenské síly. Spojené státy se zavázaly k obraně Perského zálivu, což se pro ně stalo stejně důležitým jako jejich západní a východní euroasijské bezpečnostní zájmy.*“⁷⁴

Nye Jr. také uvádí, že po vstupu sovětských vojsk do Afghánistánu se vrátil strach z jaderné války a během tzv. „malé studené války“, v letech 1980-1985, se zastavily rozhovory o omezení strategických zbraní, zostřila se rétorika a zvýšily se vojenské rozpočty a počet jaderných zbraní na obou stranách.⁷⁵ Americký historik Walter LaFeber také vnímá sovětskou invazi jako prvek přinášející určitý zlom ve vývoji mezinárodních vztahů. Rozlišuje mezi „starou“ studenou válkou, která se vyznačovala americkou jadernou nadvládou, silnou ekonomikou a silnými aliancemi; a „novou“ Studenou válkou, ve které SSSR získal jadernou sílu a začal expanzi do zemí třetího světa.⁷⁶⁷⁷ S LaFeberem se shoduje i D. S. Papp, který doslova uvádí: „*Aktivní podpora Spojených států antikomunistickým guerillovým hnutím po celém světě zkombinovaná se zvýšeným americkým zbrojením a Reaganovou ostrou kritikou SSSR*

⁷² Více o novém establishmentu prezidenta Cartera viz BRADLEY, John F. N.: *Válka a mír po roce 1945*. Praha, Victoria Publishing Company 1994, s. 151.

⁷³ „Každý z rivalů byl zcela dominantní ve své sféře vlivu a každý z nich používal svou ideologii, aby posílil moc nad svými vazaly a satelity, způsobem připomínající věk náboženských válek.“ In: BRZEZINSKI, Zbigniew: *The Grand Chessboard American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York, Basic Books 1997, s.14.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ NYE, J.: c. d., s. 148.

⁷⁶ LaFEBER, Walter: *America, Russia, and the Cold War, 1945-1992*. USA, McGraw-Hill, Inc. 1993, s. 286.

⁷⁷ Pojem třetí svět je vágní přesto hojně používaný; velmi zhruba vyjadřuje marginalizaci, chudobu a nerozvinutost. Geograficky se týká Afriky, Asie a Latinské Ameriky, politicky pak tento termín znamenal neangažovanost v ostatních dvou ideologických blocích. In: JIHLAVEC, J.: c. d., s. 20.

vytvořila klima nové Studené války.⁷⁸ Podle prezidenta Cartera byla sovětská intervence „nejvážnější strategickou hrozbou od začátku Studené války“.⁷⁹

Přesto obnovené nepřátelství v 80. letech už nebylo návratem ke Studené válce let padesátých. Rétorika této doby se vrátila, ale akce byly rozdílné v tom smyslu, že byly dále prosazovány dohody o kontrole zbrojení.⁸⁰ Sovětská invaze do Afghánistánu je považována mnoha odborníky jako konec détente. Podle D. S. Pappa Američané vnímali invazi jako finální důkaz sovětského expanzionalismu.⁸¹ Většina odborníků na mezinárodní vztahy v období Studené války se shoduje v tom, že invaze do Afghánistánu byla významným bodem, který přinesl nejen změnu v mezinárodních vztazích, ale stal se také impulsem pro zformování silného islámského hnutí ve střední Asii.

Pokud se podíváme blíže na sovětskou zahraniční politiku v této době, tak určitý obrat v její zahraniční politice nastal už v roce 1977, kdy SSSR nastoupil politickou expanzi v zemích třetího světa a zaznamenával v ní úspěchy i porážky. Např. Egypt a Somálsko Sověty nejprve pozvali a pak je ze země vypudili; ale dalších deset zemí na třech kontinentech se stalo spojenci SSSR, např. Angola (1975), Laos (1975), Etiopie (1977), Afghánistán (1978), Jižní Jemen (1978), Mozambik (1978), Kambodža (1979) a Nicaragua (1979).⁸² Sověti poučení z chyb Američanů, se zdráhali intervenovat přímo, ale využívali k tomu vojska spřátelených komunistických režimů, hlavně Kubánců.⁸³ Třetí svět nebyl předmětem soutěžení kvůli získání teritoria, ale sfér vlivu, hlavně nad zahraničními politikami těchto států. Bitva o země třetího světa trvala několik desetiletí, ale nikdy nezahrnovala přímou vojenskou intervenci ani ze strany USA ani ze strany SSSR, kromě Afghánistánu.⁸⁴ Papp poukazuje na to, že země třetího světa byly pro Sověty stejnou frustrací jako pro Američany, a teprve koncem sedmdesátých let, kdy se SSSR rozhodl pro soustavnou vojenskou diplomacii, vzrostl jeho vliv na tyto země.

V Afghánistánu, stejně jako ve východní Evropě, byla ruská a později sovětská zahraniční politika determinována hlavně cílem uhájitelných hranic.⁸⁵ Zastáncem tohoto názoru je i George Kennan, podle nějž vycházela sovětská zahraniční politika

⁷⁸ PAPP, D.: c. d., s. 224.

⁷⁹ Tamtéž, s. 122.

⁸⁰ NYE, J.: c. d., s. 134.

⁸¹ PAPP, D.: c. d., s. 217.

⁸² BRADLEY, J.: c. d., s. 153.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ PEARSON, F.: c. d., s. 127.

⁸⁵ VALENTA, Jiří: *Soviet Aims, Policies, and Alternatives in Afghanistan*. In: MAGNUS, Ralph H. (ed.): *Afghan alternatives. Issues, Options and Policies*. New Brunswick, Transaction Books 1985, s. 14.

z tradičních principů carského imperialismu a řídila se dynamikou síly, nikoli logikou idejí.⁸⁶ Bolševici ve své snaze proniknout do horního Afghánistánu navázali na své carské předchůdce. V době krátce po říjnové revoluci rusové pronikali až do severního afghánistánu, kde pronásledovali své muslimské protivníky z centrální Asie.⁸⁷ Tento boj, který Rudá armáda vedla v letech 1923-1926 proti tzv. „*basmachi*“ (turecké slovo pro bandity) a muslimským komunistům nebyl nikdy sovětskými představiteli zapomenut.⁸⁸ Proto byla událostmi v Afghánistánu v roce 1979 evokována v Sovětech zstrašující představa muslimského teroristy z centrální Asie hledajícího a nacházejícího podporu v Afghánistánu s nepřátelským režimem.

Kořeny sovětského zájmu o Afghánistán už spadají do poloviny dvacátého století. Sovětsko-afghánská smlouva z června 1931 o vzájemné neutralitě a neútočení byla v roce 1955 prodloužena.⁸⁹ Po Druhé světové válce začali Sověti provozovat stabilnější formy pronikání do Afghánistánu, jako byla ekonomická a vojenská pomoc, poté diplomatická a od roku 1965 také politická podpora pro počínající komunistické hnutí.⁹⁰ Hlavním impulsem jejich zvýšeného zájmu byla americká politika zadržování v Asii a americké vojenské a politické dohody s Pákistánem z jara 1954; vytvoření Bagdádského paktu, později CENTO, a vznik SEATO v roce 1955. To vzbudilo v SSSR obavy, katalyzovalo jejich jihoasijskou politiku a sovětský tisk začal psát, že je důležité proměnit Afghánistán ve skutečného spojence.⁹¹ Afghánistán stál o dodávky zbraní nejprve od USA, které však tento požadavek zamítly, zatímco Sověti byli ochotni zbraně poskytnout.⁹²

Zahraniční politika SSSR byla v sedmdesátých letech v kompetenci několika subjektů. Rozhodujícím článkem byl však Brežněv a jeho nejbližší spolupracovníci, minimálně v době rozhodnutí o sovětské vojenské podpoře afghánskému komunistickému režimu. Ministerstvo zahraničních věcí, v jehož čele stál dlouhodobě Andrej Gromyko (1959-1985)⁹³, bylo pod dohledem mezinárodního oddělení ústředního výboru, v jehož čele stál až do roku 1986 Boris Ponomarjev.⁹⁴ Přesto větší váhu

⁸⁶ BARŠA, P.: c. D., s. 34.

⁸⁷ VALENTA, J.: c. d., s. 15.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ MAREK, Jan: *Dějiny Afghánistánu*. Praha, Nakladatelství lidové noviny 2006, s. 254.

⁹⁰ VALENTA, J.: c. d., s. 15.

⁹¹ AMIN, T.: c. d., s. 54.

⁹² Tamtéž, s. 55.

⁹³ Více o Gromykově viz GROMYKO, Andrei: *Memories*. London, Hutchinson, 1989.

⁹⁴ VEBER, Václav: *Komunistický experiment v Rusku aneb Malé dějiny SSSR*. Praha, nakladatelství Roman Míšek 2001, s. 148.

v rozhodování o směřování a podobě zahraniční politiky měla sovětská armáda, KGB a vojensko-průmyslový komplex.⁹⁵ Tyto tři složky se stabilně a dlouhodobě staly hlavními tvůrci zahraniční politiky, zejména v oblasti rozhodování o vyslání sovětských vojáků. V čele armády stáli maršalové Andrej Grečko (1967-1976) a Dimitrij Ustinov (1967-1984), v čele KGB Jurij Andropov (1976-1982).⁹⁶ Ke konci sedmdesátých let již Brežněv nebyl schopen samostatného rozhodování a praktický výkon moci spadl do rukou čtyř osob, Gromyka, Andropova, Suslova a Ustinova, kteří stáli i za rozhodnutím vyslat do Afghánistánu vojska.⁹⁷ Tři roky po invazi Brežněv zemřel. Na rok a několik měsíců jej vystřídal Andropov, po jeho smrti v únoru 1984 se stal generálním tajemníkem Konstantin Černěnko. Teprve po smrti Černěnka v březnu 1985 a s nástupem Michaila Gorbačova se začala měnit sovětská politika vůči Afghánistánu směrem k postupnému ukončení invaze a stažení vojsk.

1.4 Afghánistán do Daúdovy revoluce

Afghánistán se rozkládá na rozloze 251 823 kilometrů čtverečních a má strategickou pozici mezi Středním východem, centrální Asií a jižní Asií.⁹⁸ Poslední oficiální sčítání obyvatelstva proběhlo v roce 1979, po letech občanské války a při počtu uprchlíků, je těžké nyní určit počet afghánského obyvatelstva. Je odhadováno, že v roce 2001 jich žilo v městských oblastech pouhých 22 % obyvatel.⁹⁹ Odhadovaný počet obyvatel byl v červenci 2006 - 31 056 997.¹⁰⁰

V odborné literatuře můžeme v souvislosti s Afghánistánem narazit na mnoho charakteristik této země. Některé jsou si podobné a shodují se v základních definicích afghánského obyvatelstva, tradic kultury apod. Uvést již na začátku základní rysy tohoto státu plného protikladů, jeho kultury, charakteru a složení obyvatelstva je klíčové pro pochopení událostí, které začaly počátkem sedmdesátých let, v době hroutící se vlády Zahíra Šáha, a v jistém smyslu trvají dodnes.

⁹⁵ VEBER, V.: c. d., s. 148.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ AMIN, T.: c. d., s. 26.

⁹⁹ *Afghanistan population*. In: Encyklopedia of the Nations, <http://www.nationsencyclopedia.com/Asia-and-Oceania/Afghanistan-POPULATION.html> (25. 2. 2010)

¹⁰⁰ *Afghanistan*. <http://afghanistan.saarctourism.org/> (4. 1. 2010)

Cílem několika příštích stran je věnovat se hlouběji charakteru afghánského obyvatelstva. Afghánistán je natolik specifickou zemí, že uvést nejsúležitější charakteristiky jejího obyvatelstva je nutné pro pochopení událostí následujících kapitol. Jsou to právě svébytné kulturní a sociální rysy Afghánců, které byly komunistickou vládou a invazí narušeny. Vliv na události druhé dekády dvacátého století má i historický vývoj země jako takové, proto jej tato část ve stručnosti uvádí.

Afghánistán na počátku dvacátého. století byl zaostalou agrární zemí, bez průmyslu a infrastruktury, s devadesáti procenty populace žijící na venkově jako zemědělci či kočovní pastevcí.¹⁰¹ Jedním z důvodů, proč se Afghánistán nikdy nestal centralizovaným demokratickým státem v západním slova smyslu, je extrémní geografický charakter země a forma afghánské společnosti, založená na tradicích a sunnitském islámu. Hornaté a nepřístupné teritorium Afghánistánu bylo a je domovem rozdílným silně nezávislým kmenům a nebylo nikdy efektivně okupováno žádnou imperiální mocí.¹⁰² Hory, pouště, nedostatečná infrastruktura bránily a brání propojení jednotlivých oblastí, a tím i jejich kontrole centrální kábulskou vládou. Bylo tomu tak vždy, že jednotlivé vesnice nebo jejich seskupení žila po staletí izolovaně v horách na severu, v pouštích nebo v úrodných nížinách na jihu. Tyto vesnice byly schopny řešit své problémy samostatně a Afghánistán se proto nestal nikdy centralizovaným státem, ve kterém by všichni obyvatelé sdíleli stejnou národní identitu. Na prvním místě pro afghánce byla, a přetrvává i dnes, lojalita k rodovému klanu, ke kmenu a k rodině, která je součástí tradičního způsobu života.¹⁰³ Každý Afghánec je spojen s minulostí linií svých předků a je si hluboce vědom příslušnosti k větší entitě, jako je kmen, klan, profesní skupina, kasta, náboženská skupina, etnická skupina, vesnická komunita nebo velká rodina¹⁰⁴ Domov je pro Afghánce posvátným místem bezpečí a ochrany. Narušení tohoto prostoru je vnímáno jako útok na čest rodiny.¹⁰⁵

Neoddělitelnou součástí afghánského hodnotového systému je islám. Islám zůstává klíčovým pro způsob fungování společnosti i toho jakým způsobem většina

¹⁰¹ SARIN, Oleg – DVORECKÝ, Lev: *Vetřelci. Agrese sovětského svazu proti světu 1919 – 1989*. Brno, Books s. r. o 1998, s. 182

¹⁰² MACQUEEN, Norrie: *Peacekeeping and the International System*. London, Routledge 2006, s. 131.

¹⁰³ NOVÁK, Martin: *Džihád proti Kremlu. Sovětská válka v Afghánistánu a zrod Al-Káidy*. Praha, Epoque 2008, s. 20.

¹⁰⁴ ROY, O.: *Islam and resistance in Afghanistan*, s. 12.

¹⁰⁵ Například členové rezistenčních skupin nikdy neprohledávali domy. Zatímco v současnosti američtí vojáci a jejich spojenci provádí domovní prohlídky a kontrolují muže i ženy, zejména v tradičních zemědělských oblastech. Neuvědomují si, že takové narušení tradic a soukromí jim přinese pouze nepřátelství místních lidí a usnadňují tím silám Tálibánu získat v těchto oblastech podporu. In: JOHNSON, Ch.: c. d., s. 31.

Afghánců vnímá sama sebe. Afghánci vnímají náboženství jako soukromou záležitost, ideálně prováděnou uvnitř komunity věřících, nikoliv jako něco co by mohlo být diktováno státem.¹⁰⁶ Vesnický *mullah* není součástí duchovenstva dosazeného na toto místo odněkud zvenčí, naopak je přímou součástí vesnice, zvolený jejími obyvateli a z jejich středu. V prostoru mezi venkovskou lokalitou a státem pak stojí ulema, důležitá část afghánské společnosti. Například *shura*¹⁰⁷ *ulema* v Herátu je jednou z nejstarších v Afghánistánu a také nejrespektovanější, byla schopna udržet v Herátu pořádek po pádu Tálíbanu až do příjezdu Isamila Chána.¹⁰⁸

Boj za vybudování afghánské národní identity začal s objevením současného Afghánistánu. S rozvojem urbanismu, školství a infrastruktury zejména od roku 1950, se objevila nová generace Afghánců, kteří byli gramotní v jednom nebo v obou oficiálních jazycích Afghánistánu, tedy v Darí (afghánská perština) a v Paštunštině. Vytvořila se z nich inteligence a zaměstnanci státní správy, armády a buržoazie.¹⁰⁹ Tato skupina mladých lidí již ztrácela sepejetí se svým kmenem, etnickou skupinou a regionem ve prospěch širšího afghánského povědomí.¹¹⁰ Nicméně pro většinu populace kmeny, etnikum a oblast původu formovaly a stále formují základ jejich identity v běžném každodenním životě a příslušnost k muslimské komunitě obecně zase formuje většinu společenských vztahů.¹¹¹

Efektivní výkon státní moci nikdy nesahal a ani dnes nesahá dále než za hranice hlavních měst. Zejména horské kmeny Paštunů se i dnes řídí spíše příkazy kmenové rady – *džirgy* než vzdálenou autoritou v Kábulu a současná vláda tuto tradiční instituci respektuje a ponechává horským kmenům jejich samosprávu.¹¹² Pro kmeny byl stát na periferii zájmu. Respektovali že administrativně spravoval území, ale pro jejich život byl stát nepotřebný a nadbytečný.¹¹³ Všechno co bylo spojené se státní administrativou existovalo kompletně odtrženo od života vesnic a lidmi v maximální míře ignorováno, což ale neznamená, že vesničané nedodržovali alespoň některá státní nařízení. Na venkově měla státní byrokracie vymezené místo, kterému se říkalo *hukumat* a které

¹⁰⁶ JOHNSON, Ch.: c. d, s. 28.

¹⁰⁷ Islámská obdoba rozhodovacího tělesa a také rozhodovací proces, často slouží k prostému oznámení nějaké rady islámských představitelů či parlamentu. In: <http://www.ijtihad.org/shura.htm> (12. 3. 2010)

¹⁰⁸ Ismail Chán.viz kapitola 4. In: JOHNSON, Ch.: c. d, s. 28.

¹⁰⁹ ROY, O.: *Islam and resistance in Afghanistan.*, s. 14.

¹¹⁰ NABY, Eden: *The Afghan Resistance Movement.* In: MAGNUS, Ralp H. (ed.): *Afghan alternatives. Issues, Options and Policies.* New Brunswick, Transaction Books 1985, s. 72.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² MAREK, J.: c. d., s. 15.

¹¹³ ROY, O.: *Islam and resistance in Afghanistan*, s. 14.

nebylo přímo ve vesnici; jednalo se o administrativní budovu, v níž sídlili vládní úředníci, několik vojáků a většinou je v ní byla umístěna i škola.¹¹⁴

Většina afghánského obyvatelstva patří buď k kauzoidnímu nebo mongoloidnímu etnickému typu.¹¹⁵ Geografické rozložení země mělo zásadní vliv na její politickou historii a skladbu obyvatelstva.¹¹⁶ Oficiálně žije v Afghánistánu osm národností, ale významné jsou pouze tři.¹¹⁷ Pod kauzoidní typ patří hlavně turkoiránská etnická skupina do které spadají Paštuni, Tadžikové, Nuristánci a Balúčové; pod mongoloidní typ Hazárové, Uzbeki, Kyrgyzové a Čárajmaci.¹¹⁸

Nejvlivnějším a nejpočetnějším etnikem jsou Paštuni. Z jejich středu tradičně pocházela většina afghánských vládců. Paštuni žijí převážně na jihu a východu země, jsou velmi konzervativní, lpí na tradicích, přežívá u nich silný pocit příslušnosti ke kmenům a kromě islámu je pro ně posvátný i tradiční kodex hodnot a chování, známý jako *paštúnvalí*.¹¹⁹ *Paštúnvalí* jako souhrn zvykového práva jim ukládá tři povinnosti. Je to povinnost pohostinství, tedy poskytnout poutníkovi přístřeší a vše co potřebuje; povinnost poskytnout azyl, bezpodmínečně vyhovět prosbě člověka žádajícího o úkryt; a povinnost odplaty, tedy vzít spravedlnost do vlastních rukou a pomstít zabití, zranění nebo únos, zvláště když se takový skutek týká žen majetku nebo půdy.¹²⁰ Jsou jedinou státotvornou národností, a byli to oni, kdo vytvořil novodobý afghánský stát. Nicméně i když dnes mají těsnou většinu ve vládě, již ztratili na původním významu, protože se zdiskreditovali spojenectvím s Tálibánem a jeho podporou¹²¹. Jedním ze základních pilířů života Paštunů je nedotknutelnost cti žen a obrana půdy, obojí hrálo roli při formování opozice a boji proti komunistickému režimu i proti sovětům.¹²² V roce 2005 Paštuni tvořili 42 % afghánské populace, a bylo jich okolo 12 milionů v Afghánistánu a až 25 milionů v Pákistánu.¹²³ Většina východních Paštunů dnes žije již na území Pákistánu v šesti pohraničních provinciích vysoko v horách a v nepřístupném terénu,

¹¹⁴ ROY, O.: *Islam and resistance in Afghanistan*, s. 21.

¹¹⁵ MAREK, J.: c. d., s. 15.

¹¹⁶ AMIN, T.: c. d., s. 26.

¹¹⁷ NOVÁK, M.: c. d., s. 20.

¹¹⁸ MAREK J.: c. d., s. 15.

¹¹⁹ NOVÁK, M.: c. d., s. 20.

¹²⁰ MAREK, J.: c. d., s. 20.

¹²¹ Tamtéž, s. 16.

¹²² NOVÁK, M.: c. d., s. 21.

¹²³ *Demographics of Pashtoon Population*. <http://www.scribd.com/doc/2918681/Demographics-of-Pashtoon-Population> (8. 1. 2009)

kde mají širokou autonomii a kde už centrální moc nesahá, proto je toto území dnes základnou islámských extrémistů¹²⁴

Horský masiv Hindúkuš a další hory výrazně v Afghánistánu oddělují jižní paštunské oblasti od severu a severozápadu země, kde žijí Tádžici, kteří tvoří 27 %, tedy zhruba čtvrtinu afghánské populace. Po roce 2001 se za touto horskou hradbou ocitli Paštuni v poněkud podřízeném postavení a stali se vnitřními uprchlíky ve vlastní zemi, protože v roce 2001 byli Tádžici hlavní oporou proti Tálíbánské Severní alianci a jejího vítězství dokázali politicky využít ve svůj prospěch.¹²⁵ Tádžici žijí v provincii Badachšán a podél hranic s Tádžickou republikou a stejně jako Paštuni se jejich populace nachází ve dvou státech, ale Tádžiků je více v Afghánistánu a jejich jazykem je tádžičtina nebo darí.¹²⁶

Třetí nejpočetnější skupinou obyvatel jsou Hazárové, kteří tvoří 9 % populace a žijí v údolí rozlehlé hornaté oblasti středního Afghánistánu zvané Hazáradžát s centrem v Bamjánu.¹²⁷ Hazárové vyznávají na rozdíl od zbytku Afghánců šiitský islám.

Kulturně je země rozdělena mezi persky mluvící obyvatele, kteří kontrolovali úřady; různé skupiny turecky hovořícího obyvatelstva spjatého s podobnými skupinami ve střední Asii; další minoritní skupiny, které si zachovaly rozdílnou kulturní a politickou existenci a které mluví paštunsky nebo persky.¹²⁸

Afghánistán byl součástí zahraniční politiky carského Ruska a Rusko s Velkou Británií soupeřilo skoro celé devatenácté století o kontrolu nad tímto územím. Obě země z rozdílných důvodů. Velká Británie se snažila vytvořit zde nárazníkovou zónu mezi Ruskem a vysoce hodnotnou indickou kolonií, zatímco Rusko hledalo cestu, jak se přiblížit k získání mořského přístavu na jihu, který v zimě nezamrzá.¹²⁹ Afghánistán tvořil geografickou spojnici mezi Ruskou a Britskou říší a stal se předmětem tzv. Velké hry, kterou spolu tyto země hrály o toto území.¹³⁰ Afghánistán vedl několik válek za nezávislost, s Velkou Británií dvakrát během devatenáctého století. Musel se bránit i s rozpínavostí carského Ruska, které tlačilo na jeho území ze severu. Přestože Velká Británie byla v obou válkách poražena, zachovala si v oblasti značný vliv. V roce 1907 uzavřelo Rusko a Velká Británie dohodu, že britská vláda bude zprostředkovatelem

¹²⁴ MAREK, J.: c. d., s. 17.

¹²⁵ Tamtéž, s. 21.

¹²⁶ Darí je tzv. afghánská či kábulská perština. Více viz MAREK, J.: c. d., s. 21.

¹²⁷ Tamtéž, s. 22.

¹²⁸ NABY, E.: c. d., s. 68.

¹²⁹ PAPP, D.: c. d., s. 192.

¹³⁰ MACQUEEN, N.: c. d., s. 131.

diplomatických vztahů mezi Afghánistánem a carským Ruskem, tedy dohodu, která Afghánistánu prakticky znemožňovala vést samostatnou zahraniční politiku.¹³¹

Vládu Afghánistán získal až v roce 1747.¹³² Po převratu se na trůn dostal v roce 1919 Amánulláh Chán, který vyhlásil nezávislost v zahraniční politice, což vedlo k další válce s Brity. Prvním sovětským vyslancem v Afghánistánu byl Nikolaj Barvin, který emírovi sdělil nabídku sovětské pomoci, finanční i vojenské.¹³³ Amanullah se také pokoušel zavést radikální společenské reformy, jako umožnit ženám vyšší vzdělání, zrušení tradičního práva rodičů zasubovat děti, propuštění těch státních úředníků, kteří měli více manželek atd.¹³⁴ Tyto změny zasahovaly ostře do afghánské kmenové struktury, tradic, zvyků a náboženství a okamžitě vyprovokovaly povstání vedené náboženskými a kmenovými vůdci, které vedlo k jeho sesazení z trůnu a emigraci.¹³⁵ V roce 1923 byla přijata první afghánská ústava, která se snažila o modernizaci země.¹³⁶

Poté následovalo několik převratů, kdy se emírové snažili zavést či naopak po převratu zastavit reformy. Poslední emír, který vládl až do komunistického puče, byl Muhammad Záhír Šáh. Ten se chopil moci po zavraždění svého otce Nadira Šáha v roce 1933.¹³⁷ Další ústava, přijata již Nadírem Šáhem v roce 1933, naopak rušila některé moderní nařízení a skutečná moc zůstávala v rukou krále a oficiálně byl do politiky navrácen i kmenový prvek v podobě Velké džirgy, která se měla scházet nejméně jednou za tři roky a musela schválit změny ve výběru daní nebo v ústavě.¹³⁸ Během druhé světové války byl Afghánistán formálně neutrální, i přes značnou snahu Hitlera, způsobit v této oblasti Sovětům a Velké Británii co největší problémy. Pro chudý a agrární Afghánistán znamenala válka katastrofu, která oslabil a místy i přerušila těch několik málo obchodních vztahů, které země měla. Korupce se rozrostla do enormních rozměrů a bylo nutné začít s reformami. Významným zásahem bylo i osamostatnění britské indické kolonie a její rozdělení na dva státy v roce 1947. Afghánská vláda požadovala, aby bylo Paštunům žijícím v severozápadní provincii Pákistánu dáno na výběr zda se chtějí připojit k Pákistánu či k Afghánistánu. Anglická vláda jim však

¹³¹ SARIN, O.: c. d., s. 182.

¹³² Po smrti iránského šáha Nádira se rozpadlo jeho impérium a na území dnešního Afghánistánu vznikla Durráníovská říše, vytvořená převážně Paštuny, v čele s Ahmadem Šáhem.

¹³³ SARIN, O.: c. d., s. 183.

¹³⁴ AMIN, T.: c. d., s. 29.

¹³⁵ Tamtéž, s. 30.

¹³⁶ Monarchie již nebyla založena na Boží vůli ale na podpoře lidu. Všem lidem mužům i ženám byla přiznána stejná práva. Ústava také rušila otroctví a mučení a byla povolena svoboda tisku. Více viz VOGELSGANG, Willem: *Dějiny Afghánistánu*. Praha, Grada Publishing 2010.

¹³⁷ AMIN, T.: c. d., s. 30.

¹³⁸ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 279.

nabídla pouze možnost připojit se k Indii či k Pákistánu, tudíž vzhledem k větší blízkosti a propojení s afghánskými Paštuny zvolili Pákistán a Severozápadní pohraniční provincie se stala jeho součástí.¹³⁹ Otázka tzv. Paštunistánu pak poznamenaly vztahy obou zemí na mnoho let.

Zásadní změna afghánské politiky přišla v roce 1953, kdy se premiérem s královým souhlasem stal Muhammad Daúd Chán. K uskutečnění svých plánů na modernizaci potřeboval vybudovat silnou armádu a vzhledem k provázanosti USA s Pákistánem, jediný, kdo mu v tomto směru mohl poskytnout pomoc, byl SSSR. Sovětský svaz dal také jasně najevo, že podpoří Afghánistán v otázce Paštunistánu, kterou Daúd hodlal obnovit.¹⁴⁰ Afghánistán napodobil SSSR a naplánoval několik pětiletých programů rozvoje. První pětiletka probíhala v letech 1956-1961. Zatímco sovětské peníze směřovaly na projekty hlavně na severu země, Američané stavěli na jihu. Daúd během svého premiérského období zkoušel prosadit několik radikálních reforem, jako dovolit ženám vyházet bez závoje. Daúd chtěl v šedesátých letech využít vnitřních nepokojů v Pákistánu ke konečnému řešení otázky Paštunistánu. Proto začal tlačit na znovuobnovení teritoriálních sporů o paštunské kmenové oblasti u západních hranic Pákistánu. K tomu však potřeboval silného spojence a vzhledem ke skutečnosti, že Pákistán byl spojencem USA, obrátil se na SSSR se žádostí o vojenskou podporu a vyslání poradců. Podle politologa Alvina Z. Rubinsteina Daúdovy ambice modernizovat a vojensky posílit zemi začaly zastírat jeho úsudek, a proto se začal silně spoléhat na SSSR jako by zapomněl na staletí ruského útlaku.¹⁴¹ Ani poté co král odvolal Daúda z pozice premiéra se však na něm vytvořeném kurzu zahraniční politiky nic nezměnilo. Daúd pak deset let v ústraní čekal na svou šanci vládnout. Klíčovým aktérem změny afghánské zahraniční politiky z neutrálního kurzu směrem k prohlubování styků se SSSR byl tedy právě premiér princ Mohammad Daúd Chán.

V té době vzniklo a sílilo hnutí „*Probuzené mládeže*“, které požadovalo demokratizaci státu a odstranění nízké životní úrovně. Jedním z vůdců radikální levicové frakce byl Núr Muhammad Tarákí.¹⁴² Tato opoziční vlna byla v roce 1952 potlačena, její vůdčí představitelé uvězněni a Tarákí, který se stal později klíčovou osobou sílicího komunistického hnutí, byl jmenován tiskovým tajemníkem afghánské

¹³⁹ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 284.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 285.

¹⁴¹ RUBINSTEIN, Alvin Z.: *The Great Game*. New York, Praeger 1983, s. 82.

¹⁴² SARIN, O.: c. d., s. 187.

ambasády ve Washingtonu.¹⁴³ Během dalšího desetiletí neexistovaly žádné oficiální vztahy mezi SSSR a afghánskou levicovou opozicí, naopak sovětská vláda kladla důraz na dobré oficiální vztahy s afghánskými vládami, hlavně z důvodu nutnosti řešit četné spory ohledně hranic a vodních zdrojů a SSSR se stal v tomto období hlavním ekonomickým partnerem Afghánistánu.¹⁴⁴

Afghánistán se novou ústavou přijatou v roce 1964 stal konstituční monarchií.¹⁴⁵ Královská rodina tímto přestala hrát ve správě země klíčovou úlohu.¹⁴⁶ Tento krok byl důležitý na cestě k modernizaci a na rozdíl od nadcházejících radikálních a násilných reforem, byl naprosto přirozený a přišel spontánním vývojem. Přesto rostla nespokojenost, vyvolaná dlouhodobým vývojem. Během padesátých a šedesátých let vzrůstaly společensko—hospodářské tlaky. Členové parlamentu byli mnohem konzervativnější než střední třída v Kábulu, která sestavení nové ústavy ovlivnila.¹⁴⁷ Král také nepodepsal navrhovaný zákon o politických stranách, protože se obával, že tím podpoří vznikající levicové hutí.¹⁴⁸ Posledním důležitým impulsem pro nastávající vření v Kábulu byl příliv mladých lidí z venkova do měst. Ti byli na jedné straně stále ovlivněni svým venkovským původem a na straně druhé se seznámili se západními, nebo alespoň městskými hodnotami a normami. Proto mnozí z nich nahradili dřívější neochvějnou víru v tradiční hodnoty rovněž neochvějnou věrností k novým přesvědčením - socialismu a islamismu.¹⁴⁹

¹⁴³ SARIN, O.: c. d., s. 187.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Ústava zaručovala vzdělání, svobodu soukromého vlastnictví, náboženskou svobodu a svobodu shromažďování. Bylo dovoleno vytvářet politické strany, pokud nebudou přestupovat islámské právo. Parlament sestával z Národního shromáždění (v paštštině vulusí džirga) a ze senátu (v paštštině mešrano džirga, rada starších). První volby se podle této ústavy konaly v srpnu a září 1965. In: VOGELSGANG, W.: c. d., s. 288.

¹⁴⁶ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 287.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 289.

¹⁴⁸ Seznam všech politických stran vzniklých před rokem 1978 viz příloha 1.

¹⁴⁹ Tamtéž.

2. Sovětská invaze do Afghánistánu. Okupace a zapojení ostatních států

Ve druhé kapitole se text koncentruje na události, které měly přímý vliv na vznik islamistického odbojového hnutí, kterému je pak věnována celá třetí část práce. K této kapitole se váže výzkumná otázka, jaké kroky komunistické vlády vedly k vytvoření a posílení islamistických revolučních skupin a z jakých důvodů. Oповědět na tuto otázku je primárním cílem této kapitoly. Text však nepodává vyčerpávající popis detailů vývoje. Podrobněji vývoj rozvádí pouze v případě, že má přímou návaznost na hlavní téma práce, tedy vliv invaze na vznik silného islámistického hnutí. Dále se ve druhé kapitole dostáváme k hlubším kořenům diferenciaci afghánské společnosti ve druhé polovině dvacátého století a k jevům, které vedly k posílení role levice a postupně k republikánskému a pak ke komunistickému převratu. Tato část textu také předkládá základní momenty vývoje desetileté okupace, ale snaží se držet striktně pouze nejdůležitějších událostí a nemá v úmyslu podat vyčerpávající popis vývoje ani vojenských operací. Posledním cílem druhé kapitoly je rozebrat angažmá jednotlivých států v konfliktu zejména v souvislosti s islamistickými opozičními stranami a jejich podporou.

2.1. Kořeny Afghánské komunistické revoluce v letech 1945-1979

Po druhé světové válce se afghánská královská rodina obrátila na USA s žádostí o modernizaci komunikační sítě, silnic a jiných projektů. V té době však země stála na zcela na okraji zájmu, proto byla americká pomoc značně litimovaná.¹⁵⁰ Investice USA dosáhly do roku 1979 částky 378,17 milionů dolarů a dalších 154.7 milionů dolarů v půjčkách.¹⁵¹ V prvních letech Studené války nebyl Afghánistán brán ani ze jednou ze supervelmocí jako stát, o který by se měli hlouběji zajímat i přes svou strategickou polohu.¹⁵² Kvůli pohraničním sporům s Pákistánem byli Afghánci nuceni využívat od padesátých let sovětské obchodní cesty. Když se spojené státy rozhodly i přes námitky

¹⁵⁰ GIBBS, David: *Does the USSR Have a 'Grand Strategy'? Reinterpreting the Invasion of Afghanistan*. *Journal of Peace Research*, 24, 1987, č. 4, s. 367. (www.jstor.com)

¹⁵¹ BRADSHER, H.: c. d., s. 1.

¹⁵² GIBBS, D.: c. d., s. 367.

Kábulu vyzbrojit Pákistán jako svého spojence proti SSSR, obrátil se afghánský premiér Mohamma Daúd Chán na SSSR s žádostí o ekonomickou pomoc.¹⁵³ Od roku 1954 do sovětské invaze Afghánistán obdržel od Sovětů 1,265 biliónů dolarů.¹⁵⁴ Koncem roku z 1954 zahájil Mohammad Daúd se Sovětským svazem rozhovory o vojenské pomoci, hlavně kvůli zbrojícímu Pákistánu a v červenci 1956 byla uzavřena dohoda, která započala orientaci afghánské armády a letectva sovětským směrem.¹⁵⁵ Skutečnost, že se Afghánistán obrátil o pomoc na SSSR, mělo katalyzační efekt na už tak horké půdě Kábulské univerzity¹⁵⁶ a v intelektuálních kruzích.¹⁵⁷ Koncem šedesátých let už byl Afghánistán plně ekonomicky závislý na Sovětském svazu, ten se však přesto nepokoušel nijak omezit jeho suverenitu.¹⁵⁸

První podkapitola druhé části je věnována základním historickým momentům ve vývoji od druhé světové války po sovětskou invazi. Primárním cílem této podkapitoly je analyzovat složky afghánské společnosti vzhledem k pozdějšímu vývoji. Důvodem místy nutně deskriptivního výčtu událostí je nutnost neopomenout klíčová fakta, která ovlivnila pozdější opoziční hnutí a po odchodu sovětů i občanskou válku a nástup Tálibánu. Tento text se také věnuje genezi vývoje afghánské politické scény od druhé světové války, přes Daúdův převrat po komunistický puč a následnou invazi. Také se snaží porozumět změně afghánského režimu za Dauda a zachytit podstatné jevy jeho pětiletého držení moci. Nejpodrobněji se pak tato podkapitola věnuje vývoji v posledním roce před invazí, který byl zároveň prvním rokem komunistické vlády, jejíž opatření vedla k významnému zesílení a radikalizaci opozičního hnutí.

Afghánská společnost čelila podle profesora mezinárodních vztahů Táhira Amína v sedmdesátých letech ideologickému vakuu a levicové hnutí využilo této příležitosti k získání vlivu na nepočetnou afghánskou střední třídu; úspěch se dostavil vzhledem k zastaralé politické struktuře, nespravedlivému ekonomickému systému a vzrůstajícím ambicím právě střední třídy.¹⁵⁹ Nicméně proces postupného narůstání vlivu levice začal již dříve, zhruba v padesátých letech, kdy se vzdělaná střední třída složená ze skupin s konfliktními idejemi, začala intenzivněji prosazovat v politice.¹⁶⁰

¹⁵³ V roce 1954. In: BRADSHER, H.: c. d. 1.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Tamtéž., s. 2.

¹⁵⁶ Více o Kábulské univerzitě viz kapitola 3.

¹⁵⁷ BRADSHER, H.: c. d., s. 2.

¹⁵⁸ GIBBS, D.: c. d., s. 369.

¹⁵⁹ AMIN, T.: c. d., s. 23.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 26.

Intelektuální hnutí až do padesátých let byla většinou antimonarchistická, antiislamistická a prozápadní.¹⁶¹

Afghánská společnost byla rozdělena. Kromě dvou hlavních skupin, které v Afghánistánu převládaly od roku 1978 dále, tedy komunistů a islamistů, se zde vyskytovaly ještě další dvě, dominantní do roku 1978. Jedna byla královská vládnoucí třída složená z náboženských vůdců, velkomajitelů půdy a vojenských představitelů a dalších podporovatelů Daúda a jeho bratrance a švagra krále Mohammada Zahíra Šáha.¹⁶² Druhá, pak byla tvořena zaměstnanci státní byrokracie, kteří nebyli ani členy vládnoucí třídy ani se nestali příznivci levice, naopak si přáli pro Afghánistán západní perspektivu a věřili, že sovětská pomoc může být pod jejich dohledem absorbována mezi svobodné podnikání a státní kapitalismus.¹⁶³ Vzhledem k tomu, že časově se tato práce převážně soustředí až na období po roce 1978, bude text pracovat především se dvěma složkami společnosti, a to komunisty a islamisty. Komunistům se věnuje větší část druhé kapitoly, proto je zde nyní pouze stručně pro zachování kontinuity textu vysvětlena charakteristika skupiny islamistů, kterým je pak věnována třetí a čtvrtá kapitola.

Tento čtvrtý politický element, tedy islamisté, byl složený z těch, kdo se obrátili na islám pro odpovědi na otázky, které vyvstaly s modernizací a rolí sovětů v ní.¹⁶⁴ Západními médii hojně užívaný termín „fundamentalisté“ není pro jejich označení vhodný, protože v sobě zahrnuje asociace spojené s událostmi mimo Afghánistán, např. na Blízkém východě a ani není pravdivý, protože jako fundamentální můžeme označit až další generaci mudžahídů a to Tálíbán. Roli také hraje rozdíl mezi názory, jaké místo má mít náboženství v politice.¹⁶⁵ Ti, kteří chtěli zachovat afghánský charakteristický mix islámských a před-islámských tradic, byli většinou členové výše zmíněných složek společnosti, tedy horní vládnoucí třídy a technokratů.¹⁶⁶ Ostatní chtěli najít v Koránu odlišnou společenskou a vládní strukturu. Islamisté se snažili zkombinovat moderní – až revoluční – myšlení s náboženstvím, přestože se během let sovětské okupace posunuli k tomu, že své definice náboženských pravidel prosazovali jako sociální standart.¹⁶⁷

¹⁶¹ AMIN, T.: c. d., s. 34.

¹⁶² Více o rodině Záhira Šáha viz MAREK, Jan. *Dějiny Afghánistánu*. Praha, Nakladatelství lidové noviny 2006. a BRADSHER, H.: c. d., s.3.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 6.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž.

Právě islamisté a komunisté se stali vůdčími elementy na půdě Kábulské univerzity. Studenti Kábulské univerzity, vědomí si represivního charakteru režimu, vnímali v tomto období královskou rodinu a islám jako hlavní příčiny ekonomických a sociálních neduhů země.¹⁶⁸ Mezi studenty se vyskytovaly tři hlavní skupiny - levicově orientovaní, islamisté a nezařazení. Levicově orientovaní studenti vydávali čtvery různé tiskoviny patřící jednotlivým levicovým frakcím. *Chalk* (Khalq - Lid) byl název novin, kolem kterých se koncentrovala nacionálně socialistická frakce v čele s Tarákím.¹⁶⁹ Nur Mohammad Tarákí založil první levicovou politickou stranu Lidově demokratickou stranu Afghánistánu (LDSA).¹⁷⁰ Jejími dalšími představiteli byli Babrak Karmal, Nur Ahmad Nur, Hafizullah Amin, Sulaiman Layek, Dr. Shah Wali a další.¹⁷¹ Dalším periodikem byl *Parčam* (Parcham- Vlajka) ústředí a tiskovina moskevsky orientované frakce pod vedením Babraka Karmala, který začal vycházet v březnu 1968.¹⁷² *Chalk* koncentroval svou snahu na spíše zemědělskou, edukovanou mládež jak v armádě, tak ve školství. *Parčam* začínal jako elitistická levicová skupina spojená s urbanizovanými centry země zejména s Kábulem a obecně byl považován za více konzervativní a prosazující pomalou evoluční změnu společnosti.¹⁷³ Levicovní studenti měli plnou podporu střední třídy koncentrované hlavně v Kábulu, tedy byrokratů, bankéřů, obchodníků a určitou částí vládnoucích kruhů.¹⁷⁴ Ale střední třída představovala pouze zlomek z celkového počtu afghánského obyvatelstva. Nově vzniklá strana neměla oporu ani ve větším počtu příslušníků střední třídy, ani nemohla působit na obvyklý cíl komunistických stran, na dělníky v industriálním průmyslu. Z odhadované populace Afghánistánu, což bylo koncem sedmdesátých let dvacátého. století zhruba 15 milónů, bylo dělníků v továrnách pouze okolo 20 tisíc v šedesátých letech a tento počet se zvýšil na zhruba 38 tisíc v roce 1978 plus zhruba dalších 50 tisíc bylo ve stavebnictví.¹⁷⁵ Většina farmářů a zemědělců byla negramotná a neinformovaná. Vzhledem k výše

¹⁶⁸ AMIN, T.: c. d., s. 37.

¹⁶⁹ Stihly vyjít pouze v šesti vydáních mezi dubnem a květnem 1966 než ho vláda zakázala. In: AMIN, T.: c. d., s. 38.

¹⁷⁰ Ustavující kongres strany byl 1. ledna 1965. Původní oficiální název strany byl Marxisticko-leninistická strana komunistická strana Afghánistánu, ale tento název byl v islámské společnosti příliš pobuřující, proto pro veřejné používání přijali název Lidově demokratická strana. In: BRADSHER, H.: c. d., s. 9.

¹⁷¹ AMIN, T.: c. d., s. 37.

¹⁷² Další dvě frakce byly maoistické a propekingské, jedna s názvem Shula-i-Jawed a Setemi Milli. In: AMIN, T.: c. d., s. 38.

¹⁷³ GIBBS, D.: c. d., s. 369.

¹⁷⁴ AMIN, T.: c. d., s. 39.

¹⁷⁵ BRADSHER, H.: c. d., s. 9

uvedeným údajům nelze říci, že by nově vznikla komunistická strana, měla širokou základnu příznivců mezi obyvatelstvem.

Levicové hnutí se rozdělilo na tři hlavní frakce. A to Chalk vedený Tarákím, Parčam vedený Karmalem, který se od Tarákího odtrhl v březnu 1968 a Shula-i-Jawed, pod vedením Mohammada Usmana Landaiho.¹⁷⁶ Všechny tři začaly získávat významnou podporu zejména v letech 1969-1973 a jejich strategií bylo kooperovat s vládnoucími elitami, získat vliv ve vládě a infiltrovat různé složky společnosti.¹⁷⁷

Hlavní konkurence levicovému hnutí se objevila v sedmdesátých letech v podobě islamistických skupin, jejichž pozice ve společnosti rapidně sílila. Důvodem, proč posilovaly a získávaly stále nové stoupence, byl strach z vlny sekularismu a socialismu mezi studenty. Byly často reprezentovány studenty teologie a islámského práva, kteří svůj ideologický postoj formulovali na základě islámu a afghánských tradic a kteří věřili, že pokrok je možný a dosažitelný uvnitř islámské společnosti a s uchováním národní kultury.¹⁷⁸ Nejenže se jim dostávalo takřka nulové podpory od střední třídy, ale také musely čelit aktivním projevům nepřátelství nejen z její strany, ale také ze strany vlády a některých představitelů tradičních náboženských elit.¹⁷⁹ Islámské skupiny, které získávaly inspiraci u podobných hnutí v Egyptě či Iránu, postupně sílily a brzy se staly skutečnou hrozbou pro levicové hnutí. Zbytek politického spektra tvořily dvě liberální sociálně demokratické strany, jejichž vliv byl však marginální.

Badatelé se přou o míru sovětského vlivu v Afghánistánu v tomto období. Valenta tvrdí, že i přes dlouhou snahu Rusů mít v Afghánistánu nějakou formu legitimní přítomnosti, nemůžeme říci, že by Afghánistán před rokem 1978 patřil do sovětské sféry vlivu.¹⁸⁰ S tím se neztotožňuje Amín, který poukazuje na významnou pomoc SSSR při budování afghánských kádrů v civilní i vojenské oblasti a to, že sovětská armáda už od roku 1954 monopolizovala afghánskou armádu, když ji začala zásobovat zbraněmi, instruktory a poskytovala trénink tisíci afghánských důstojníků ročně.¹⁸¹

V sedmdesátých letech, přesněji 1973 -1978, badatelé hovoří o výrazné polarizaci mezi obyvateli afghánských měst a identifikují čtyři ideologické skupiny - konzervativce, liberály, islamistické skupiny a příslušníky levice.¹⁸² Právě konzervativci

¹⁷⁶ AMIN, T.: c. d., s. 40.

¹⁷⁷ AMIN, T.: c.d., s. 41.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 39.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 40.

¹⁸⁰ VALENTA, J.: c. d., s. 15.

¹⁸¹ AMIN, T.: c. d., s.42.

¹⁸² Tamtéž, s. 67.

se chopili v červenci 1973 moci, když Sardar Daúd Chan s pomocí levice provedl státní převrat, zrušil monarchii a vyhlásil Afghánistán republikou.¹⁸³ Vliv komunistů v armádě, byrokracii a jiných institucích postupně narůstal a byl důležitý právě při Daúdově puči¹⁸⁴ a svržení monarchie.¹⁸⁵ Parčam v něm poprvé uplatnil svůj vliv a ukázal se jako strana schopná operovat ve stávajícím sociálním rozložení země.¹⁸⁶

Daúdovou politickou chybou bylo, že svůj režim po odstranění monarchie ihned nelegitimizoval a nezavedl alternativní politický rámec.¹⁸⁷ Levicové hnutí významně zesílilo během prvních dvou let nového režimu, ale Daúd měl plnou podporu pouze Parčamu.¹⁸⁸ Parčam sílil právě díky kooperaci s vládou a naopak Chalk sílil kritikou vlády a její konzervativní politiky a důrazem na svou marxistickou identitu.¹⁸⁹ Levicové hnutí získalo příznivce ve velké část střední třídy a vědci odhadují počet jejich členů mezi 7-50 tisíci, podle Amína až dokonce okolo 25-30 tisíc.¹⁹⁰ Velkým pozitivem pro celé levicové hnutí bylo, že Daúd spustil vražednou kampaň proti příslušníkům islamistických skupin. Důvodem k tomu, kromě zajištění vlastní pozice, byl i odhalený pokus o puč, kterým chtěli islamisté Daúda svrhnout¹⁹¹.

Daúdův přístup vůči levici se nicméně vyvíjel a měnil. Daúd se začal kolem roku 1975 obracet proti levicovému hnutí a chtěl se zbavit jejich vlivu ve společnosti i ve vládě proto, že míra závislosti na SSSR začala být podle jeho názoru nebezpečná. Rozhodl o omezení tréninkových programů afghánských vojenských důstojníků v SSSR a nahradil je dohodami s Indií, Pákistánem a Egyptem.¹⁹²

SSSR vnímal ztrátu pozic Parčamu ve vládě a začal tlačit na představitele Parčamu a Chalku, aby se sjednotili, což se stalo v červenci 1976, kdy Chalk už měl zajištěnou síť v armádě.¹⁹³ Sjednocení bylo však pouze symbolické, protože averze

¹⁸³ Blíže k převratu a událostem v červenci 1973 viz AMIN, T.: c. d., s. 67 a BRADSHER, H.: c. d., s. 16.

¹⁸⁴ Neexistují důkazy o tom, že buď Sověti nebo Parčam, nějakým způsobem kontrolovali situaci kolem Daúdova převratu. Viz BRADSHER, H.: c. d., s. 16.

¹⁸⁵ AMIN, T.: c. d., s. 42.

¹⁸⁶ GIBBS, D.: c. d., s. 370.

¹⁸⁷ O Daúdově politice v prvních letech vlády blíže viz VOGELSGANG, W.: c. d., s. 292 a a ARNOLD, Anthony: *Afghanistan. The Soviet Invasion in Perspective*. Stanford, Hoover Institution Press 1985, s. 55-65.

¹⁸⁸ AMIN, T.: c. d., s. 69

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Chalk a Parčam dohromady. AMIN, T.: c. d., s. 43.

¹⁹¹ V té době se však jednalo marginální hnutí nesrovnatelné s tím, které se rozvinulo po sovětské invazi. Pokus o puč byl odhalen v prosinci 1973, a jeho hlavním aktérem byl Masúd a ostatní členové Organizace muslimské mládeže. Ten kontaktoval dva dny po Daúdově puči své spojky v armádě s úmyslem Daúda svrhnout, ale byli prozrazení a museli uprchnout. In: BRADSHER, Henry S.: *Afghan Communism and Soviet Intervention*. Oxford, Oxford University Press 1999, s. 18.

¹⁹² AMIN, T.: c. d., s. 71.

¹⁹³ ARNOLD, A.: c. d., s. 65.

mezi chalkisty a parčamisty, byla odrazem prohlubujících se averze ve společnosti. Sjednocení a zesílení levice bylo pro sověty signál k tomu, že začali Afghánistán považovat za „revoluční“ nebo „socialisticky orientovaný“ stát rozvíjející se podle Leninových principů.¹⁹⁴

Jasným signálem pro rozchod Daúda s levicí bylo vyhlášení nové ústavy v roce 1977. Daúd na její přijetí svolal Velkou džirgu z jejíhož zasedání však vyloučil členy LDSA. Afghánistán se touto ústavou stal státem jedné strany a to *Hizbe inkelábe mellí* (Národní revoluční strana).¹⁹⁵ Nová ústava nestihla být uvedena do praxe. Daúdovo nařízení zatknout a uvěznit hlavní představitele LDSA ukončilo v Afghánském vývoji jednu éru a započalo novou, turbulentní a destruktivní, která vedla od desetileté přítomnosti cizích vojsk ke krvavé občanské válce a nástupu fundamentálního islámského režimu.

Komunisté přesvědčeni, že je režim hodlá totálně zlikvidovat, se rozhodli udeřit. Pokyn k převratu vydal Hafizullah Amin, který byl pouze v domácím vězení a to 26. dubna 1978 a o den později již komunisté převzali kontrolu. Daúd byl se svou rodinou zabit a z Afghánské republiky se stala Demokratická republika Afghánistán.¹⁹⁶

Spekulace o zapojení SSSR se nepotvrdily. Přesto většina afghánských antikomunistů a zahraničních pozorovatelů věřila, že SSSR sehrál nějakým způsobem klíčovou roli ve svržení Daúda a přivedení LDSA k moci.¹⁹⁷ Přebrot svrhnul prezidenta Daúda a na jeho místo nastolil „Revoluční radu“, která do čela jako premiéra dosadila předsedu LDSA Nura Mohammada Tarákiho, jako premiéra Babraka Karmala a jako ministra zahraničních věcí Hafizulláha Amína.¹⁹⁸¹⁹⁹ Nadžibulláh později tento převrat popsal jako „*povstání důstojníků*“... *čehož důsledkem byla moc převedena na LDSA.*“ Tento transfer moci nebyl nikdy objasněn stejně jako to co se opravdu stalo během prvních dnů po převratu a proč vojáci, kteří převrat fyzicky provedli, souhlasili s předáním moci politikům tedy LDSA.

Poslední fáze v afghánském vývoji před invazí byla poznamenána ztrátou respektu a posledních zbytků moci vlády mimo hlavní města. Vláda se dostala do rukou komunistického hnutí, které nejenže nemělo podporu většiny obyvatelstva, ale bylo i

¹⁹⁴ VALENTA, J.: c. d., s. 16.

¹⁹⁵ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 293.

¹⁹⁶ AMIN, T.: c. d., s. 73.

¹⁹⁷ ARNOLD, A.: c. d., s. 67.

¹⁹⁸ MENDELSON, Sarah: *Changing Course*. New Jersey, Princeton University Press 1998, s. 45.

¹⁹⁹ Hafizulláh Amín získal díky Americkému programu pomoci magisterské titul na Kolumbijské univerzitě v roce 1958. In: BRADSHER, H.: c. d., s. 8.

vnitřně striktně rozděleno. LDSA se dostala k moci nepřipravená a souhrou náhod. Komunistická vláda se snažila upevnit svou moc takový způsobem, který pouze vyvolával odpor a nenávisť mezi širokými skupinami obyvatel. Také rozložení sil v Revoluční radě mezi představitele Parčamu, Chalku a armády se ukázalo záhy jako nestabilní. Konfrontace mezi Parčamisty a Chalkisty začaly 19. května²⁰⁰ Chalk nakonec odstavil Parčam od moci a jeho vůdčí představitelé byli uklizeni na afghánské ambasády v různých zemích světa.²⁰¹ Zatímco v hlavním městě probíhaly konfrontace mezi oběma frakcemi, v ostatních částech země se pomalu do té doby marginální opozice proti komunismu začala měnit v obrovské povstání.²⁰²

Tzv. socialistická „lidová revoluce“ byla spuštěna během jara a léta 1978, kdy Tarákí a Amín konsolidovali svou moc čištěním strany od příslušníků opoziční frakce Parčam a snahou o modernizaci venkova.²⁰³ V souvislosti s posledně jmenovaným se začala vzrůstat v zemědělských oblastech opozice a sílila s tím, jak se afghánští komunisté snažili centralizovat kmenová mocenská uskupení a celkově překonat a změnit tradiční socio-ekonomicko-náboženské uspořádání na venkově.²⁰⁴ Během zimy 1978-1979 se opoziční vlna rozšířila do většiny z 28 afghánských provincií, a už březnu 1979 se povstání se povstalci začali dopouštět extrémních násilností.²⁰⁵ K odporu mezi nepaštunskými národnostními skupinami v Afghánistánu přispělo také to, že vedení LDSA tvořili původem Paštuni a paštština byla stále více užívána jako hlavní jazyk na úkor darijštiny.²⁰⁶ Tarákí začal prosazovat chystané reformy radikálně, rychle a bez ohledu na to, jaký budou mít dopad mezi obyvatelstvem. Například v říjnu 1978 Tarákí osobně vyvěsil novou afghánskou vlajku, krvavě rudou - takřka kopii sovětské -, a tato jeho eliminace tradiční islámské zelené, byla jednou z mnoha provokativních tahů proti islámským tradicím.²⁰⁷

Výše uvedené zaslouží bližší prozkoumání. Převzetím moci v Afghánistánu komunisty byla spuštěna celá řada radikálních sociálních změn jako přímý následek komunistické politiky a na ni navázanou radikalizaci a sílení opozičních islamistických skupin. Komunisté ještě více posílili centralistické a autoritářské prvky Daúdovy vlády.

²⁰⁰ BRADSHER, H.: c. d., s. 8, s. 34.

²⁰¹ Karmal například do Prahy a Nadžibullah do Teheránu. In: AMIN, T.: c. d., s. 74.

²⁰² MACQUEEN, N.: c. d., s. 131.

²⁰³ MENDELSON, S.: c. d., s. 45.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ V Herátu, v západní části země, bylo několik desítek ruských poradců zavražděno i s jejich rodinami.

In: MENDELSON, S.: c. d., s. 45.

²⁰⁶ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 297.

²⁰⁷ ARNOLD, A.: c. d., s. 77.

Po převzetí moci LDSA byly ženy, zejména mladé ženy, mobilizovány aby sloužily komunistické „věci“. Ve vnitřních bojích o moc mezi Parčamem a Chalkem byla otázka žen zneužívána k získání převahy. Dokonce i v městských oblastech byli lidé šokováni oblečením a chováním některých žen. Na venkově tato opatření spolu s dekrety spustila bouřlivou zpětnou reakci. To byl však pouze začátek. Tarákí začal vydávat dektery přinášející radikální změny pro obyvatelstvo. Ty byly vydávány hlavně v období mezi červnem a říjnem roku 1978.

Nejsilnější nesouhlasnou odezvu vyvolaly třetí a čtvrtý dekret. Oba se týkaly postavení žen ve společnosti a přerozdělování půdy. Vláda se snažila prosadit společné vzdělávání chlapců a dívek což bylo pro Afghánce nepřijatelné a byla to urážka jejich cti.²⁰⁸ Cílem agrární reformy bylo vytvořit třídu komunistických rolníků, kteří by podporovali vládu. Avšak dekret, který nařizoval, aby lidem bez půdy byla přerozdělena půda těch, kdo ji mají nad fixní limit znamenal pro věřící Afghánce přímé porušení koránského zákazu uzurpovat majetek někoho jiného.²⁰⁹ Následná kampaň, za vymýcení negramotnosti, se ukázala být poslední kapkou chybějící do vypuknutí revoluce. Muži nechtěli posílat ženy do jazykových tříd a už vůbec ne do smíšených. Otázka postavení žen ve společnosti a jejich cti sloužila jako mobilizátor bojů jak mezi mudžahídy proti sobě, tak později proti Tálibánu, to však neznamená, že afghánská společnost není schopná změny. Naopak, ti samí Afghánci, kteří bojovali džihád proti komunistům, částečně i kvůli jejich snaze vzdělávat ženy, byli o dvacet let později, kdy čelili pravidlům Tálibánu, slyšení bránit práva jejich vnuček na vzdělání.²¹⁰ Důvodem změny názoru byl většinou jejich dlouholetý pobyt v uprchlických táborech v Pákistánu a Íránu, kde se jim dostávalo vzdělání, kde získali na tyto záležitosti jiný pohled.²¹¹ Z toho vyplývá, že změna je možná ale pouze ze svobodné vůle a vlastním poznáním, nikoli násilně aplikována, jako to bylo v případě komunistického režimu LDSA.

Dalším rysem komunistického režimu, který ho naprosto odcizil venkovským i městským obastem byl agresivní ateismus, na který hluboce věřící muslimové museli reagovat. Toto odmítnutí dokazuje, že religiozní legitimita byla stále klíčová podmínka pro akceptování státu. Dokud byla v čele státu věřící muslimská královská rodina, byli Afghánci ochotni akceptovat stát jako instituci, tento respekt však s nástupem komunistů k moci rychle vymizel. Aby komunisté nějakým způsobem nahradili

²⁰⁸ BRADSHER, H.: c.d., s. 44.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 45.

²¹⁰ JOHNSON, Ch.: c. d., s. 81.

²¹¹ Tamtéž, s. 74.

neexistující náboženskou legitimitu své vlády, zaměřili se na zdůrazňování Paštunské solidarity a na vzjemný etnický antagonismus přítomný v roztržité společnosti, který vyzdvihováním Paštunů ještě vyostřovali.²¹² Ale je nutné dodat, že Paštuni o komunisty řízený nacionalismu nestáli. Komunisté například v provincii Wardak vyzbrojili Paštuny, aby mohli napadat Hazáry, zatímco v Nuristánu přizívali konflikt mezi Paštunem a Nuristánci.²¹³ Z toho je patrné, že komunisté schválně podněcovali nenávist mezi jednotlivými etniky, aby odpoutali pozornost od své politiky. Totéž tvrdí i Anwar-ul-Haq Avady, kteří říká že zejména Parčam pode vedením Karmala se snažil využít etnických rozporů ve svůj prospěch.²¹⁴ Narozdíl od ostatních autorů politolog Giles Dorronso vidí prvotní příčinu rozhoření silného revolučního hnutí v rozsáhlých represích vlády proti oponentům spíše než v radikálních reformách. Represe byly zaměřeny proti vládnoucí třídě, proti nekomunistické inteligenci a nakonec i vůči obyvatelstvu jako celku.²¹⁵

Afghánistán měl v době nástupu Tarákiho k moci odhadem 320 tisíc tradičních učitelů, zvaných *muláhové*²¹⁶, kteří se těší na venkově obrovské úctě a autoritě. Taráki je vnímal jako překážku progresivního vývoje k socialismu, a proto je začal pronásledovat a zabíjet. Poté, co si je Tarákiho vláda odcizila a zneprátelila, následující Karmalův režim si příliš pozdě uvědomil, že myšlení z většiny negramotného obyvatelstva je stále formováno právě muláhy.²¹⁷ Tarákiho a Amínovo období vlády bylo klíčové pro nárůst a radikalizaci revolučního islámského hnutí. Důvodem byla zejména rychlá snaha o radikální sovětizaci země. Dále pokus centralizovat a dostat pod vládní kontrolu do té doby jen volně spravované zemědělské oblasti a především snaha změnit tradiční zvyky a myšlení.

Podle dostupných dokumentů Politbyra žádali Amín a Taráki opakovaně o ruskou vojenskou pomoc od poloviny března 1979, protože odpor opozice vůči vládním nařízením zesílil a afghánská vláda, potažmo armáda, ho už nebyla schopna zvládnout.²¹⁸ Tyto žádosti vyvolaly uvnitř politbyra smíšené reakce, podle slov Gromyky z března 1979 „*Je to jejich vnitřní záležitost, vnitřní revoluční konflikt*“.²¹⁹ Na

²¹² DORRONSORO, Giles: *Revolution unending*. London, Hurts and Company 2005, s. 95.

²¹³ Tamtéž, s. 96.

²¹⁴ AHADY, Anwar-ul-Haq: *The Decline of the Pashtuns in Afghanistan*. Asian Survey, 35, 1995, č. 7, s. 623. (www.jstor.com)

²¹⁵ DORRONSORO, G.: c. d., s. 96.

²¹⁶ Mullah viz kapitola 1.2. Více viz BRADSHER, H.: c. d., s. 42.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ MENDELSON, S.: c. d., s. 45.

²¹⁹ Tamtéž., s. 46.

druhou stranu Sověti vyslali do Afghánistánu další sovětské poradce, takže vzhledem k jejich počtu na každém ministerstvu a v armádě v podstatě ovládali zemi.²²⁰ S čistkami veškeré antikomunistické opozice zase komunistům pomáhali členové KGB. V rámci zbavování se nepřátel dal Tarákí zatknout zbytek královské rodiny, což jen přivililo etnické nepřátelství, protože Duranovská linie Paštunů z jihu země, z něž královská rodina pocházela, tradičně soupeřila o moc s konfederací Paštunů z Ghilzai na východě odkud pocházela většina příslušníků Chalku.²²¹

Politický vývoj vedl k posílení vlivu Chalku, který představoval radikálnější křídlo levice, nedbající tolik na afghánské tradice a prosazující dosažení socialismu revoluční cestou. Pro Sověty to znamenalo výraznou komplikaci, protože odstraněním umírněnějšího Parčamu od moci se v zemi rozpoutala válka mezi opozičními islámskými skupinami a vládními silami radikálně socialistického Chalku.

Na jaře 1979 došlo kvůli vyhrocující se situaci k prohlubování styků mezi afghánskou vládou a Moskvou. Na začátku dubna se dostavil do Afghánistánu armádní generál Alexej Epišev, s delegací šesti generálů, aby zjistil jaký druh vojenské podpory je vhodný a popř. nutný pro afghánské pozemní a vzdušné síly.²²² Koncem jara, když se začaly požadavky afghánské strany na vojenskou pomoc zvyšovat spolu s tím, jak v zemi pokračovalo protivládní povstání, začalo být i politické vedení v Moskvě více zainteresované v afghánských záležitostech.²²³ Zejména jim šlo o efektivní a rychlé potlačení opozice. Mezitím však neustával příliv zbraní pro kábulský režim, které měly pomoci afghánské armádě potlačit opozici, ale místo toho se zdálo, že další a větší sovětské zapojení naopak opoziční skupiny ještě více radikalizuje posiluje.²²⁴ Amin a Tarákí viditelně situaci v zemi nezvládali a namísto tlumení, ji svými necitlivými opatřeními a programy centralizace a čistek naopak dále vyhrocovali.²²⁵ Následovaly další delegace s obdobným úkolem situaci pacifikovat. SSSR do Kábulu poslal Vasilije Safrončuka, zkušeného diplomata, který měl jako neoficiální poradce ministerstva zahraničí zkusit změnit vládní taktiku nebo prosadit změny ve vládě.²²⁶ Safrončuk

²²⁰ ARNOLD, A.: c. d., s. 80.

²²¹ BRADSHER, H.: c. d., s. 41.

²²² Generál Epišev, který hrál i hlavní úlohu v invazi do Československa v létě 1968, byl jedním z nejnvýše postavených sovětských představitelů, kteří do Afghánistánu přijeli. Jeho návštěva byla brána jako důkaz toho, nakolik je vážná situace, jíž čelila afghánská armáda. In : ARNOLD, A.: c. d., s. 80.

²²³ MENDELSON, S.: c. d., s. 46.

²²⁴ ARNOLD, A.: c. d., s. 80.

²²⁵ MENDELSON, S.: c. d., s. 46.

²²⁶ GIBBS, David: *Does the USSR Have a 'Grand Strategy'? Reinterpreting the Invasion of Afghanistan.* Journal of Peace Research, 24, 1987, č. 4, s. 373. (www.jstor.com)

později popsal sovětské aktivity jako „ ... je pravdou, že se snžíme přesvědčit LDSA, aby rozšířila svou základnu, ale LDSA nejenže nepřipustí jakoukoliv opozici, ale ani se není ochtná dělit o moc. Její představa jak zvyšovat svou podporu u obyvatelstva je mobilizovat studenty, mládež, ženské a dlěnické organiuyce, ale ty již jsou součástí strany. Toto není rozšřřování politické základny.... Jsou to tvrdohlaví lidé.“²²⁷ Z toho jasně vyplývá proč SSSR posílal do Kábulu jednu misi za druhou a snažil se takto odvrátit hrozící katastrofu a možnost, že bude muset vojensky zasáhnout. Další delegace vedená generál Ivanem Pavlovskim pobývala v Kábulu v červenci a srpnu 1979.²²⁸

Poslední tři měsíce před invazí můžeme označit jako klíčové, protože došlo k významným změnám ve vládě, které přiměly SSSR zasáhnout. Počátkem září se Tarákí zastavil v Moskvě na své cestě z Havany a žádal o zvýšení sovětské asistence v Afghánistánu, aby konečně porazil revoluci a podle zdrojů sovětů v Kábulu spory mezi Tarákím a Amínem rostly.²²⁹ V té době Safrončuk opakovaně hlásil Moskvě, že se Amín obrací proti Tarákímu a proto i Brežněv Tarákího varoval před intrikami Amína proti LDSA vůdcům.²³⁰ Co přesně se odehrálo po Tarákího návratu zůstává nejasné. Pravděpodobná verze je, že Tarákí se chtěl sejít s Amínem v budově Revolučního výboru, kde na sebe osobní gardy obou mužů začaly střílet, následně byl Tarákí zajat a poté zastřelen.²³¹ Amín Tarákího vystřídál ve funkci hlavy strany i vlády. Tímto krokem došlo k radikální změně situace. Moskva se musela nějakým způsobem postavit k nové vládě Amína a k radikálnímu obratu, který tímto nastal v afghánské politice.

Převzetí moci Hafizulláhem Amínem v říjnu 1979, Sověti brali jako interní záležitost, přesto byl Amínův způsob vládnutí označován jako buržoazní a nacionalistický; Amín tímto svým způsobem vlády podle sovětů ohrožoval ruský model „správného komunistického státu.“²³² I přes nespokojenost Moskvy s odstraněním Amína bylo Sovětským představitelům v Kábulu nařizeno zaujmout neutrální pozici.²³³ Tarákího vražda vyvolala hlavně u Brežněva hněv a lítost a Gromyko řekl o několik let později, že Brežněv byl zcela bez sebe, když se dozvěděl o Tarákího smrti, tudíž i tento faktor je nutné vzít v potaz při analýze kroků, které pak Sověti učinili.²³⁴ Sovětští poradci v Kábulu zůstali i během podzimu a Amín se stával více nepředvídatelným,

²²⁷ GIBBS, D.: c. d., s. 373.

²²⁸ MENDELSON, S.: c. d., s. 48.

²²⁹ ARNOLD, A.: c. d., s. 81.

²³⁰ MENDELSON, S.: c. d., s. 49.

²³¹ Tamtéž.

²³² VALENTA, J.: c. d., s. 16.

²³³ MENDELSON, S.: c. d., s. 50.

²³⁴ BRADSHER, H.: c. d., s. 60.

když se postupně stal jediným vůdcem LDSA.²³⁵ Sověti začali novému afghánskému vedení nedůvěřovat. Nakonec došli k rozhodnutí odstranit Amína a nahradit ho vládou lépe spolupracující s Moskvou.²³⁶

Amín začal měnit kurz zahraniční politiky směrem od naprosté závislosti na sovětském svazu směrem k větší samostatnosti. Amín svou politikou vzbudil v Moskvě obavy, že by neúspěch sovětského modelu v Afghánistánu mohl podkopat legitimitu sovětského režimu mezi muslimskými skupinami sovětské centrální Asie, hlavně mezi Uzbeky, Tádžiky, Turkmeny s Kirgizy.²³⁷ Amín mezitím žádal SSSR o podporu a dával dohromady první Pětiletý plán, pro který měla Moskva poskytnout 66 % financí, ale také normalizoval vztahy s ambasádami USA a Pákistánu v Kábulu.²³⁸ V tomto směru přichází se zajímavým zjištěním odborník na Afghánistán Anthony Arnold, který tvrdí, že Amín sice žádal o sovětskou vojenskou podporu, ale pouze o limitovaný kontingent, který by podléhal afghánskému, přinejhorším společnému afghánsko-sovětskému velení, nikdy neposkytnul Moskvě oficiální pozvání sovětských sil do Afghánistánu.²³⁹

Během listopadu a prosince pomalu, ale jistě, narůstal počet sovětských armádních příslušníků v zemi.²⁴⁰ Po většinu roku 1979 KGB stejně jako vojenské velení, bylo rozděleno v názorech na to, jak odpovídat na požadavky LDSA. V tomto případě byly hlavní neshody mezi velitelem KGB v Kábulu Borisem Ivanovem, který urgoval Moskvu, aby na požadavky odpověděla kladně a navýšila sovětskou přítomnost a hlavou KGB v SSSR Jurijem Andropovem, který byl zpočátku proti použití vojenské síly.²⁴¹ KGB v Kábulu několikrát informovala Moskvu, že Amín má natolik špatné vztahy s islámským vedením v zemi, že bude poražen a na jeho místo nastoupí antikomunistická vláda.²⁴² Amín se také pod tlakem Moskvy pokusil o smíření s opozičními silami a v říjnu 1979 uveřejnil seznam 12 tisíc osob popravených Tarákiho režimem, propustil politické vězně, v oficiálních proslovech vyzýval Alláha a přidělil vládní prostředky na opravu mešit; odpor už však v té době nemohl být těmito malými ústupky zastaven.²⁴³

²³⁵ MENDELSON, S.: c. d., s. 51.

²³⁶ ARNOLD, A.: c. d., s. 90.

²³⁷ VALENTA, J.: c. d., s. 16.

²³⁸ MENDELSON, S.: c. d., s. 52.

²³⁹ ARNOLD, A.: c. d., s. 90.

²⁴⁰ MENDELSON, S.: c. d., s. 52.

²⁴¹ Tamtéž, s. 58.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 299.

Klíčové rozhodnutí vojensky intervenovat bylo podle zápisků ze zasedání Politbyra, dokumentů Ministerstva obrany a materiálů Ústředního výboru přijato 12. prosince, přestože Ustinov dal ústní příkazy k eskalaci již dva dny předtím, kdy již byli Sověti rozhodnutí zbavit se Amína a na jeho místo dosadit Babraka Karmala, tj. přivést zpět k moci Parčam.²⁴⁴ Rozhodnutí o invazi bylo přijato úzkým kruhem osob; Brežněvem jako generálním tajemníkem Politbyra; Dimitrim Ustinovem, ministrem obrany; Andrejem Gromykem, ministrem zahraničních věcí a Jurijem Andropovem jako šéfem KGB.²⁴⁵ Tyto čtyři hlavní postavy rozhodovacího procesu nebyly jednotné v názoru na zvýšení angažmá v Afghánistánu a výsledek byl důsledkem rozložení moci mezi nimi. Ustinov byl hlavní zastávce sovětského angažmá v Afghánistánu, Brežněv stěží schopen činit rozhodnutí po mrtvici a pod vlivem Ustinova se rozhodnul podle něj, Gromyko následoval Brežněvova a Ustinovova vedení, jako vždy v politických záležitostech, a Andropov nakonec souhlasil.²⁴⁶ Proces rozhodování o uskutečnění intervence je typickým příkladem „starého myšlení“ sovětského režimu, proti kterému později začne bojovat Gorbačov.²⁴⁷ Odtajněné kremelské dokumenty ukazují, že během roku 1979 sovětské vedení neochotně a jen částečně splnilo požadavky LDSA na vojenskou podporu, které vedení LDSA vzneslo u sovětských představitelů v Kábulu.²⁴⁸

Roli KGB v invazi zhodnotil bývalý major KGB Vladimir Kužuškin v rozhovoru v roce 1982, kdy řekl, že: „Brežněv ignoroval názory KGB v Moskvě, že bude obtížně podpořit vojensky socialistickou vládu v Afghánistánu a zaměřil se více na varování kábulské KGB, že pokud Sověti nepodpoří LDSA, dojde k obrovské islámské revoluci.“²⁴⁹ Po přijetí rozhodnutí v půlce prosince začala největší vojenská mobilizace v centrální Asii a Turkmenistánu od druhé světové války.²⁵⁰

V odborných analýzách můžeme vysledovat zhruba dva typy vysvětlení pro sovětskou invazi. Myšlenková škola okolo George Kennana je přesvědčena, že

²⁴⁴ MENDELSON, S.: c. d., s. 52.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Podrobné zhodnocení Brežněvovy politiky a SSSR v době rozhodování o invazi viz EDMONDS, Robin: *Soviet Foreign Policy: the Brezhnev Years*. Oxford, Oxford University Press 1983; GELMAN, Harry: *The Brezhnev Politburo and the Decline of Détente*. Ithaca, Cornell University Press 1984; ULAM, Adam B.: *Dangerous Relations: the Soviet Union in World Politics, 1970–82*. Oxford, Oxford University Press 1983.

²⁴⁸ MENDELSON, S.: c. d., s. 44.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 59.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 53.

bezprostřední důvod invaze byl primárně obranný.²⁵¹ Tomu odpovídá i tradiční ruské, později sovětské kladení důrazu na zajištěné hranice s přátelskými režimy v okolních státech. Druhý myšlenkový proud okolo Richarda Pipesa tvrdí, že invaze byla ofenzivní operace podmíněná historickou touhou Rusů rozšířit sovětskou moc a vliv na jih, blíže ke strategickému Perskému zálivu.²⁵² V literatuře můžeme narazit na oba typy tvrzení a například Valenta se domnívá, že obě jsou aplikovatelná a pravdivá.²⁵³ Tento text se přiklání k verzi Kennana, který doslova řekl, že: „za bezprostředních okolností byl sovětský úmysl primárně obranný.“²⁵⁴

Můžeme jmenovat řadu faktorů, které vedly k uskutečnění invaze. Především to byla nutnost ochránit dosavadní investice, které už SSSR do roku 1979 podnikl, a které se chystal provést. Na podzim 1979 se hrozba ohrožující sovětské ekonomické, politické, strategické a ideologické investice rapidně zvětšila.²⁵⁵ Amín svými požadavky na pouze omezenou vojenskou pomoc sovětům značně ztěžoval situaci, protože k uskutečnění rozsáhlé invaze potřebovali oficiální pozvání komunistických představitelů Afghánistánu, které by tuto akci alespoň nějakým způsobem legitimizovalo. Proto se rozhodli, že nejprve odstraní Amína, nastolí Karmala, který oficiálně požádá o vojenskou intervenci už v podstatě v době, kdy bude probíhat.²⁵⁶

Sovětské ekonomické, politické a vojenské politiky vůči Afghánistánu byly dobře naplánovány a systematicky zaměřeny na oba cíle, kterými bylo snížení vlivu jejich rivalů v zemi a podpora jejich ideologických zájmů.²⁵⁷ Hovoříme-li o konkrétním objemu investic do roku 1979 bylo v Afghánistánu 117 projektů asistovaných sověty a celková ekonomická pomoc dosáhla 1,5 biliónů dolarů, nemluvě o vojenské pomoci.²⁵⁸ Dalším faktorem bylo, že Rusové vnímali situaci v Afghánistánu v regionálním kontextu, kdy se obávali vlivu íránské revoluce na sílící opoziční hnutí v této zemi.²⁵⁹ Kremlin také tušil, že pokud by SSSR nebyl schopen zajistit v Afghánistánu pro-sovětskou vládu, Afghánistán byl spolu s Chomejního Iránem a Ziovým Pákistánem vytvořil linii tří antikomunistických islámských republik na okraji sovětské centrální

²⁵¹ Více o Kennanových názorech viz KENNAN, George F.: *The Nuclear Delusion: Soviet-American Relations in the Atomic Age*. New York, Pantheon Books 1982.

²⁵² Více o Pipesových teoriích viz PIPES, Richard: *Survival is not enough : Soviet realities and America's future*. New York, Simon and Schuster 1984.

²⁵³ VALENTA, J.: c. d., s. 14.

²⁵⁴ BRADSHER, H.: c. d, s. 88.

²⁵⁵ VALENTA, J.: c. d, s. 17.

²⁵⁶ ARNOLD, A.: c. d, s. 90.

²⁵⁷ AMIN, T.: c. d, s. 54.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 53.

²⁵⁹ VALENTA, J.: c. d, s. 17.

Asie.²⁶⁰ Obavy z potenciálního rozšíření povstání z Afghánistánu do sovětských republik v Centrální Asii byl další úhel pohledu, který ovlivnil rozhodnutí zasáhnout v Afghánistánu vojensky.

První sovětské oficiální vyjádření k situaci bylo otisknuto v deníku *Pravda* 31. prosince a říkalo, že SSSR se rozhodl vyhovět afghánským naléhavým a opakovaným požadavkům na okamžitou pomoc a podpořit Afghánce v boji proti vnějšímu nepříteli... a poslat do Afghánistánu omezený sovětský kontingent, který bude pouze pomáhat potlačit ozbrojené vměšování z vnějšku.²⁶¹

Pokud se tedy podíváme blíže na výše uvedená fakta, Sověti by se pravděpodobně v Afghánistánu přímo vojensky neangažovali nebýt Aminova převratu. Pokud by k tomu i přesto došlo bylo by to asi později. Text vychází i z přesvědčení že podstatnější než vybudování komunistického režimu v Afghánistánu, byla pro SSSR hrozba, že se z Afghánistánu stane nepřátelský stát orientovaný na USA. K čemuž, jak se domnívali, právě Amín směřoval.

2.2. Klíčové momenty ve vývoji v letech 1979-1989

Intervence probíhala fázově během posledních měsíců roku 1979 a prvních let 1980. Invaze byla pečlivě naplánovanou akcí sestavenou z několika dílčích operací. První jednotky začaly přistávat na kábulském letišti na Štědrý den v době, kdy centrální komunikaci již mělo pod kontrolou sovětské komando, což také způsobilo, že se Amín o invazi nedozvěděl okamžitě.²⁶² Brzy poté začali Sověti přistávat i na letišti v Bagrámu a na Američany vybudovaném letišti v Kandaháru.²⁶³ Afghánští úředníci si pravděpodobně mysleli, že se jedná o Amínem schválené navýšení, a proto ani nekladli odpor. Ráno, 27. prosince, byl zahájen útok na klíčové vládní instituce a na Darulamský palác, kde byl Amín. Sověti ho v přestřelce zabili. Arnold poukazuje na to, že přestože byl Amin nelítostný diktátor, nikdy neposkytl sovětům klíčové pozvání, které by legalizovalo invazi.²⁶⁴ Rádio Kábul 28. prosince odvysílalo, že dříve toho dne se sešla

²⁶⁰ DONALDSON, R.: c. d, s. 90.

²⁶¹ BRADSHER, H.: c. d, s. 100.

²⁶² ARNOLD, A.: c. d, s. 95.

²⁶³ BRADSHER, H.: c. d, s. 95.

²⁶⁴ ARNOLD, A.: c. d, s. 95.

Revoluční rada LSDA a jednohlasně zvolila Babraka Karmala jako prezidenta a generálního tajemníka strany.²⁶⁵

Ve druhé podkapitole se dostáváme k vlastní době okupace a klíčovými událostmi, které zesílily odpor islámských skupin, nejen k loutkové vládě Babraka Karmala, ale také vůči sovětským okupantům. Koncentruje se na hlavní momenty vývoje sovětské politiky vůči Afghánistánu a na to jak se měnila s jednotlivými sovětskými vůdci. Věnuje se také snahám afgánské komunistické vlády zavést v zemi socialistické reformy, a jaké měla tato politika dopady na opoziční hnutí. Není v zájmu zkoumaného předpokladu věnovat se nyní hlouběji všem válečným operacím desetileté okupace.²⁶⁶

Brežněv a jeho spolupracovníci se mylně domnívali, že odpor povstalců bude rychle potlačen. Invazí měla být posílena afghánská armáda, která by pak následně byla schopná uhájit režim sama, aby mohli být sověšší vojáci brzy staženi.²⁶⁷ Afghánská armáda však nikdy neplnila roli instituce, která by překonala etnickou diversitu a měla jednotící efekt na obyvatelstvo.²⁶⁸ Sověti byli schopni dosáhnout strategicky důležitého momentu překvapení rychlým a rozhodným útokem na vitální centra Afghánistánu. Co ale nepředpokládali, bylo, že se bude válka protahovat a jak nepříjemné budou její politické a vojenské okolnosti.²⁶⁹ Počali pouze s několika měsíčním angažmá po kterém bude Afghánistán následovat příkladů zemí východní Evropy či Mongolska.²⁷⁰ Sovětské vedení začalo okamžitě po začátku invaze ve veřejných prostředcích propagovat, že za afghánským odbojem stojí vnější síly a agresivní vyobrazení amerického imperialismu bylo klíčovou částí ospravedlnění invaze.²⁷¹

SSSR chtěl v Afghánistánu dosáhnout několika cílů pokud možno v krátké době. Fyzicky odstranit Amína a jeho spojence; eliminovat mudžahídy; reformovat LSDA, získat jí masovou popularitu a usmířit Chalk s Parčamem.²⁷² Dnes již například víme, že Andropov byl nerozhodný, zda vůbec poslat do Afghánistánu vojáky, ale nakonec

²⁶⁵ Tamtéž, s. 94.

²⁶⁶ Více o vojenských operacích viz například: ŠIŠKA, Jiří F.: *Prokletá válka. Afghánistán moskevský Vietnam aneb Debakl Sovětské armády ve válečném konfliktu v Afghánistánu 1979 – 1989*. Praha, Votobia 1999 a

ŠIŠKA, F. Jiří: *Bojiště Afghánistán. Sovětsko – afghánský válečný konflikt 1979- 1989*. Cheb, Svět křídel 2004.

²⁶⁷ SARIN, O.: c. d, s. 190.

²⁶⁸ NABY, E.: c. d, s. 71.

²⁶⁹ VALENTA, J.: c. d, s. 19.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ MENDELSON, S.: c. d, s. 60.

²⁷² ARNOLD, A.: c. d, s. 97.

změnil názor a souhlasil s ministrem obrany Ustinovem, civilistou bez vojenské zkušenosti a hlavním propagátorem eskalace, i přes negativní názory vojenských velitelů, kteří již konflikt dále eskalovat nechtěli.²⁷³ Dalším chybným předpokladem bylo, že se jim podaří sjednotit roztržštěné afghánské komunisty, což se nikdy nezdařilo. Komunisté zůstali rozděleni na Parčamisty a Chalkisty a ani jedné skupině se nepodařilo získat podporu veřejnosti. Sovětům se tedy podařil splnit pouze první cíl, o splnění ostatních se marně pokoušeli skoro pět let, do doby, kdy již bylo jasné, že se budou muset ze země stáhnout.

Sověti se snažili získat podporu jednotlivých etnických skupin slibů kulturní autonomie, ale i v tomto směru nemělo jejich snažení pozitivní efekt, protože mnozí z afghánských Uzbeků, Kazachů, Turkmenů a Kirgizů byli potomky těch, kteří uprchli před bolševiky a kolektivizací ze střední Asie.²⁷⁴ Cílem této taktiky zaručující každému etniku vlastní jazyk a literaturu bylo redukovat komunikaci mezi venkovským obyvatelstvem a tudíž i kooperaci mezi kmeny. I po invazi pokračovala kolektivizace zemědělství, v Afghánistánu zvaná produktivní kooperace, ale už pomaleji než v letech 1978-1979.²⁷⁵ To následně prudce snížilo produktivitu zemědělství, takže Afghánistán byl nucen dovážet stále více obilí ze SSSR pro stále se zmenšující počet obyvatel. Tudíž, zatímco vláda již nebyla schopna zabezpečit ani základní bezpečnost a potravu pro obyvatelstvo, z mudžahídkých polních vůdců již nebyli pouze bojovníci, ale také zakladatelé paralelních politických struktur na svých územích, které se po odchodu sovětů staly ostrovy relativního klidu a bezpečí.²⁷⁶ Například polní velitel Pandžšírského údolí Ahmad Šáh Masúd, aby pomohl přežít místním obyvatelům a zajistit jim základní věci pro přežití, vytvořil zároveň s militární strukturou také praktické politické a ekonomické instituce.²⁷⁷

Rusové se snažili všemi prostředky zvýšit závislost Afghánistánu na SSSR a integrovat jeho území do ruského, například anektovali údolí Wakhan.²⁷⁸ Také afghánská ekonomika se stala takřka úplně závislou na SSSR, a to že, trénovali afghánské civilní i vojenské pracovníky, představovalo významný nástroj

²⁷³ MENDELSON, S.: c. d, s. 43.

²⁷⁴ NABY, E.: c. d, s. 69.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 111.

²⁷⁷ Pandžšírské údolí rozdělil Masúd na distrikty, založil zde místní školy s religiózními i sekulárními učiteli, vybíral zde daně. In: ARNOLD, A.: c. d, s. 111.

²⁷⁸ AMIN, T.: c. d., s. 10.

indoktrinalizace a prohlubovalo afghánskou dependenci.²⁷⁹ Existuje rozdíl mezi sovětskou politikou v Afghánistánu do roku 1986 a po něm. Do roku 1986 SSSR aplikoval politiku jejímž dlouhodobým cílem bylo proměnit Afghánistán v jednu ze svých středoasijských republik, ale to se nepodařilo a poslední tři roky okupace již byly ve znamení příprav na postupné stažení vojsk.²⁸⁰

Babrak Karmal nebyl schopen nastolit ani instituční stabilitu ani pořádek. Karmal po svém jmenování nařídil propuštění všech politických vězňů, a rudá vlajka Chalku byla nahrazena tradiční zelenou. Také byla vydána Prozatímní ústava, a to v dubnu 1980, která zaručovala svobodu vyznání.²⁸¹ Nejvyšším státním orgánem byla prohlášena *lója džirga* (Loya Jirga - Velká džirga), aby byla zachována jistá návaznost s předchozím režimem, ale skutečnou moc měla Revoluční rada.²⁸² Jedním z prostředků, jichž Sověti a kábulská vláda využívali k potírání opozice byla tajná policie CHAD (*Chedmáte ittiláte daulatí*), která byla zřízena hned po Karmalově nástupu k moci a až do roku 1986 ji vedl Mohammad Nadžibulláh.²⁸³ V polovině osmdesátých let se CHAD změnila na ministerstvo a byla přejmenována na VAD (*Vizárate ittiláte daulatí*), která ovládala nejen rozsáhlou síť informátorů, ale také Národní gardu, nejlepší vojenskou jednotku a zatímco Parčam ovládal CHAD, později VAD a Národní gardu, Chalk vedl armádu.²⁸⁴ Karmalův režim se od islámu oficiálně neodvracel, naopak, Karmal v jedné řeči v červnu 1980 prohlásil, že „*respekt k islámu je součástí vládní politiky.*“²⁸⁵

V mnoha textech věnujících se problematice angažmá sovětských vojáků v Afghánistánu můžeme narazit na opakující se názory na morálku vojáků a na podmínky výkonu služby. Například z počátku byly nasazovány zejména oddíly vojáků z centrální Asie, tedy vesměs muslimové, kteří však nebyli příliš „ochotní“ bojovat proti mudžahídům, proto byly tyto jednotky postupně stahovány a nahrazovány Slovany. Během roku 1980 tvořili většinu bojujících jednotek Rusové, Ukrajinci a Bělorusové.²⁸⁶ Totéž jinými slovy tvrdí i autoři Sarin a Dvorecký: „*Mnoho vojáků bylo muslimského*

²⁷⁹ AMIN, T.: c. d., s. 10.

²⁸⁰ DORRONSORO, G.: c. d, s. 173.

²⁸¹ VOGELSGANG, W.: c. d, s. 300.

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Nadžibulád se pak v roce 1986 stal afghánským prezidentem. Byl to Paštun a někdejší Karmalův osobní strážce. Narodil se v Kábulu v poměrně bohaté rodině a v polovině šedesátých let se stal členem Parčamu. In: VOGELSGANG, W.: c. d, s. 300.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 302.

²⁸⁵ AMIN, T.: c. d, s. 9.

²⁸⁶ VALENTA, J.: c. d, s. 20.

původu, což začalo brzy působit problémy v otázce loajality, a tak byli postupem času nahrazováni nemuslimskými vojáky.“²⁸⁷

Základním problémem, se kterým se Sověti museli v Afghánistánu potýkat jak po vojenské, tak po politické stránce, byla skutečnost, že Afghánistán byl v roce 1978 v podstatě aglomerací 25 tisíců samostatných vesnických jednotek. Neexistovala a neexistuje žádná panafghánská instituce, která by kontrolovala venkov a nařízení z centra byla akceptována, jenom pokud byla v souladu s tím, co chtěly vesnice.²⁸⁸ Sovětské angažmá v Afghánistánu je často přirovnáváno k válce ve Vietnamu. Jedním ze shodných rysů je to, že jak vojáci Vietcongu, tak afghánské opoziční bojové skupiny používali taktiku gerilové války, udeřit a zmizet, vyhýbat se přímým střetům, bojovat v menších skupinách a využít momentu překvapení.²⁸⁹

Válka probíhající v letech 1980-1988 byla krutá, protože obě válčící strany se mohly spoléhat na neomezenou podporu; Sověti ze SSSR a mudžahídi ze zahraničí. Sovětským a kábulským jednotkám se nikdy nepodařilo obsadit venkov, po většinu doby okupace drželi pouze hlavní města, a i když už se jim podařilo dobýt nějakou oblast na venkově, jakmile se z ní stáhli, opět ji obsadili mudžahídi. Období od roku 1980 zhruba do roku 1982 je charakteristické použitím klasického, obrněného boje ve velkém měřítku, plošného, ale pak Sověti zjistili, že tato taktika je naprosto neúčinná a začali používat mobilnější více ofenzivní manévry.²⁹⁰ Tahir Amin tvrdí, že SSSR a jeho nastrčený režim měli pod kontrolou pouze centrální státní aparát, zatímco afghánská společnost a venkov byla kontrolována mudžahídy.²⁹¹ V tom se s ním shoduje i Arnold, který uvádí, že i přes rostoucí počet vojáků byli Sověti s afghánskou armádou schopni udržovat kontrolu hlavních dopravních spojů, hlavních měst a určitých důležitých stanovišť.²⁹²

Sověti začali používat teror, aby zastrašili venkovské obyvatelstvo podezřívané z podpory mudžahídů. Jejich taktikou bylo vyhnat je z domovů a vesnice vypálit a zničit, aby nemohly poskytovat útočiště členům odboje. Většina lidí uprchla do zahraničí, nebo se přemístila do měst. Pouze populace Kábulu narostla ze 700 tisíc v roce 1978 na 1,5 milionů v roce 1983.²⁹³ Přímým důsledkem invaze bylo obrovské

²⁸⁷ SARIN, O.: c. d, s. 192.

²⁸⁸ ARNOLD, A.: c. d, s. 97.

²⁸⁹ SARIN, O.: c. d, s. 194.

²⁹⁰ MENDELSON, S.: c. d, s. 67.

²⁹¹ AMIN, T.: c. d, s. 4.

²⁹² Od 85 tisíc v roce 1979 až k 115 tisícům v roce 1984, ARNOLD, A.: c. d, s. 98.

²⁹³ Tamtéž, s. 99.

množství uprchlíků, kteří se začali usazovat hlavně na Pákistánském území poblíž hranic s Afghánistánem a v Íránu. Byla to největší migrace uprchlíků v moderní době. Až 2 milióny uprchly do Pákistánu a 1 až 1,5 miliónů do Íránu.²⁹⁴ Jejich počet v táborech v prvních letech prudce stoupal, stejně jako porodnost a vznikla zde obrovská humanitární krize. Tyto uprchlické tábory se také staly podpůrnými a náborovými centry islámských revolučních stran.

Už od počátku okupace bylo jasné, že jedinou cestou jak konflikt ukončit bude diplomatické řešení. Jednání mezi Pákistánem a kábulskou vládou, již se účastnili i zástupci USA a SSSR začala v Ženevě již v roce 1982, tedy šest let před faktickým stažením sovětských vojsk, ale nebyli u nich přítomni přímo mudžahídi. Diskuse se však protahovaly, protože SSSR si vymíňoval nesmyslně dlouhá časová období pro stažení vojsk. Zahraniční pomoc mudžahídům se mezitím zvýšila na 1 miliardu a 300 miliónů USD.²⁹⁵

K radikální změně situace došlo v roce 1985 v Sovětském svazu. Černěnko zemřel a novým sovětským vůdcem se stal Michail Gorbačov. Afghánistán je považován za jeden z nejvážnějších problémů, které musel Gorbačov po svých předchůdcích řešit. Gorbačov ve své řeči na XXVI. Kongresu strany v únoru 1986 prohlásil, že válka v Afghánistánu je „*otevřenou ranou*“.²⁹⁶ To otevřelo dveře pro mezinárodní jednání na nejvyšší úrovni mezi Gorbačovem a Raeganem. Oba tomu byli nakloněni. Za Gorbačovových předchůdců Andropova a Černěnka, byla zahraniční politika zcela v rukou Gromyka, jehož kroky byly později hodnoceny jako negativní, protože vedly k odročení ženevských rozhovorů a několikeré válečné panice v SSSR.²⁹⁷ Nicméně Sergej Akhromeněv a Georgij Arbatov prý uvedli, že i když veřejně Andropov invazi podporoval a nebyl reformátorem, dospěl v roce 1983 k závěru, že vojenské řešení afghánské otázky není možné, i když sám z politických i osobních důvodů nemohl dát rozkaz ke stažení, tvrdí na základě rozhovorů s oběma Mendelsonová.²⁹⁸ Neexistují skoro žádné informace o tom, jak se na válku v Afghánistánu díval Černěnko, ale vzhledem k jeho blízkosti a shodě v názorech s Brežněvem je pravděpodobné, že přítomnost sovětských vojsk v Afghánistánu považoval za nutnou.²⁹⁹

²⁹⁴ ARNOLD, A.: c. d, s. 116.

²⁹⁵ VOGELSGANG, W.: c. d, s. 309.

²⁹⁶ BIALER, S.: c. d, s. 194.

²⁹⁷ BRADLEY, J.: c. d, s. 166.

²⁹⁸ MENDELSON, S.: c. d, s. 74.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 76

Gorbačovův přístup k mezinárodní politice byl kompletně odlišný než Gromykův a aby ho mohl začít prosazovat, musel se nejdříve Gromyka odsunout z funkce. Gorbačov ho jmenoval předsedou prezidia Nejvyššího sovětu, tedy na post převážně ceremoniální, a pročistil i všechny kádry pracující na poli mezinárodní politiky.³⁰⁰ Bez vychýlení moci směrem k reformistům kolem Gorbačova³⁰¹ by pravděpodobně žádné stahování z Afghánistánu nenastalo, tato změna v elitách byla klíčová.³⁰² Například v letech 1979-1980 a 1982-1984 válka v Afghánistánu začala a pokračovala i přes snahu některých vlivných členů vedení jednotky stáhnout.³⁰³ Poté, co se Gorbačov stal generálním tajemníkem komunistické strany SSSR, začal Kremlin postupně zjišťovat, že válka v Afghánistánu je mnohem nákladnější než se původně počítalo a mimo to i pro svaz vojensky zahanbující.³⁰⁴ V listopadu 1985 se Gorbačov sešel s Reaganem v Ženevě a americký prezident podpořil „diplomacii založenou na spojování témat“, budou-li Sověti dodržovat lidská práva, vyřeší-li se otázka balistických střel a konvenčního odzbrojování a stáhne-li se SSSR z Afghánistánu.³⁰⁵

Nutnost vnitřních reforem a také lepších vztahů s vnějším světem učinily z ukončení války v Afghánistánu nezbytnost.³⁰⁶ Gorbačovově koalici reformistů se podařilo vychýlit moc svým směrem díky sérii politických kroků, které dřívější elity pokoušející se o nějaké druhy reforem nepoužily.³⁰⁷ To bylo nutné k tomu, aby se mohla pohnout z místa i ženevská jednání o ukončení konfliktu. V té době se však u jednacího stolu objevil jiný problém, než byla otázka za jak dlouho se jednotky stáhnou. Mudžahídi odmítali v případné nové vládě spolupráci s Karmalem a komunisty obecně, ten proto pod tlakem v květnu 1986 odstoupil a na jeho místo byl dosazen šéf afghánské tajné policie Nadžibulláh, který na popud SSSR začal s politikou národního usmíření.³⁰⁸ Na tu však odbojové skupiny, které již věděly, že v podstatě vítězí, nijak nerefletovaly.

³⁰⁰ BRADLEY, J.: c. d, 166:

³⁰¹ Více o Gorbačovových reformách a zahraniční politice viz KANET, Roger E. – MINER, Deborah N. a kol. (eds.): *Soviet foreign policy in transition*. Cambridge 1992.; HASEGAWA, Tsuyoshi – PRAVDA, Alex (eds.): *Perestroika: Soviet domestic and foreign policies*. London 1990; ZWICK, Peter: *New Thinking and New Foreign Policy under Gorbachev*. Political Science and Politics, 22, 1989, č. 2, s. 215-224.

³⁰² MENDELSON, S.: c. d, s. 5.

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ SMOLANSKY, Oles M.: *Soviet Foreign Policy under Gorbachev*. In: IEEI, http://www.ieei.pt/files/OlesMSmolansky_Soviet_Foreign_Policy_under_Gorbachev.pdf (5.1.2010)

³⁰⁵ BRADLEY, J.: c. d, s.167.

³⁰⁶ MENDELSON, S.: c. d, s. 7.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 4.

³⁰⁸ Vyhlásil jednostranné příměří na dobu šesti měsíců, předensl řadu návrhů zaměřených na usmíření odbojových skupin, které však byly na setkání polních velitelů v Ghóru v červenc 1987 odmítnuty. In: VOGELSGANG, W.: c. d, s. 308.

Nadžibuláh však v roce 1987 na Velké džirze v Kábulu vyhlásil novou ústavu, ve které byl z oficiálního názvu státu vypuštěn přídomek „demokratická“ a byl vytvořen dvoukomorový parlament; ústava stanovila islám jako státní náboženství a poskytovala prostor pro systém více stran.³⁰⁹

Mezitím byly v Ženevě vypracovány nové dohody, které již odrážely změnu v sovětské politice a které obsahovaly zkrácenou dobu pro stažení vojsk. 14. dubna 1988 byly Ženevské mírové dohody podepsány a stanovovaly, že SSSR se má stáhnout do devíti měsíců od podpisu.³¹⁰ Komplexní multidimenzinání dohoda pokrývala vztahy mezi Afghánistánem a Pákistánem a závazky SSSR a USA garantovat mírové uspořádání. Také se v ní obě strany zavázaly, že po stažení sovětů zastaví veškerou zahraniční pomoc jak, kábulské vládě tak mudžahídům.³¹¹ Tato podmínka však nebyla v praxi splněna až do poloviny devadesátých let 20. století.

Svou roli v Afghánském konfliktu měla i OSN, ale pouze marginální. Prostor pro angažmá se otevřel až s mírovými jednáními v roce 1988, kdy už také začaly slábnout studenoválečné tenze. Hned po uzavření Ženevských mírových dohod byla Radou bezpečnosti schválena mise UNGOMAP (*United Nations Offices Mission in Afghanistan and Pakistan*). Ta byla pověřena dohlížením na dodržování časového rozvrhu stahování sovětských vojsk, dále měla monitorovat vzájemné nezasahování mezi Afghánistánem a Pákistánem do vnitřních záležitostí druhého státu a pozorovat návrat uprchlíků.³¹² Bylo vytvořeno padesát skupin vojenských pozorovatelů, kteří byli rozmístěni do Afghánistánu a Pákistánu v den, kdy byla podepsána Ženevská mírová smlouva. Jak bylo předpokládáno UNGOMAP neměla žádné problémy s plněním cílů své mise a skončila v březnu 1990, méně než dva roky po svém spuštění.³¹³ Přítomnost OSN také odpoutávala pozornost od faktu, že pro Afghánce válka nekončí, že jde pouze o stažení cizích sil ze země.

V Afghánistánu poté naplno propukla občanské válka, pouze již bez přítomnosti cizích vojsk a to nebyl fakt, který by velmoci rády viděly v novinách. Zejména proto, že to bylo kromě jiného, právě angažmá SSSR, USA, Pákistánu Íránu a dalších zemí, které v Afghánistánu rozpoutalo válečné peklo a vyhrotilo vztahy mezi jednotlivými etniky, kmeny a náboženskými skupinami. Kromě toho válka zničila i tu malou skupinu vlastní

³⁰⁹ VOGELSGANG, W.: c. d, s. 309.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ MACQUEEN, N.: c. d, s. 133.

³¹² Tamtéž.

³¹³ Tamtéž.

afghánské inteligence a úředníku a ti, kteří nastoupili na jejich místa, už byli pouze představitelé jednotlivých zájmových skupin, kterým nešlo konsolidaci státu. Ten se tak dále rozkládal. Sověti se pokoušeli vykořenit tradiční afghánskou kulturu odsunutím islámu, importováním sovětského způsobu života hlavně mezi mladé lidi a zničením afghánské kulturní identity. Kladli důraz na afghánské národnosti s tím výsledkem, že země začala být více než dříve rozdělena mezi jednotlivá etnika.³¹⁴ Dopad okupace na rozvoj opozičních hnutí byl nesmírný. Když Sověti opustili Afghánistán, zanechali zde své nepřátele mnohde lépe vycvičené a vyzbrojené a orgainozované, zatímco agfhánská armáda zůstala stejně neefektivní a slabá jako v době, kdy do země vstoupili.³¹⁵

2.3. Reakce ostatních zemí na invazi a jejich angažmá v konfliktu

Přímá vojenská podpora levicovým silám v Afghánistánu přišla v době, kdy podle Rusů vzájemný vztah mezi silami kapitalismu a socialismu, symbolizovaný v té době post vietnamským poklesem americké schopnosti konkurovat SSSR v Třetím světě, se konečně vychýlil ve prospěch SSSR.³¹⁶ Tento historický posun byl doprovázen rostoucím sebevědomím SSSR jako dospělé světové mocnosti, přestože si Sověti museli být vědomi, že invazí poruší neformální vnímání Afghánistánu jako neutrálního státu, jako nárazníkové zóny mezi sovětským blokem a americkým spojencem Pákistánem. Anthony Arnold argumentuje, že „*invaze byla výsledkem dlouhodobých sovětských agresivních úmyslů, které byly konsistentní a objevily se naplno, jakmile to okolnosti dovolily*“.³¹⁷ Oficiální prohlášení k invazi do Afghánistánu byla velmi podobná těm vydaným v listopadu 1956 a v srpnu 1968.³¹⁸ Invaze do Afghánistánu se však lišila v tom, že přestože měl Afghánistán komunistickou vládu a se SSSR podepsanou smlouvu o přátelství, bylo to poprvé, kdy Moskva poslala armádu do země, která nebyla přímou součástí sovětského bloku.³¹⁹ To byl také důvod proč byl svět konsternován touto akcí více než předchozími invazemi do Československa a Maďarska. Čína se

³¹⁴ ROY, Oliver: *The Mujahedin and the Preservation of Afghan culture*. In: HAUNER, Milan – CANFIELD, Robert L. (eds.): *Afghanistan and the Soviet Union. Collision and Transformation*. Boulder, Westview Press 1989, s. 40

³¹⁵ DUNBAR, Charles: *Afghanistan in 1987: A Year of Decision?* Asian Survey, 28, 1988, č. 2, s. 158. (www.jstor.com)

³¹⁶ ARNOLD, A.: c. d., s. 113.

³¹⁷ MENDELSON, S.: c. d., s. 42.

³¹⁸ VALENTA, J.: c. d., s. 13.

³¹⁹ DONALDSON, R.: c. d., s. 90.

okamžitě přiklonila k názoru USA, že invaze byla naplánovaná tak, aby vydláždila SSSR cestu k další jižní expanzi.³²⁰

Politici a vojenští představitelé SSSR, kteří invazi připravovali, pravděpodobně počítali s tím, že většina zemí světa bude buď zaneprázdněna jinde, nezajímavá nebo zastrašená vznést vážné trvalé námitky.³²¹ Reakce na invazi leží po celé škále od souhlasných po silně kritické. Hlavním determinantem reakce jednotlivých zemí na invazi bylo jejich členství v tom či onom bloku. Z tohoto hlediska i kvůli silným ekonomickým vazbám je jasná souhlasná reakce zemí východního bloku.³²² Po celá osmdesátá léta se západní debaty o intervenci koncentrovaly okolo rozporu, zda byla tato akce ofenzivní nebo defenzivní. K verzi, že invaze byla ofenzivní se ve své knize *The Brezhnev Politburo and The Decline of Detente* přiklání Harry Gelman. Naopak zastáncem názoru, že invaze byla akcí defenzivní je Raymond Garthoff ve své knize *Détente and Confrontation*. Garthoff argumentuje, že „skutečný strach měli Sověti z toho, že se Afghánistán obrátí na západ (jako Egypt za Sadáta) a tím pádem SSSR ztratí veškeré své dlouhodobé investice v této zemi.“³²³

Nejsilnější negativní reakce na invazi přišla vzhledem ke Studené válce ze Spojených států. Invaze ukončila dlouhotrvající diskuse v americké vládní administrativě zda zaujmout vůči SSSR tvrdší politickou linii či ne. Podle Rubinsteina James Carter, více než kterýkoli prezident před ním, věřil v důležitost dialogu a vzájemného přizpůsobení mezi USA a SSSR ve fundamentálních otázkách míru a mezinárodní bezpečnosti³²⁴. V praxi to znamenalo, že do sovětské invaze do Afghánistánu se Carter v tvoření zahraniční politiky primárně spoléhal na státního sekretáře Cyruse R. Vance, který prosazoval politické vyjednávání nad silovými prvky.³²⁵ Vancovým oponentem v administrativě prezidenta Cartera byl Zbigniew Brzezinsky, který naopak prosazoval přijetí tvrdé linie vůči SSSR. Invaze dala za pravdu národnímu bezpečnostnímu poradci Brzezinskému, který tvrdil, že SSSR je agresivní expanzionistická velmoc, který ignoruje limity détente a rozumí pouze protisíle.³²⁶ Carter chtěl vyvodit z invaze vážně politické důsledky a tak Národní

³²⁰ BRADSHER, H.: c. d., s. 88.

³²¹ WEINBAUM, Marvin G.: *The International Community and Afghanistan: Responses and Options*. In: MAGNUS, Ralph H. (ed.): *Afghan alternatives. Issues, Options and Policies*. New Brunswick, Transaction Books 1985, s. 107.

³²² Tamtéž, s. 109.

³²³ MENDELSON, S.: c. d., s. 41.

³²⁴ RUBINSTEIN, A.: c. d., s. 85.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ BRADSHER, H.: c. d., s. 102.

bezpečnostní rada USA počátkem ledna 1980 souhlasila s přijetím 26 specifických opatření.³²⁷ Ta se týkala odkladu ratifikace SALT II, omezení sovětských povolení rybařit v amerických vodách, omezení prodeje moderních technologií do SSSR, zadržování prodeje obilí a nejviditelnější opatřením byl bojkot letních Olympijských her 1980 v Moskvě.³²⁸ S touto oficiální americkou odpovědí, zvanou Carterova doktrína, která dovozovala USA použít vojenskou sílu pro zajištění vlastních „vitálních zájmů“ v Perském zálivu, nesouhlasil George Kennan. Po sovětské invazi Kennan vyzýval k uznání legitimních bezpečnostních zájmů SSSR v této oblasti a považoval poplašné řinčení zbraněmi za neadekvátní reakci, protože Sověti byli v Afghánistánu daleko od zálivu a evidentně podle Kennana neměli zájem rozšířit svou vojenskou přítomnost až k němu.³²⁹

V první polovině osmdesátých let byly vztahy mezi USA a SSSR na srovnatelné úrovni s poststalinským obdobím. SALT II vyjednaná Carterem a Brežněvem nebyla ratifikována americkým senátem, vyjednávání o kontrole zbrojení START I uvízla na mrtvém bodě.³³⁰ Počátkem roku 1981 se americkým prezidentem stal Ronald Reagan, což znamenalo nástup konzervativní administrativy a začátek nového proti-sovětského přístupu.³³¹ V březnu 1983 pronesl prezident Ronald Reagan slavnou řeč charakterizující SSSR jako říší zla v moderním světě a dále oznámil zahájení strategické obranné iniciativy (SDI).³³²

Reakce států v blízké geografické vzdálenosti od konfliktu byla založená na reálných obavách, co udělá invaze s křehkou rovnováhou sil v regionu, a jaké bude mít dopady národní bezpečnost těchto zemí.³³³ Z této skupiny zemí byl v konfliktu nejvíce zainteresován Pákistán a dopady několikaleté podpory odbojovému hnutí mu působí problémy dodnes. Sovětská invaze měla také vliv na vztahy ostatních zemí mezi sebou. Pro Afghánce bylo nejvýznamnější revidování vztahů mezi USA a Pákistánem.³³⁴ Invaze změnila přístup USA k vládě pákistánské vlády premiéra Mohammeda Zia ul-

³²⁷ Tamtéž, s. 103.

³²⁸ BRADSHER, H.: c. d., s. 102.

³²⁹ BARŠA, P.: c. d., s. 40.

³³⁰ Více o smlouvách SALT I a SALT II viz DONALDSON, Robert H.: *The foreign policy of Russia : changing systems, enduring interests*. New York, M.E. Sharpe Inc. 2009.

³³¹ MACQUEEN, N.: c. d., s. 132.

³³² MENDELSON, S.: c. d., s. 69.

³³³ WEINBAUM, M.: c. d., s. 109.

³³⁴ Před invazí, v srpnu 1978, administrativy prezidenta Cartera zastavila pomoc Pákistánu, protože se věřilo, že se snaží vyrobit jadernou zbraň. V březnu následujícího roku Pákistán oznámil své vystoupení z CENTO, tedy Američany vedené protisovětské aliance z padesátých let dvacátého. století, aby zlepšil napjaté vztahy se SSSR. In: BRADSHER, H.: c. d., s. 104.

Haqa takovým způsobem, který byl zásadní zejména pro pomoc afghánskému opozičnímu hnutí.³³⁵ Pákistán byl vůdčí silou mezi těmi zeměmi třetího světa, které se snažily mobilizovat mezinárodní tlak na SSSR, aby se z Afghánistánu stáhl a tyto ostré útoky na sovětskou politiku přicházely i ze strany ne-západně orientovaných zemí jako Irák a Irán z obavy před sovětskou invazí do zemí zálivu.³³⁶ Pákistán a Irán se nacházely v nejcitlivější pozici vůči konfliktu nejen kvůli geografické blízkosti a přímým fyzickým dopadům války například v podobě uprchlíků na jejich území, ale také z důvodů ideologických. Pokud by se Afghánistán stal druhým Mongolskem, prudce by se změnila politicko-ideologická situace v regionu.³³⁷ Z toho důvodu nemohly obě země zůstat neutrální nebo nevnímavé vůči konfliktu. Irán protestoval proti invazi a tvrdil, že je to akt agrese proti všem muslimům a žádal Moskvu, aby se okamžitě stáhla.³³⁸

Kromě Pákistánu a Iránu a některých arabských států, byly největším podporovatelem a donátorem islámských skupin právě Spojené státy. Zpočátku musely USA dodávat zbraně prostřednictvím třetích zemí, protože pro islámské fundamentalisty v opozičních hnutích bylo nemyslitelné přijímat podporu přímo z rukou Američanů.³³⁹ Ne všichni opoziční vůdci odmítali zbraně od Američanů a jak se přítomnost sovětských vojsk a válka protahovala, i přístup tvrdých odpůrců se liberalizoval. Důkazem toho je, že americký prezident Ronald Reagan přijal delegaci povstalců v čele s B. Rabbáním, který kdysi spolu s Hekmatjárem tvrdě oponoval účasti Západu v afghánském konfliktu.³⁴⁰ Tato mise byla úspěšná, protože přinesla povstalcům jednu z nejúčinnějších zbraní proti sovětským náletům a to Stingery.³⁴¹ Delegace žádala zvýšení americké pomoci a dodávek zbraní. To bylo nakonec schváleno i přes mnoho odmítavých reakcí z amerických vojenských kruhů. To, co Reaganovi příznivci přivítali s potleskem, vzbuzovalo u jeho kritiků se obavy, že tyto zbraně padnou do rukou teroristů.³⁴² Současná situace, kdy Tálibán používá proti USA zbraně zaslané mudžahídům v době sovětské okupace oba tábory rozsoudila; pravdou ale je, že v své době znamenaly Stingery průlomovou pomoc a účinnou obranu proti sovětským leteckým a helikoptérovým útokům na mudžahídy.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ WEINBAUM, M.: c. d., s. 110.

³³⁷ AMIN, T.: c. d., s. 11.

³³⁸ BRADSHER, H.: c. d., s. 105.

³³⁹ SARIN, O.: c. d., s. 191.

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ Ručně odpalované řízené střely, účinná zbraň proti většině letounů v malých výškách. Už tenkrát panovaly obavy z možného zneužití teroristy.

³⁴² PAPP, D.: c. d., s. 224.

Kromě USA, Pákistánu a Iránu to byly právě arabské státy, tedy ty které nebyly přímo zapojeny do izraelsko-palestinského konfliktu, které byly nejsilněji a nejdéle zinteresoány na osudu afgánských muslimů.³⁴³ Mezi nimi hrála hlavní roli Saudská Arábie, hlavně jako ochránce a podporovatel Pákistánu.³⁴⁴

Západní vlády agresí vesměs odsoudily a zejména členové NATO žádali vlády světa, aby podpořily jejich interpretaci sovětské invaze jako původně strategické a nikoliv obranné, která má za cíl dostat se k ropným polím na středním východě a která koření v historických ambicích Ruska dostat se k Perskému zálivu a Indickému oceánu.³⁴⁵ Tato argumentace byla na západě přizívána i na základě Marxisticko-leninistické ideologie, že stát expanduje, když příležitosti k tomu stoupají, a toto bylo používáno i na podporu tvrzení, že invaze do Afghánistánu byla ofenzivní.³⁴⁶ Zejména západoevropské vlády se však začaly zajímat o humanitární a lékařské dopady invaze, o uprchlíky a obyvatele venkova ve válečných zónách.³⁴⁷ Evropské státy, zejména Německo, však nebyly příliš nakloněny přijmout tvrdě negativní postoj Američanů k sovětskému angažmá v Afghánistánu.³⁴⁸ Zatímco détente mezi USA a SSSR tímto krokem skončilo, détente mezi SSSR a Západní Evropou stále existovalo.³⁴⁹

Státy Hnutí nezúčastněných a ostatní země třetího světa, byly v názorech na invazi více rozděleny. Většina těchto států byla stejně vnitřně slabá jako Afghánistán, proto se s ním ztotožňovaly a sovětskou invazi odsoudily.³⁵⁰ Konsistentní podpora Moskvy byla pouze ze strany marxistických režimů Angoly, Kuby, Jižního Jemenu, Etiopie, Grenady, Mosambiku a Vietnamu, od roku 1981 pak Moskvu podporovala i Libye, Madagaskar a Sýrie, protože tyto země byly závislé na sovětské ekonomické, vojenské a politické pomoci.³⁵¹

Nejdůležitější reakcí hráčů mezinárodního systému na válku bylo vytvoření a zajištění způsobů a cest jak zásobovat a podporovat mudžahídy, které se sovětům nikdy nepodařilo zcela přetnout.³⁵² Každý stát, který podporoval mudžahídy, našel vlastní způsob jak k nim dopravit zbraně a finance. Nicméně největší objem financí a zbraní

³⁴³ BRADSHER, H.: c. d., s. 105.

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ WEINBAUM, M.: c. d., s. 109.

³⁴⁶ MENDELSON, S.: c. d., s. 41.

³⁴⁷ WEINBAUM, M.: c. d., s. 109.

³⁴⁸ BIALER, S.: c. d., s. 60.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 79.

³⁵⁰ ARNOLD, A.: c. d., s. 115.

³⁵¹ WEINBAUM, M.: c. d., s. 109.

³⁵² MENDELSON, S.: c. d., s. 68.

byl distribuován skrze pákistánskou ISI (*Internal Services Intelligence Directorate*). Invaze podnítila spekulace na různých rovinách. Jedna z nich se týkala právě dodávek zbraní povstalcům. Pár měsíců po začátku invaze, v únoru 1980, se začaly v americkém tisku objevovat zprávy, že CIA zahájila tajné operace zaměřené na dodávky zbraní povstalcům.³⁵³ Indický badatel Bhabani SÉN Gupta napsal v roce 1982: „*Byla to největší operace CIA od války v Angole v roce 1975. Povstalci používali lehké polní zbraně sovětského typu, dovážené z Egypta a Číny. Zbraně dodával také Pákistán. Podle dostupných zpráv vyzbrojoval povstalce i Irán. Egypt ohlásil, že na jeho území jsou cvičeny povstalecké skupiny, které pak jsou do Afghánistánu vysílány i s kompletní výzbrojí. Čína dodávala zbraně po silnici přes pohoří Karakorum.*“³⁵⁴

Další zahraniční pomocí byla snaha zprostředkovat vyjednávání o stažení sovětských vojsk. Významným vyjednávačem byl Riaz Khan, člen pákistánského vyjednávacího týmu, který se účastnil všech kol nepřímých jednání kvůli Afghánistánu, počínaje červnem 1982 až do posledních v dubnu 1988.³⁵⁵ Khan pomohl vytvořit duální strategii pro Pákistán vzhledem k válce v Afghánistánu, která byla finančně podporována Washingtonem.³⁵⁶ Na diplomatickém poli pákistánská vláda prosazovala vyjednané dohody, ale na poli vojenském pákistánský prezident Zia-ul Haq a ISI koordinovali pomoc posílanou Washingtonem mudžahídům; tedy finanční toky, které se od roku 1980, kdy byly zhruba 280 milionů dolarů, navýšily v roce 1986 na 470 milionů.³⁵⁷ Skrze CIA USA posílaly peníze a zbraně a další podporu ISI, která pak prováděla denní operace a přerozdělovala je a po lednu 1982 se americká pomoc a účast zvýšila natolik, že se šéfování této operace ujal ředitel CIA William Casey.³⁵⁸

Na konci této podkapitoly se text zaměří blíže na politiku Íránu, Pákistánu a Saudské Arábie v afghánském konfliktu, což je podstatné pro následnou analýzu vývoje během občanské války. Během sovětské okupace Írán a Saudská Arábie přenesly svou rivalitu z oblasti Perského zálivu do Afghánistánu. Každá z nich podporovala jen vybrané skupiny mudžahídů podle náboženské orientace a vlastních zájmů. Saudská Arábie však posléze v březnu 1992 odstříhla od finančních zdrojů Hekmatjára a

³⁵³ SARIN, O.: c. d., s. 191.

³⁵⁴ GUPTA, B. S.: *Afghánský syndrom: jak žít se sovětskou velmocí*. Dillí, Politica 1982, s. 42 In: SARIN, Oleg – DVORECKÝ, Lev: *Vetřelci. Agrese sovětského svazu proti světu 1919 – 1989*. Brno, Books s. r. o 1998, s. 191.

³⁵⁵ MENDELSON, S.: c. d., s. 68.

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ Tamtéž., s. 69.

Sayyáfa, a nadále finančně podporovala pouze umírněné islamistické strany.³⁵⁹ Primárním cílem Pákistánu bylo po odchodu sovětů nastolit v Kábulu silně propákistánský kabinet, čímž by se jednou provždy vyřešila otázka Paštunistánu a Pákistán by mohl své vojenské síly zaměřit na možný střet s Indii.³⁶⁰

V předchozí kapitole, byly ujasněny základní fakta a údaje vztahující se k období před invazí a k charakteru Afghánistánu a jeho obyvatel. Ve spojení s touto druhou částí práce vzniká komplexní celek nutný pro pochopení složitého vývoje islámského opozičního hnutí a jeho štěpných linií. Tato kapitola se zaměřila na přehledné zachycení podstatných bodů vývoje a základních milníků, které měly vliv na sílení a aktivity islámského opozičního hnutí, kterému se podrobněji věnují následující dvě kapitoly. Klíč k pochopení událostí osmdesátých devadesátých let dvacátého století leží právě v charakteru afghánského obyvatelstva, kterým se zabývala první kapitola a v následném násilném narušení jeho tradic a zvyků radikálními zásahy, v podobě prosazování socialistické ideologie. Afghánistán se zdá být nejméně vhodnou zemí pro prosazování socialismu. Neexistovala a neexistuje zde silná střední třída, ani dělnictvo. LDSA neměla absolutně na čem stavět, a kromě minima vzdělaného obyvatelstva měst, ani kde hledat podporu. Přesto hrstka levicových fanatiků dokázala během pár let dovést zemi k naprostému chaosu a rozvratu. Ač sami Afghánci, Taráki, Amín a Karmal si ve své ideologické zaslepenosti neuvědomovali, jakou katastrofu na venkově svými radikálně prosazovanými nařízeními způsobí. Komunistické dekrety šly zcela proti po staletí udržovaným tradicím spojeným s islámem. Tradiční způsob života ve venkovských komunitách se měnil, ale pomalu a zdlouhavě. Komunistická vláda svými nařízeními zásadním způsobem nabolourala tradice spojené se ctí rodiny, po staletí udržovaný způsob komunikace mezi vesnicemi a vládou, tradiční způsob výuky.

Pro afghánce je čest, rodina a příslušnost ke komunitě základními pilíři života. Afghánci byli zvyklí bojovat za ochranu těchto hodnot, proto, když se komunisté dostali k moci, netrvalo dlouho a rozhořelo se obrovské povstání. Nenávist vůči vládě doutnala už kvůli jejímu napojení na SSSR, protože Afghánistánu se po dlouhou dobu dařilo zachovávat statut neutrální země. Závislost na SSSR spolu s radikálně prosazovanými opatřeními, jako bylo kolektivizace půdy a společná výuka pro dívky a chlapce, spustily obrovskou lavinu nenávisti a odporu, která časem neslábla. Naopak díky podpoře, které

³⁵⁹ TARZI, Shah M.: *Afghanistan in 1991: A Glimmer of Hope*. Asian Survey, A Survey of Asia in 1991: Part II, 32, 1992, č. 2, s. 190. (www.jstor.com)

³⁶⁰ TARZI, S.: c. d., s. 193.

se afghánskému odboji odpočátku dostávalo ze zahraničí se celé afghánské území stalo na dlouhou dobu válečnou zónou a vyhnalo z domovů miliony lidí.

Komunistické dekrety byly impulzem, který revoluční odboj spustil. Tím, co ho posilovalo a udržovalo při životě, byla sovětská invaze a následná desetiletá okupace jejich země. S tím se Afghánci nedokázali smířit. Sovětská invaze a okupace také mnohonásobně zesílila do té doby existující, ale nekonfrontační averzi mezi jednotlivými etniky, společenskými skupinami a mezi většinovými sunnity a menšinovými šíity. Každá ze složek společnosti si začala vytvářet vlastní strany a hnutí, s vlastními vůdci a cíli. Jediným spojníkem mezi všemi byla snaha svrhnout nenáviděnou kábulskou vládu, porazit sověty a prosadit jako hlavní sílu ve společnosti opět islám.

Sovětská invaze tak přinesla výrazné změny ve vztazích jednotlivých etnik mezi sebou. Před sovětskou okupací dominovali Afghánistánu Paštuni, protože ostatní etnika byla fyzicky odříznuta od centra nebo se navzájem vnímala jako konkurenční.³⁶¹ Válka přinesla těmto menšinovým skupinám nejen utrpení, ale také příležitost se politicky prosadit. S jejich představiteli již pak muselo být počítáno v nadcházejícím boji o moc. Důležité bylo poukázat na propojení mezi afghánskou vládou a moskevským vedením a zachytit, které kroky a opatření vedly k eskalaci situace. To se zpětně promítalo do chování opozičních skupin. Neméně důležité pro komplexní pohled bylo rozebrat různé typy zahraničního angažmá a zejména fakt, že různé státy podporovaly rozličné organizace mudžahídů. Toto jednání pak mělo hlavně vliv v občanské válce, která se rozpoutala po odchodu sovětských vojsk.

³⁶¹ NEWELL, Richard S.: *Post-Soviet Afghanistan: The Position of the Minorities*. Asian Survey, 29, 1989, č. 11, s. 1099. (www.jstor.com)

3. Vývoj islámského hnutí v letech 1979-1989

Afghánistán zažíval a odolával po staletí tlaku okolních mocností. V nedávné historii zejména nátlaku Velké Británie a carského Ruska, později SSSR. Etnická různorodost a historická zkušenost hrály hlavní roli v tom, jak opoziční hnutí vznikalo, jak se rozvíjelo a jak byl nejednotné. Afghánské opoziční hnutí tak nebylo jen spontánní revoltou, naopak mělo své kořeny v muslimských lidových povstáních z minulosti a v současném islámském reformismu, který vznikl za Šáha Waliullaha a rozvíjel se až do současného takzvaného „fundamentalismu“ prosazovaného Tálibánem.³⁶² Opozice, která se zformovala proti sovětským vojskům a kábulské vládě byla nesmírně diferencovaná a jednotlivá hnutí, strany a skupiny mezi sebou bojovaly o moc jak po celou dobu okupace, tak ještě více po odchodu sovětských vojsk. Situace je o to složitější, že tyto skupiny se nedělily pouze podél etnické linie, mezi Paštuny, Tádžiky, Hazáry a další, ale také podle linie náboženské mezi sunnity a šíity.

Třetí kapitola si neklade za cíl podat vyčerpávající výčet všech opozičních skupin a jejich vůdců, naopak se soustředí na hlavní vývojové linie a momenty, tak aby byl zachován plynulý kontinuální obraz vývoje. Primárním cílem této kapitoly je zodpovědět otázku, zda nebyť sovětské invaze a desetileté okupace došlo by k takové radikalizaci islamistických i tradicionalistických skupin, která vedla až k zuřivé občanské válce těchto uskupení mezi sebou? Kapitola dále prozkoumává vývoj jednotlivých hnutí a stran v souvislosti s přítomností cizích vojsk, komunistickou vládou a jejími patřeními a v neposlední řadě ve spojitosti s podporou ze zahraničí.

Historička a odbornice na Afghánistán Eden Nabiová tvrdí, že: „*Tradiční afghánské pojetí a přístup k nezávislosti, spjatý více či méně úspěšně s náboženskými principy svaté války a svaté země, zformovaly psychologický základ pro dnešní afghánská opoziční hnutí jak v politické tak ve vojenské sféře.*“³⁶³ Rusové i v polovině osmdesátých let stále věřili, že je možné afghánské hnutí odporu porazit. Nabiová ale poukazuje na dva základní faktory, které zapříčinily opak. Za prvé zkušenost supervelmocí s muslimskými společnostmi ukazuje, že nežádoucí vniknutí cizí síly nebo kultury vedlo časem k odporu a prudké zpětné reakci, která byla založena na národně-náboženské identitě, byla podporována inteligencí i masami a smetla nebo

³⁶² ROY, Oliver: *Islam and resistance in Afghanistan*, s. 1.

³⁶³ NABY, E.: c. d., s. 59.

narušila politickou dominanci z vnějšku.³⁶⁴ Druhý faktor, který zapříčinil, že Sověti nebyli schopni rezistenční hnutí porazit, leží v charakteru gerilových hnutí obecně, zejména na Středním východě.³⁶⁵ Tam kde jsou gerilová hnutí založená na kombinaci velkého počtu uprchlíků žijících na cizí, ale spřátelené půdě a na velké popularitě opozice a nepopularitě nainstalovaného režimu mezi obyvatelstvem, tam jsou tato hnutí jen stěží porazitelná.³⁶⁶ Navíc, zatímco za Tarákího a Amína bylo opoziční hnutí omezené na určité skupiny obyvatelstva, po sovětské invazi začala odboj podporovat většina Afghánců.³⁶⁷

Během sovětského angažmá byly informace o opozičním hnutí značně limitované a zkreslené. Ty nejvěrohodnější pocházely ze zpráv humanitárních pracovníků, zejména francouzských Lékařů bez hranic.³⁶⁸ Afghánský opoziční tisk, hlavně z Pešaváru, byl prakticky světu neodstupný - převážně kvůli jazykové bariéře. Naopak, čím byla světová média zahlcována byly zprávy a prohlášení Moskvy a Kábulského režimu.³⁶⁹ Tudíž během okupace byly informace o všem, a v neposlední řadě o opozičních skupinách a jejich charakteru, velmi zkreslené nebo úplně nedostupné.³⁷⁰

3.1 Kořeny vzniku islámských skupin

Všechny charakteristiky afghánského obyvatelstva a podstata společnosti, jak ji popsala první kapitola, přispěly k tomu, že v Afghánistánu scházely a schází základní elementy pro vytvoření a vybudování pocitu národní afghánské identity a vědomí. Hlavním důvodem proč byla opozice neschopná zformovat v zahraničí exilovou vládu a tím pádem i zlepšit svou vyjednávací pozici se SSSR i zbytkem světa, je právě nedostatek silného národního povědomí mezi většinou afghánského obyvatelstva. To je

³⁶⁴ NABY, E.: c. d., s. 62.

³⁶⁵ Například Palestinci a Kurdové. Palestinci, přestože fragmentováni, nebyli poraženi ani absorbováni ostatními arabskými národy a Kurdové stále povstávají a ohrožují Irán, Irák a Turecko. In: NABY, E.: c. d., s. 63.

³⁶⁶ NABY, E.: c. d., s. 63.

³⁶⁷ AMIN, T.: c. d., s. 8.

³⁶⁸ NABY, E.: c. d., s. 61.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ Tamtéž.

částečně také důvod proč náboženství začalo hrát hlavní politickou roli v utváření opozice.³⁷¹

Opoziční hnutí vůči vnějšímu nátlaku či napadení byla v minulosti téměř výlučně spojena s Paštuny, protože většina invazí přicházela z jihu, západu nebo východu.³⁷² Resistence měla formu mobilizace kmenů pod jejich vojenskými vůdci, muži významných rodin vyznačujících určitým typem charisma.³⁷³ Odborník Mezinárodního institutu pro výzkum míru Kristian Harpviken se ve svém výzkumu soustředí například na formování vojenských odbojových uskupení mezi dvěma afghánskými etniky, a to Paštuny a Hazáry. Tato dvě afghánská etnika, a z nich všešlé opoziční skupiny, byly v kontrastu s jinými dobře definovatelné. Hazáři narozdíl od většiny obyvatelstva nežijí podle kmenových tradic, jako například Paštuni a jsou šiíte. Hazáři představují většinu afghánské šiítské populace. Protože obývají chudou, hornatou a těžce dostupnou oblast v centru země zvanou Hazaradžát, vytvořily se mezi nimi a ostatními afghánskými etniky silné hranice, posilované i jejich mongoloidním vzhedem a šiítským vyznáním. To se projevilo i ve formování revolučního hnutí. Komunisté se na Hazaradžát zaměřili okamžitě po převzetí moci, proto okamžité povstání, které zde vzplálo, bylo vyvoláno čistě potřebou přežití. Vládní orgány byly z Hazaradžátu vytlačeny a region již byl na koci roku 1979 prakticky autonomní.³⁷⁴ *Shura-e Ittefaq* byla oragizace vytvořená k zaštitění hazárských odbojových skupin jejími polními veleliteli byli tzv. *sayyid*, což byly hazárské náboženské autority. *Shura-e Ittefaq* se však postupem času kvůli svému zacházení s obyvatelstvem stala nepopulární a s tím jak mezi hazáry sílili islamisté byla koncem roku nahrazena stranou *Hezb-e Wahdat*, která zahrnovala i zbytky Shury.

Vývoj opozičního hnutí mezi Paštuny bylo spojeno s islámskou sítí, které dominovala ulama.³⁷⁵ Ta je v Paštunském prostředí vysoce neformální institucí propojenou s tradičními madrásami. Ve zvláštních případech bývá obnovena vysoká autorita ulamy, aby vyhlásila například džihád, jak se to stalo po sovětské invazi.³⁷⁶ Džihád byl nejrozšířenějším konceptem revolučního odbojového hnutí obecně a mezi Paštuny tvořili většinu polních velitelů právě ulamové.

³⁷¹ NABY, E.: c. d., s. 68.

³⁷² Tamtéž, s. 70.

³⁷³ Tamtéž.

³⁷⁴ HARPVIKEN, Kristian Berg: *Transcending Traditionalism: The Emergence of Non-State Military Formations in Afghanistan*. Journal of Peace Research, 34, 1997, č. 3, s. 278. (www.jstor.com)

³⁷⁵ Koncept ulama viz kapitola 1.2. V množném čísle sunnitští duchovní. V jednotném používáno také.

³⁷⁶ HARPVIKEN, K.: c. d., s. 276.

Islámská ideologie, přestože rozšířená, nebyla ani v Afghánistánu na počátku okupace všeobjímající, pouze několik opozičních organizací zdůrazňovalo nutnost osvobodit Afghánistán od heretiků a ateistů a tyto skupiny začaly být na západě hromadně označovány jako fundamentalistické.³⁷⁷ Podle Nabiové byla v osmdesátých letech uměle vytvořena iluze, že tyto skupiny jsou jednotné v jejich nesmířlivém přístupu vůči SSSR, v jejich nepřátelskosti vůči progresi afghánské společnosti a tento obraz byl na západě podporován Íránským příkladem porážky západního myšlení a přiživován sovětským tiskem, který se takto snažil zničit ideologickou základnu opozice.³⁷⁸ Tyto obavy se staly skutečností až s příchodem Tálibánu dávno po odchodu sovětských vojsk.

Nejednotné vedení opozičních sil a nacionalismus v zárodku znamenaly, že jediná zbylá síla schopná hnát opoziční hnutí vpřed byl islám.³⁷⁹ S tímto souvisí i utrpení afghánců, které zažívali během sovětské invaze v uprchlických táborech a potom po návratu domů během občanské války. Od roku 1979 přicházelo do Pákistánu 10 tisíc uprchlíků měsíčně a nejvyššího počtu dosáhli v roce 1990, kdy bylo v pákistánských uprchlických kempch registrováno 3,2 milióny afghánců, kteří se po tomto roce začali pozvolna vracet zpět domů.³⁸⁰ Většina uprchlíků zůstávala v pákistánské paštunské provincii, protože jedním ze základních pravidel paštuvali je pohostinnost vůči těm, kdo jsou v nouzi.³⁸¹

Afghánci se podle Nabiové soustředili na komunistickou podstatu sovětské přítomnosti a pravděpodobně jako důsledek tohoto je tato opozice založená na islámu³⁸² a znovuzavedení tradičního nebo revolučního islamistického státu je vnímáno jako naprosto legitimní důvod pro porážení a vyhnání sovětské armády ze země.³⁸³ Důležité pro rozvoj a trvalé působení opozičních skupin po dobu sovětské okupace byla podpora zvenčí, a to nezávislých a relativně bohatých muslimských zemí. V souvislosti s rostoucím počtem mudžahidů se v Afghánistánu objevila i nová sociální role a to velitel. Byla to osoba spojená s nějakou opoziční stranou, která bylo lokální vojenskou a politickou autoritou v Afghánistánu.³⁸⁴ Těchto velitelů bylo v Afghánistánu

³⁷⁷ NABY, E.: c. d., s. 72.

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 71.

³⁸⁰ DORRONSORO, G.: c. d., s. 170.

³⁸¹ WOOD, W.: c. d., s. 350.

³⁸² Obdobně se tvoří opozice v centrální Asii. Je to reakce na represivní režimy. V době SSSR to byl komunistický režim, dnes je to reakce na diktátorské či autoritářské režimy.

³⁸³ NABY, E.: c. d., s. 63.

³⁸⁴ DORRONSORO, G.: c. d., s. 109.

v osmdesátých letech několik tisíc a jejich moc se značně lišila. Byly to osoby jako Masúd, které velely armádě čítající přes deset tisíc mužů, ale i velitelé s malou hrstkou mudžahídů.

Opoziční hnutí se v Afghánistánu vyvíjelo postupně od sedmdesátých let a vrcholu dosáhlo během sovětské okupace. Nejednalo se jednoduše o skupení. Motivace afghánské opozice se lišila v závislosti na čase, regionu, etnické skupině, na míře podpory konkrétní skupiny ze zahraničních zdrojů. Centrem postupného rozvoje všech opozičních skupin se stala Kábulská univerzita.³⁸⁵ Začala se zde vytvářet nová inteligence, jejímiž členy již nebyli pouze synové bohatých rodin. Koncem šedesátých let již byla většinu studentů z venkova a žila v Kábulských kampusech. Studenti začali být politizováni různými skupinami a stali se později jádrem všech druhů extremistických skupin.³⁸⁶ Tito mladí militantní muslimové, kteří přežili Daúdovy a Tarákího čistky, se dostali do čela mnoha front odporu v Afghánistánu a všichni chtěli znovuotevřít moderní školy, ale s novým důrazem na islám nejen jako náboženství, ale také jako na politickou ideologii³⁸⁷

Například Nabiová rozděluje fáze rozvoje opozice podle politických změn v zemi následovně: období před palácovým převratem v roce 1973, Daúdova vláda od roku 1973 do dubna 1978, které znamenalo začátek republikánské éry v zemi, a konečně období po krvavém převratu LDSA 1978 do sovětské invaze.³⁸⁸ Republikánský převrat roku 1973, který svrhnul monarchii, byl podporován hlavně elitistickou prosovětskou marxistickou stranou Parčamem. Nastolený autoritativní režim Sardara Muhammada Daúda považoval veškerou opozici, tj. islámské skupiny, nesovětské marxistické uskupení a demokratické skupiny za krajně nepřátelské a začal jejich představitele pronásledovat a zabíjet.³⁸⁹

Sovětská invaze znamenala ve vývoji opozice zásadní obrát. Přiměla relativně sekulární nacionalisty z různých sociálních skupin se k okupaci postavit třemi způsoby: buď opustili zemi a připojili se v zahraničí k už existujícím opozičním skupinám, nebo se připojili k opozici na venkově nebo začali kolaborovat s opozicí ve městech, kde pokračovali ve svém zaměstnání.³⁹⁰ K tomu se přiklání i Olivier Roy, který říká, že největší překážkou Sovětizaci byla síla tradic a to platí ve všech muslimských

³⁸⁵ Více o Kábulské univerzitě jako centru rozvoje opozičních skupin všech ideologií v kapitole 2.1

³⁸⁶ ROY, Oliver: *The Mujahedin and the Preservation of Afghan culture*, s. 40.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 41.

³⁸⁸ NABY, E.: c. d., s. 65.

³⁸⁹ Tamtéž., s. 66.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 67.

společnostech. Tradice v tomto smyslu neznamena pouze pasivní a zpátečnický způsob života, protože pomalá sekularizace probíhala v Afghánistánu již před invazí.³⁹¹ Ale právě invaze přinutila dokonce i sekularizované a nacionálně orientované Afghánce zdůraznit své náboženství a mezi mladými, vzdělanými lidmi z měst, kteří byli skoro výhradně vzdělávání v sovětském systému, začalo sílit islámské zanícení.³⁹²

Tato práce se mimo jiné snaží ukázat, že to co se jistým lidem na západě může zdát jako zpátečnické a nemoderní, je pro Afghánce alfou i omegou jejich životů již po staletí a změny mohou přijít pouze postupným pomalým kontinuálním vývojem. To však není možné, když je jejich země již přes třicet let aktivní válečnou zónou. Každá vláda se snažila extrémním a rychlým způsobem změnit jejich způsob života, komunisté sekularizovat a Tálibán naopak fundamentalizovat.

3.2 Hlavní islámské skupiny, strany a hnutí

Z islámské perspektivy můžeme opoziční hnutí rozdělit do tří kategorií: revoluční islámské strany, tradiční islámské strany a sekularisty.³⁹³ Nejvýznamnějšími se staly revoluční islámské strany, tedy islamisté. Ostatní dvě kategorie, odbojových stran a skupin, byly marginální proto se jim text věnuje pouze okrajově. Neshody mezi tradičními a revolučními islámskými skupinami spadají hlouběji do minulosti. Všichni tři vůdci tradiční islámských skupin - Gailani, Mujadidi a Mauvlana Nabi - pochází z náboženského prostředí, a jejich význam a vliv postupně klesal.³⁹⁴ Hledali podporu hlavně mezi paštunskými kmeny, Kábulskými byrokraty a intelektuály, na západě vzdělanými a západně orientovanými diplomaty, technokraty a dalšími představiteli starého režimu krále Zahíra.³⁹⁵

Vzhledem k nedostatku politické jednoty mezi jednotlivými opozičními uskupeními v exilu a válečným podmínkám, které bránily širšímu politickému angažmá doma, neexistovala žádná osoba obecně uznávaná a přijímaná jak vůdce opozice. Potenciálních leaderů opozice bylo vícero. V tomto bodě je důležité analyzovat hlavní osobnosti opozice a strany či skupiny, které se kolem nich vytvářely.

³⁹¹ ROY, Oliver: *The Mujahedin and the Preservation of Afghan culture*, s. 57.

³⁹² Tamtéž.

³⁹³ NABY, E.: c. d., s. 73.

³⁹⁴ Tamtéž., s. 76.

³⁹⁵ Tamtéž.

Jedna z nejdůležitějších raných islamistických skupin v Afghánistánu byla vedena profesorem Ghulámem Muhammadem Niazím, jehož hnutí začalo svou činnost v polovině padesátých let po jeho návratu z Egypta.³⁹⁶ Později se stal děkanem Teologické fakulty Kábulské univerzity a mezi jeho žáky byli i Burhánuddín Rabbání a Abdurrabí Rasúl Sajjáf, pozdější vůdci odbojového hnutí.³⁹⁷

Rostoucí organizace levicového hnutí v šedesátých letech minulého století přiměla také islamistické hnutí, aby se nějakým způsobem organizovalo.³⁹⁸ Pod vlivem profesorů teologie se studentské hnutí zvané *Organizace muslimské mládeže* rozvinulo do militantní síly, která začala bojovat s levicovými frakcemi LDSA a maoisty.³⁹⁹ Organizace muslimské mládeže bylo hnutí opoziční vůči komunistickým a západním vlivům a zejména kritizovala tradiční elitu a krále. Zahrnovala muslimy, ze všech afghánských etnik, ale nejsilněji zastoupeným etnikem byli Tádžikové, proto se také tato organizace stavěla i proti paštunskému nacionalismu a otázce Paštunistánu obecně. V roce 1972 se hlavou Organizace muslimské mládeže stal Burhanuddin Rabbani⁴⁰⁰. Zejména dva studenti rekrutováni profesory do této organizace se stali klíčovými osobami islamského hnutí tří následujících dekád. Byli to Gulbuddin Hekmátjar⁴⁰¹ a Ahmad Šáh Masúd⁴⁰². Budoucí klíčové osobnosti revolučního boje islamistických skupin proti režimu LDSA a později nejvýznamnější osobnosti občanské války, která se rozpoutala po pádu komunistické vlády a v níž jednotlivé skupiny bojovaly mezi sebou o moc. Hekmátjar byl oportunista, zodpovědný za zabíjení a mučení svých spojenců v honbě za získáním moci ve jménu islámu.⁴⁰³ Oproti tomu stejně zapálený, ale více pragmatický polní velitel Ahmad Šáh Masúd, byl především špičkový gerilový

³⁹⁶ Niazí se tam inspiroval egyptským islamistickým hnutím zvaným Muslimské bratrstvo. In: VOGELSGANG, W.: c. d., s. 291.

³⁹⁷ Tamtéž.

³⁹⁸ Seznam všech sunnitských i šíitských politických stran působících v Afghánistánu v době okupave a občanské války viz přílohy 2 a 3.

³⁹⁹ BRADSHER, H.: c. d., s. 14.

⁴⁰⁰ Rabbani se narodil v roce 1940 ve Fajzabádu a jeto Tádžik. Byl silně ovlivněn myšlenkami Mavdúdího a egyptského muslimského bratrstva. V průběhu let byl ale stále umírněnější a to rovněž i vůči šiitům. In: VOGELSGANG, W.: c. d., s. 305.

⁴⁰¹ Hekmátjar se narodil v roce 1949 jako Ghilzai Paštún, což je konkurenční rod královské paštunské linie Duranovců, a který byl přesídlen do severní tádžické oblasti. Jako student inženýrství na Kábulské univerzitě se přidal k Organizaci muslimské mládeže a stal se jejím čtvrtým vůdcem. Byl v té době také nechvalně znám svým potlačováním projevů západní kultury v Kábulu, kdy například ženy s nezahaleným obličejem sprejoval kyselinou. In: BRADSHER, H.: c. d., s. 15.

⁴⁰² Masúd, který se narodil v roce 1953, byl synem brigádyra Shahovy armády. Pocházel z Pandžírského údolí, což je horská oblast obývaná Tádžiky. Poté co studoval na elitním francouzském lyceu v Kábulu, studoval také v sověty vedeném Polytechnickém institutu. Kvůli politickým událostem studia nedokončil a v Organizaci muslimské mládeže pomáhal rekrutovat nové členy. In: BRADSHER, H.: c. d., s. 15.

⁴⁰³ BRADSHER, H.: c. d. s. 14.

bojovník, který také uměl politicky manévrovat, a to ho učinilo respektovaným vojenským vůdcem.⁴⁰⁴ Už od počátku osmdesátých let, byl Masúd zapřísáhlým nepřítelem Hekmátjara a jejich síly se mnohokrát střetly a to jak před, tak po stažení sovětských vojsk v boji o moc.⁴⁰⁵ Jedním z možných vůdců islámského hnutí byl právě gerilový velitel Masúd, který působil v oblasti Pandžírského údolí, ale fakt že byl aktivním velitelem ve válečné zóně, jeho mládí a nepaštunský původ ho činily nepřijatelným.⁴⁰⁶

Mezi aktivní opoziční leadery v této době patřil profesor Burhanuddin Rabbani, hlava *Jamiat-e Islami Afghanistan* (Islámské společnosti Afghánistánu) a profesor Abdulraouf Sayyaf.⁴⁰⁷ Strany, které se vytvořily kolem těchto osobností, vznikaly jako poloilegální uskupení právě na půdě Kábulské univerzity, v jedné z mála institucí s mezikulturními a meziregionálními kontakty.⁴⁰⁸ Cílem *Jamiat-e Islami* byla transformace afghánských institucí a společnosti ve dvou směrech, technologická modernizace a islamizace.⁴⁰⁹ Rabbani, zejména v prvních letech okupace získal větší prestiž než ostatní vůdci opozice, protože jako nepaštunec přitahoval i jiná etnika.⁴¹⁰ Rabbani stejně jako většina revolučního islámského odboje apelovala hlavně na mladé lidi z venkova. Jeho kolega profesor z kábulské univerzity Sayyaf, který si už před Daúdem vybudoval silnou pozici mezi revolučními islamisty, si vytvořil pevné místo v revolučním hnutí po svém propuštění z vězení na konci roku 1979, kdy se přesunul do Pákistánu. Tam začal být považován za možný jednotící element mezi konkurenčními politickými silami.⁴¹¹ To se mu částečně podařilo, přinejmenším mezi revolučními islamistickými skupinami.

Dalším výrazným opozičním vůdcem sedmdesátých let byl šéf *Hizb-e Islami Afghanistan* (Islámské strany Afghánistánu) Gulbuddín Hekmatjár, ten bojoval proti komunistické vládě, ale po Amínově převratu s ním uzavřel dohodu a stal se

⁴⁰⁴ Masúd je nejnámějším velitelem odboje v Afghánistánu. Narodil se v roce 1956 a v polovině sedmdesátých let se podílel na aktivním odboji proti prezidentu Daúdovi. Jeho úspěšná obrana údolí Pandžširu proti sovětským útokům v osmdesátých letech přispěla ke vzniku jeho přezdívky „Lev z Pandžširu“. Kromě vojenských úspěchů vbuoval také paralelní správní uspořádání. In: VOGELSGANG, W.: c. d., s. 305.

⁴⁰⁵ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 305.

⁴⁰⁶ NABY, E.: c. d., s. 71.

⁴⁰⁷ Tamtéž., s. 66.

⁴⁰⁸ Tamtéž., s. 75.

⁴⁰⁹ Tamtéž.

⁴¹⁰ Tamtéž., s. 74.

⁴¹¹ NABY, E.: c. d., s. 74.

ministerským předsedou jeho vlády.⁴¹² Po zavraždění Amína vyhlásil Hekmatjár džihád proti nové vládě Babraka Kármala. Hizbe-e Islami se objevila v polovině šedesátých let a od počátku let sedmdesátých se striktně radikalizovala.⁴¹³ Tato strana se lišila od osatních silnou hierarchickou strukturou a její členové, pašunští stoupenci islamismu nechtěli budovat aliance s tradičnějšími náboženskými leadery a skupinami jako byla Rabbáního Jamiat-e Islami, která měla podporu zejména v Tádžických oblastech. Slabinou Hizb-e Islami byl nedostatek sepětí s širší populací, což značně omezovalo její mobilizační potenciál.⁴¹⁴ Před válkou neměly islamistické strany a skupiny na venkově podporu, a ani během okupace některé tradiční kmenové pašunské oblasti islamisty nepodporovaly. Hlavní oporou a náborovým centrem Hizb-e Islami se taky staly afhánské uprchlické tábory v Pákistánu.⁴¹⁵ Každý Afghánec, aby získal statut uprchlíka musel být členem nějaké politické strany působící v Pešaváru, tímto se uprchlické tábory staly nekonečným zdrojem nových sil. Hezb-e Islami se díky efektivním a úderným jedntokám a neomezenému zdroji zbraní a peněz ze zahraničí stala i přes relativně malou podporu doma jedním z hlavních aktérů konfliktu.⁴¹⁶

3.3 Opoziční revoluční skupiny a desetiletá okupace

Dalším důležitým bodem v analýze afghánských opozičních skupin a stran je analýza jejich působení v Pákistánu, jehož západní provincie a hlavně Pešavár se staly centrem a základnou afghánského revolučního hnutí. Je ale nutné zdůraznit, že v menší míře hrály pro opoziční hnutí stejnou roli také ostatní okolní státy, zejména Irán, který podporoval šíitské revoluční skupiny a strany ze západního Afghánistánu. Odhodlání Pákistánu zabránit komunistické dominanci v Afghánistánu souviselo s geopolitickou hrozbou, kterou by to pro Pákistán představovalo.⁴¹⁷ Protože se však nehodlal do

⁴¹² SARIN, O.: c. d., s. 190.

⁴¹³ HARPVIKEN, K.: c. d., s. 277.

⁴¹⁴ Tamtéž.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ Více o vzájemných vztazích mezi okolními zeměmi viz ALI, Mehrunnisa: *Soviet-Pakistan Ties since the Afghanistan Crisis*. Asian Survey, 23, 1983, č. 9, s. 1025-1042. (www.jstor.com) a HORN, Robert C.: *Afghanistan and the Soviet-Indian Influence Relationship*. Asian Survey, 23, 1983, č. 3, s. 244-260. (www.jstor.com)

konfliktu přímo vojensky zapojit, rozhodl se poskytnout ochranu a podporu mudžahedínů, což bylo ve shodě s plány USA.⁴¹⁸

Pro ujasnění a zjednodušení můžeme celkový odboj proti kábulské vládě a sovětskému vojsku rozdělit na ten vedený přímo na půdě Afghánistánu takzvanými *field warlords* neboli polními veliteli⁴¹⁹, a na ten vedený z exilu. Zejména v prvních letech okupace působili polní velitelé většinou zcela autonomně. Postupem času se vyvíjela spolupráce mezi polními gerilovými vůdci přímo v Afghánistánu, což stále více kontrastovalo se stoupající nepřátelstvámi mezi exilovými politiky v Pákistánu.⁴²⁰ Zahraniční skupiny vedli islamističtí a tradicionalističtí vůdci, kteří hledali útočiště za hranicemi už před rokem 1979 a i po něm. Většina sunnistských vůdců se usídlila v Pešaváru zatímco šíité dávali přednost Květě nebo Íránu. Postupem času si tyto skupiny v zahraničí osvojily právo mluvit jménem všech mudžahidů. Důvodem bylo že, přes ně byly distribuovány zbraně i finanční pomoc a většina polních velitelů se dříve či později přidala k té či oné straně v exilu⁴²¹. Důvod, proč začali zprvu autonomní polní velitelé vůbec začali spolupracovat s jednotlivými stranami v Pešaváru nebyl ideologický, jak by se mohlo zdát, ale čistě praktický. Pouze skrze tyto strany bylo možné dostat se ke zbraním a finanční pomoci poskytované skrze pákistánskou ISI Saudskou Arábií a USA.

Po pokusu o puč, který byl odhalen v prosinci 1973 Masúd, Rabbani, Hekmajtar a dvacet dalších představitelů Organizace Muslimské mládeže uprchlo před pronásledováním do Pákistánu, kde se jim dostalo vřelého přijetí. Důvodem, proč se Pákistán postavil otevřeně na stranu afghánským islámských skupin bylo, že zatímco před Daúdem se otázka Paštúnistánu⁴²² dostala do pozadí, on ji znovu otevřel. Proto brzy poté co se Daúd chopil moci, pákistánský premiér Zulfikar Ali Bhutto nařídil pákistánskému ministerstvu zahraničí vytvořit tzv. „afghánskou buňku“ nebo komisi, která se zaměří výhradně na politiku vůči Afghánistánu.⁴²³ Bhutto vnímal islamisty jako

⁴¹⁸ WEINBAUM, M.: c. d. s. 497.

⁴¹⁹ Polní velitel je v kontextu blízkovýchodního dění osoba, která velí paramilitárním jednotkám, které jsou loajální v prvé řadě jí, nikoliv centrální vládě státu. Tento pojem je často používán právě v souvislosti s děním v Afghánistánu, jehož území je v podstatě rozděleno na teritoria ovládaná jednotlivými polními veliteli. Mezi nejvýznamnější afghánské polní velitele bývají řazeni Ahmad Šáh Masúd, Rašíd Dóstum a Gulbuddín Hekmatjár. In: ČEJKA, Marek: *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu*. Brno, Barrister &Principial 2007, s. 157.

⁴²⁰ ARNOLD, A.: c. d., s. 117.

⁴²¹ DORRONSORO, G.: c. d., s. 142.

⁴²² Viz kapitola 1.1.

⁴²³ BRADSHER, H.: c. d., s. 17.

vhodný nástroj jak čelit jakémukoliv novému tlaku ohledně Paštúnistánu.⁴²⁴ Tento „nástroj“ svěřil do rukou tajné služby pákistánské armády ISI (Interservices Intelligence Directorate), která kombinovala výzvědné služby a polovojenskou činnost ve spolupráci s pohraničními policejními sbory.⁴²⁵ Efekt tohoto rozhodnutí v podstatě ovlivnil vývoj v Afghánistánu minimálně na dalších dvacet let, což v této době nikdo netušil. ISI velmi brzy zahájila program výcviku gerilové války pro přinejmenším 5 tisíc afghánských islamistů v první vlně. A Hekmatjár s Masúdem se zúčastnili prvního tříměsíčního kurzu pro vojenské velitele.

Koncem května 1979, založil Rabbani se svými žáky Masúdem a Hekmatjárem v Pešaváru Národní záchrannou frontu⁴²⁶, složenou z devíti frakcí, která se stala předchůdce mudžahedínské stranické politiky.⁴²⁷ Posléze se v Pešaváru vytvořila skupina šesti, později sedmi hlavních opozičních stran skrze které, byla ISI distribuována americká pomoc. Aliance „Sedmi“ vznikla oficiálně v dubnu 1985 a Hekmatjár se stal jejím mluvčím.⁴²⁸ Těchto sedm skupin zahrnovalo: *Hizb-e Islami Afghanistan* (Islámská strana Afghánistánu) vedená Gubuddínem Hekmatjárem, *Hizb-e Islami Afghánistan*, vedenou Júnusem Chálisem, *Ittiháde Islami baráje ázádiye Afghanistan* (Islámská jednota za osvobození Afghánistánu) vedená Abdurrasúlem Sajjáfem, *Jamiat-e Islami Afghanistan* (Islámské společenství Afghánistánu) vedené profesorem Burhánuddínem Rabbánim; a další tři skupiny byly tradicionalistické a složené převážně z Paštunů: *Harakate Inkilabe Islami Afghanistan* (Hnutí islámské revoluce v Afghánistánu) pod vedením Muhammada Nábího Muhammadího, *Jabbe-ye Najate Melli Afghanistan* (Fronta národního osvobození) pod vedení Sibghatulláha Mudžaddadího a Maháze a *Melií-je Islami Afghanistan* (Národní afghánská fronta islámu) vedená Sajjídem Ahmadem Galjáním.⁴²⁹

Role některých stran se však v sedmičce postupně zmenšovala a koncem osmdesátých let byly hlavními vojenskými silami strany Rabbáního a Hekmatjára. Hekmatjár byl nejradikálnějším a jeho Hizb-e Islami, přestože se o ní vědělo, že maří akce jiným mudžahídům, dostávala nejrozsáhlejší zahraniční pomoc a byla i v oblibě u pákistánské ISI.⁴³⁰ Základnu Rabbáního moci tvořila síť súfijů a duchovních, především

⁴²⁴ BRADSHER, H.: c. d., s. 17.

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ National Rescue Front.

⁴²⁷ BRADSHER, H.: c. d., s. 42,

⁴²⁸ DORRONSORO, G.: c. d., s. 224.

⁴²⁹ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 303.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 304.

ze severní a západní části země, zatímco tádzický původ mu pomáhal vybudovat velkou skupinu následovníků na severovýchodě Afghánistánu. Rabbání byl silně podporován dvěma polními veliteli, a to výše zmíněným Ahmadem Šáhem Masúdem, jenž měl základnu v údolí Pandžširu a Muhammadem Ismaílem Chánem, který bojoval v Herátu a ve zbytku západní části země.⁴³¹

Pokus o vytvoření jednotného vedení opozice na základě rotace nevyšel, nicméně se časem vyvinula určitá úroveň spolupráce přímo na válečném poli v Afghánistánu.⁴³² V Pandžšírském údolí, bylo členům různých uskupení nařizováno přímo z centra z Pešaváru spolupracovat a podřídit se zde vedení Masúda.⁴³³ Většina z důležitých, ale relativně nezávislých vůdců opozice bojujících na území Afghánistánu, vytvářela aliance s některými skupinami, stranami v Pešaváru. Například Masúd patřil k Rabbáního Jamiat-e Islami, stejně tak i Zabihullah, který velel důležitým sekcím geril podél severní hranice země.⁴³⁴ V Pákistánu byly vybudovány výcvikové tábory a zásobovací základny na podporu mudžahídů a vojenské specialisty a zásilky vysílaly kromě USA i další země.⁴³⁵ Táborem většinou veleli pákistánští důstojníci, kteří dohlíželi na výcvik povstaleckých jednotek.⁴³⁶

Situace se nezměnila ani po pěti letech tvrdých bojů mezi mudžahídy, vládními silami a Sověty. V polovině osmdesátých let pokračoval odpor opozičních sil i přes utrpení z vykořenění (okolo pěti milionů vnitřních i vnějších uprchlíků), zpřevrácení stylu života (způsobeného sovětskou politikou), nemoci, hladovění, mučení a popravy.⁴³⁷ Revoluční islámské skupiny naproti tomu i přes vzájemné neshody sílily, protože jejich pozice byla rozšířená o vzdělávací instituce, které začaly být koncem sedmdesátých let zakládány v severozápadní hraniční provincii Pákistánu, který podporoval islámské vzdělání založené na revoluční ideologii.⁴³⁸ Madrása *Bara Pir* začala fungovat v roce 1981 a měla přes dvě stě studentů ihned po otevření, madrása *Darra Adam Khel*, starší instituce, podporovala a vzdělávala kolem třiceti studentů s arabskou pomocí; v samotném Pešaváru, byly založeny další dvě madrásy, obě podporující a přímo spojené s revolučními islámskými stranami.⁴³⁹

⁴³¹ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 303.

⁴³² NABY, E.: c. d., s. 74.

⁴³³ Tamtéž.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 73.

⁴³⁵ SARIN, O.: c. d., s. 190.

⁴³⁶ Tamtéž.

⁴³⁷ NABY, E.: c. d., s. 60.

⁴³⁸ Tamtéž, s. 77.

⁴³⁹ Tamtéž.

V únoru 1988 vyhlásil mluvčí Islámského společenství afghánských mudžahídů Galjáni, že společenství není vázáno předkládanými Ženevskými smlouvami, protože se neúčastnilo jednání. Ale v prosinci 1988 odjeli afghánští odbojoví představitelé v čele Rabbáním do saudského města Taif, aby se tam setkali se sovětským velvyslancem v Kábulu Jurijem Voroncovem. Setkání bylo zbytečné, protože se nedokázali dohodnout na řádném předání moci, vzhledem k tomu, že odboj nechtěl ani LDSA, ani Nadžibuláha v nové vládě, zatímco SSSR je ještě nebyl ochoten zcela obětovat.⁴⁴⁰

Tato kapitola se věnovala výzkumu otázky, zda by došlo k takové radikalizaci islamistických a tradicionalistických skupin, která by vedla až k občanské válce, nebýt sovětské invaze. Odpovědí je, že nedošlo. Nejen invaze, ale už i Daúdova revoluce a komunistický puč byly předebranou k tomu, co mělo přijít. Do svržení monarchie Daúdem v roce 1973, byl Afghánistán státem sice slabým, ale bez občanské války a hlubokých vnitřních nepokojů. Královská rodina vládla a byla reprezentantem státu navenek, uvnitř vládla autonomie rozlehlých zemědělských, kočovných a hornatých oblastí, které se spravovaly samostatně. Se svržení monarchie a nastolením republiky a počínajícími radikálními změnami ve společnosti, se začaly více organizovat a profilovat i jednotlivé skupiny obyvatel, které v nestabilním režimu viděly příležitost dostat se k moci. To způsobilo řetězovou reakci a postupně každý proud ve společnosti začal formovat vlastní skupiny a hnutí, které se snažily o prosazení jiných hodnot. Za Daúda se však toto vření ještě drželo pouze v rámci hlavních měst. V rámci celospolečenského revolučního odboje proti sovětské invazi však začaly zesilovat hlavně skupiny a strany, které již nějakou dobu předtím působily v Kábulu. Většina z jejich vůdců byla přinucena utéct do Pákistánu, který se stal jejich centrem, základnou a hlavně kolbištěm. Sovětská invaze dala příležitost různým proudům ve společnosti se aktivizovat, organizovat a začít prosazovat svůj názor na to, jak by mělo vypadat budoucí uspořádání Afghánistánu. Tímto došlo k definitivní polarizaci a tvrdému rozpoutání boje o moc mezi sebou. Tento vnitřní konflikt v afghánské opozici byl ještě přživován vnějšími aktéry. Hlavně USA a Pákistánem, kteří favorizovali a protežovali jednotlivé skupiny nad jinými, protože tím sledovali vlastní zájmy. Zejména Hekmatjár byl oblíbencem pákistánské ISI, která stála i za spory odbojových skupin v Pešaváru.

⁴⁴⁰ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 310.

4. Hlavní aspekty vývoje v období po odchodu sovětských vojsk do nástupu Tálibánu

Čtvrtá a poslední kapitola přináší události, které byly uvedeny do chodu primárně sovětskou invazí a okupací. Jejím hlavním cílem je věnovat se výzkumu dopadů desetileté sovětské okupace na obyvatelstvo a na rozpoutání občanské války. Kapitola také přináší pohled na afghánské opoziční hnutí v době po odchodu sovětských vojsk a základní události vnitřního vývoje až do dobytí Kábulu Tálibánem. Tato část se rovněž zaměří na charakter afghánského státu jako již státu kategorie *failed state* a na jeho rysy.

Po odchodu sovětských vojsk došlo ve válce ke změně. Původní linie konfliktu islám versus komunismus mizela s tím, jak zesilovaly boje mezi jednotlivými opozičními stranami a skupinami mezi sebou. V bojích proti komunistické vládě v Kábulu a mezi sebou začal převažovat téma centrální vláda versus lokální autonomie.⁴⁴¹ Mezi únorem 1989 a kolapsem režimu v roce 1992 došlo k prudkému zhoršení situace na venkově a rozdíly mezi regiony a jednotlivými etniky nabyly na důležitosti jako nikdy předtím. Místní autority se staly více sebevědomé a troufalé zatímco jakýkoliv typ národního vedení stále více a zřetelněji chyběl.⁴⁴²

Režim LDSA byl schopen se přetransformován na nekomunistický a pragmatický. To už se ale neplatí o deset let trvajícím džihádu mudžahídů, který se po odchodu sovětských vojsk změnil ve vyhrocený v boj o moc v Kábulu.⁴⁴³ Kdyby byl opozice sjednocená a bojovala by za stejnou věc, pravděpodobně by kábulská vláda padla během několika měsíců po odchodu sovětských vojsk. Ale kvůli nenávisti a bojům nejen mezi islamistickými skupinami navzájem ale i díky po deset let rostoucí etnické a regionální nenávisti ve společnosti, se Nadžibulláhův režim udržel ještě další tři roky.

Boj o politickou moc v Afghánistánu byl protahován a poháněn i vnějšími silami. Také se nechýlil ke konci kvůli nejasné vizi opozice o budoucím režimu, formě státu, jakou roli bude hrát ve vládě islám a jakým způsobem vyřešit intenzivní etnické povědomí vyburcované desetiletím bojů.⁴⁴⁴ SSSR zůstal v Afghánistánu zainteresován

⁴⁴¹ BRADSHER, H.: c. d., s. 325.

⁴⁴² Tamtéž.

⁴⁴³ Tamtéž.

⁴⁴⁴ Tamtéž.

až do pádu představitelů armády a KGB po nezdařeném pokusu o puč v srpnu 1991. Teprve pak si sovětská vláda uvědomila, že stávající objem ekonomické a vojenské pomoci Afghánistánu není dlouhodobě únosný ani přínosný.⁴⁴⁵ Zainteresovanými i nadále zůstali Pákistán, Írán a Saudská Arábie; zájem USA opadal spolu se studenoválečným napětím.⁴⁴⁶

4.1 Vývoj v letech 1989-1992

I po stažení vojsk Sověti nadále podporovali kábulský režim, a totéž platilo i pro zahraniční podporu mudžahídům. Poslední sovětský voják překročil hraniční řeku Amudarju 14. února 1989. Mudžahídi spolu se svými pákistánskými a americkými spojenci předpokládali, že Nadžibuláhův režim se brzy zhroutí, proto podnikli počátkem března rozsáhlou ofenzívu proti Nadžibulláhovým silám v Džalalábádu.⁴⁴⁷ Mudžahídi však nebyli zvyklí na tradiční způsob boje ani neměli leteckou podporu, takže jim nedostatek koordinace, vnitřní spory a těžké bombardování způsobily naprostou porážku.⁴⁴⁸ Mezitím Nadžibuláhův režim hledal způsob jak se udržet u moci i bez přímé vojenské podpory.

Po více než deset let bylo uskupení opozičních stran v Pešaváru nejviditelnějším mudžahídkým velením. Čtyři ze sedmi politických stran byly Paštunské a zbytek, byl tvořen Paštuny z větší části. Pouze Rabbániho Jamiat-e islami byla identifikovaná s etnickou menšinou, a to Tádžiky.⁴⁴⁹ Zbytek populace, hlavně Hazáři, kteří většinou prchali do Íránu, tak nebyl v Pešaváru nijak reprezentován a Írán, v té době sám mezinárodně izolovaný jim nemohl poskytnout takovou politickou podporu, jaké se dostávalo pešavárským skupinám.

V posledních dnech odchodu sovětských vojáků se zintenzivnily debaty o nahrazení dosavadního vládnoucího uspořádání exilových skupin v Pešaváru z roku 1988 za více funkčně schopnou Prozatímní vládu, která by byla schopná převzít moc ,až zkolabuje režim LDSA a uspořádat do půl roku volby. Snaha vytvořit efektivní a

⁴⁴⁵ BRADSHER, H.: c. d., s. 326.

⁴⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁴⁷ V řadách odbojových skupin panoval naprostý optimismus, protože nejenže očekávali okmžitý pád Džalalabádu, a následný úplný pád socialistického zřízení. Do Kábulu se hrnuli západní novináři, aby byli u toho až režim padne. In: VOGELSGANG, W.: c. d., s. 312.

⁴⁴⁸ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 313.

⁴⁴⁹ NEWELL, R.: c. d., s. 1104.

uznávanou prozatímní vládu však skončila fiaskem. Hlavně kvůli předsudkům, korupci, utajení a v neposlední řadě intenzivní snaze ISI a Saudské Arábie nedovolit, aby výsledek skutečně reprezentoval různorodost odbojových skupin a komplexnost afghánských národností. Místo toho výsledek ještě více odtrhnul politiku exilových představitelů odboje od skutečné afghánské reality.

Po předběžných jednáních se v Rawalpindi sešla *shura* (rada) a to čtyři dny po odchodu sovětských vojsk z Kábulu. Zmanipulované volby jmenovaly prezidentem dočasné vlády Sibghatullaha Mojaddediho, což byl umírněný vůdce, považovaný za ostatními za čestného muže a především jeho slabé postavení mezi opozičními leadery ho činilo přijatelným, protože nikoho neohrožoval.⁴⁵⁰ Ostatní vůdci opozice byli zvoleni do různých funkcí, nikoliv podle důležitosti či síle jejich opozičních frakcí, ale podle toho, kolik pro ně ISI zařídila hlasů. Vůdci šíitských skupin naprosto odmítli malou roli, která jim byla přidělena v dočasné vládě a nebyli v ní reprezentováni ani uprchlíci ani lidé vyhoštění. Opoziční vůdci působící přímo v Afghánistánu vyjádřili s výsledky hluboký nesouhlas, a nikdo nemohl očekávat, že bude takto zmanipulovaná a nereprezentativní vláda respektována. Tím, že tato prozatímní vláda neměla pod kontrolou jediné afghánské město, museli její představitelé zůstat v Pěšaváru.

Dalším kritickým bodem bylo získat pro tuto vládu mezinárodní uznání, ale ani tato snaha se nesešla s úspěchem. Organizace Islámské konference udělila prozatímní vládě členství a Bahrajn, Malajsie, Saudská Arábie a Súdán ji diplomaticky uznali.⁴⁵¹ Tímto ale tento výčet končí. Pákistán ze zřejmých důvodů, vládu neuznal. Kdyby ano, nastala by situace, kdy by pákistánské ministerstvo zahraničí muselo jednat s pákistánskými tajnými silami, které z pozadí tuto prozatímní vládu řídily. Většina států světa zaujala stejnou pozici jako USA, které oznámily, že diplomatické vztahy mohou být navázány pouze, když nová vláda prokáže kontrolu nad vlastním teritoriem, funkční civilní správu státu a širokou veřejnou podporu obyvatelstva.⁴⁵²

Kromě této slabé prozatímní vlády byla vzniklo i jiné těleso. Tentokrát to byli šíitští mudžahídi silně podporováni Íránem, kdo měli navrch. Začátkem prosince 1991 vznikla vůdcovská rada, což byla silně Teheránem podporovaná aliance devíti skupin šíitských mudžahídů, která byla obecně nazývána *Wahdat-a Islami-ye Afghanistan*

⁴⁵⁰ BRADSHER, H.: c. d., s. 326.

⁴⁵¹ Tamtéž.

⁴⁵² Tamtéž, s. 327.

(Afghánská islamistická sjednocená strana) neboli ve zkratce známá jako *Wahdat*.⁴⁵³ Dohoda o spolupráci mezi *Wahdat* s centrem v Bamyanu a představiteli mudžahídů v Pešaváru byla uzavřena v Islamabadu 28. července 1991 s účastí pákistánských a iránských zástupců.⁴⁵⁴ O rok později v dubnu 1992 byla vytvořena tzv. Pešavárská dohoda mezi představiteli opozičních skupin. Podle této smlouvy uzavřené bez Hekmatjára a hazárské *Hizbe vahdat*, měla být v Kábulu po převzetí moci ustavena vláda v čele s Mudžaddadím⁴⁵⁵.

Dalším zlomem pro mudžahídy bylo, že očekávaný pád kábulské vlády po odchodu sovětských vojsk stále nepřicházel, což bylo po více než deseti letech bojů nesmírně frustrující a odrazilo se to v jejich jednání a v sílícím boji o moc. Zejména vztahy mezi jednotlivými vůdci opozičních stran v Pešaváru se rapidně zhoršily. Hekmatjár byl obviňován z vraždění a odstraňování jiných mudžahídů, kteří by ho mohli ohrozit jeho cíl vládnout v Afghánistánu. Jeho největší podporovatel, tedy pákistánská ISI, buď předstírala, že o těchto útocích a vraždách neví, nebo se jich přímo účastnila.⁴⁵⁶ Tyto vnitřní boje mezi frakcemi se stávaly častějšími a tvrdšími s tím, jak se blížil konec vlády LDSA v Kábulu. Skupiny mudžahídů nebojovaly jen o to, kdo se dostane k moci, ale i o to bude kontrolovat obchod s opiem.

Násilnosti zašly tak daleko, že si úřad vlády USA, po letech monitorování zločinů pouze Kábulského režimu, začal ve své výroční zprávě pro Výbor lidských práv v Afghánistánu všimnout, že různé skupiny mudžahídů, většinou ty Hekmatjárové, jsou spojeny s politicky motivovanými vraždami a únosy afghánských intelektuálů, kteří uprchli do Pákistánu a se zabíjením vězňů.⁴⁵⁷ Násilí však nerostlo pouze mezi mudžahídy a proti těm kdo podporovali Záhira Šáha, ale také se stupňovalo vůči zahraničním i afghánským pracovníkům humanitárních organizací, zejména těch účastnících se projektů na pomoc afghánským ženám.⁴⁵⁸

Zatím se tato kapitola soustředila na organizování islamistickým skupin v Pešaváru a těch šiitských podporovaných Iránem. Existovala však skupina, která byla v rámci bojů o politickou moc mezi představiteli v exilu vyloučena. Byli to mudžahídští velitelé, kteří působili přímo v bojích uvnitř Afghánistánu, a kteří nebyli reprezentováni

⁴⁵³ BRADSHER, H.: c. d. s. 328.

⁴⁵⁴ Tamtéž.

⁴⁵⁵ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 314.

⁴⁵⁶ V dlouhému seznamu krvavých střetů mučení a vražd, které jsou připisovány Hekmatjárovi se vyjímá obzvláště jeden incident. Bylo to zabití 36 Masúdových nelepších polních velitelů Hekmatjárovými silami v provincii Tahkar na jeho příkaz. In: BRADSHER, H.: c. d., s. 328.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 330.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 331.

v Prozatímní vládě. To vedlo k pokusu vytvořit alternativní reprezentaci gerilových bojovníků. Většina polních velitelů si po letech bojů vydobyla lokální legitimitu a respekt; jejich autorita nebyla odvozena od skupin působících v Pešaváru nebo Teheránu.⁴⁵⁹ Na druhou stranu nebyli ani úplně samostatní, protože záviseli na zbraních, které však ISI distribuovala skrze Pešavárskou sedmičku.⁴⁶⁰ Ti z velitelů, kteří byli schopni mezi sebou kooperovat, začali prohlubovat vzájemné kontakty. Jedním z nich byl Mohammad Ismail Chán, nejsilnější vůdce mudžahídkých geril na západě země, který byl volně přidružený k Rabbániho straně Jamiat-e Islami.

Kábulský režim LDSA po odchodu sovětských vojsk využil už v té době médii propíranou manipulaci skupin mudžahídů pákistánskou ISI ke svému prospěchu. To, že byla prozatímní vláda v Pešaváru zcela v rukou ISI, dovolilo Nadžibullahovi přijmout a prosazovat nacionalistický postoj jeho vlády.⁴⁶¹ Zatímco v letech okupace mudžahídi nazývali kábulské představitele loutkami v rukou sovětů, po roce 1989 se situace obrátila a byl to kábulský režim, kdo poukazoval na to, že mudžahídi jsou řízeni Iránem, Pákistánem a dalšími sponzory. Pod nátlakem Pákistánu a USA se mudžahídi rozhodli spustit frontální útok na Džalalabád, ale díky své netrénovanosti v běžném boji a bez letecké podpory byli Nažibuláhovými silami rozprášeni a USA se začala postupně od mudžahídů odtažovat.⁴⁶² V rámci mudžahídkého hnutí jsou léta 1989-1992 vnímána jako roky tranzice. Džihád proti SSSR již nebyl na pořadu dne, ale kábulský režim stále neuvolnil místo pro jiné politické uspořádání. Během léta 1988 padlo do rukou mudžahídů mnoho měst, ale spíše díky slábnutí Nadžibulláhova režimu než díky zlepšující se kooperaci mezi jednotlivými stranami.

Do koncem roku 1992 uvízla situace na mrtvém bodě. Režim nepadnul a mudžahídi nebyli schopni vybojovat rozhodné vítězství nebo vytvořit stabilní politickou alternativu.⁴⁶³ Další dva faktory pomohly Nadžibullahově vládě udržet se u moci kromě sovětské podpory. Jednak všeobecná únava dlouholetou válkou a obavy až strach co se stane, až vyhraje opozice. Tento strach byl rozšířen zejména v Kábulu. Kromě nebezpečí odplaty pro spolupracovníky režimu, se obyvatelé obávali Hekmatjára a jeho snahy realizovat vizi Islámského státu s jediným diktátorským vůdcem a ženami

⁴⁵⁹ BRADSHER, H.: c. d., s. 331.

⁴⁶⁰ Tamtéž.

⁴⁶¹ Tamtéž s. 337.

⁴⁶² DORRONSORO, G.: c. d., s. 4.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 201.

zavřenými pouze doma.⁴⁶⁴ Dokonce se zdálo, že rostoucí počet Afghánců akceptuje Nadžibulláhovy umírněné změny, i přes trvající hořkost z toho že LDSA zruinovala zemi.⁴⁶⁵ Nejsymboličtější změna bylo přejmenování strany z LDSA na stranu *Watan* (strana Vlasti).⁴⁶⁶ Také byl poprvé od založení strany v roce 1990 svolán kongres, který měl definovat stranický program a zvolit nové vedení.⁴⁶⁷ Prezidentem Watanu byl zvolen Nadžibulláh, který prohlásil, že si uvědomuje, že ideologie marxismu není pro Afghánistán vhodná, přesto k žádným zásadním změnám v organizaci strany či programu nedošlo. Po rozpadu komunistické strany v SSSR koncem roku 1991 došlo i k zastavení finanční pomoci pro Watan, a ten byl nucen začít propouštět zaměstnance strany v armádě a ve vládě.⁴⁶⁸ Nadžibulláhův režim se však začal pozvolna rozkládat hlavně kvůli odpadlíkům, mnozí členové Chalku se začali přidávat k Hekmatjárově Hezb-e Islami.⁴⁶⁹

Ale až teprve neúspěšný pokus o puč zastánců staré a tvrdé linie v srpnu 1990 v Moskvě, vedl k definitivnímu pádu Nadžibulláhova režimu, protože spolu s odstraněním pučistů s vysokých pozic došlo i k zastavení ruské pomoci Kábulskému režimu. Když už bylo jasné, že Nadžibullahův režim padne, lidé pracující ve vládě nebo státní správě se snažili rychle navázat kontakty s mudžahídy a ochránit se tím do budoucna.⁴⁷⁰

Tato podkapitola došla k závěru, že desetileté mocenské vákuum, kdy ani jedna bojující strana nebyla schopna rozhodným způsobem získat vývoj na svou stranu a vytvořit efektivní politickou strukturu, otevřelo prostor pro novou sílu, která se začala pomalu formovat počátkem devadesátých let, a to byl *Tálibán*. Odborník na Tálibán Neamatollah Nojumi uvádí, že ani polní velitelé, ani vůdci politických stran v exilu, příliš zaměstnaní vlastním bojem o moc, nebyli schopni finálního vítězství nad Kábulskou vládou po odchodu sovětů.⁴⁷¹

⁴⁶⁴ BRADSHER, .: c. d., s. 338.

⁴⁶⁵ Tamtéž.

⁴⁶⁶ Tamtéž.

⁴⁶⁷ 27-28. Června 1990. In: Tamtéž.

⁴⁶⁸ Tamtéž, s. 339.

⁴⁶⁹ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 313.

⁴⁷⁰ JOHNSON, Ch.: c. d., s. 45.

⁴⁷¹ NOJUMI, Neamatollah: *The rise of the Taliban in Afghanistan: mass mobilization, civil war, and the future of the region*. New York, Palgrave 2002, s.10.

4.2 Občanská válka 1992-1996

V období po roce 1992 byli oba hlavní aktéři konfliktu, tedy komunistický režim a skupiny mudžahídů, jiní než ti v předchozí éře a stejně tak i ideologie, které přijali.⁴⁷² Změna byla natolik výrazná, že někteří jako Dorronsoro hovoří o občanské válce jako o druhé afghánské válce. Po pádu komunistického režimu, již nemohl být džihád proti nevěřícím používán jako hnací síla pro mudžahídský boj a používání tohoto pojmu brzy ustalo a bylo nahrazeno termínem občanská válka.⁴⁷³ Mudžahídi začali ztrácet auru bojovníků proti Sovětům, ale začali být stále více spojováni s obtěžováním civilistů, s únosy a loupením. Také zostřená rivalita mezi jednotlivými stranami je diskreditovala u obyčejných lidí. Občanská válka může být vnímána jako konflikt mezi jednotlivými etniky, mezi jednotlivými sociálními skupinami a mezi ideologiemi (tradicionalisté, fundamentalisté, islamisté a nakonec neofundamentalisté –Tálibán).⁴⁷⁴ Tyto skupiny však nejsou ostře ohraničeny a navzájem se prolínají, proto je tento konflikt tak komplexní, těžko uchopitelný a v tomto smyslu i jedinečný.

Definitivní zlom ve vývoji přišel v březnu 1992, kdy se proti Nadžibulláhovi vzbouřila skupina vůdců milicí ze severu země. Nejvýznamnější byli generál Abdurrašíd Dostúm⁴⁷⁵ a Sajjíd Mansúr Nadírí. Zrada těchto velitelů znamenalo pro kábulský režim smrtelnou ránu a události pak již nabraly rychlý spád. Tito velitelé společně obsadili město Mazáre Šaríf na severu Afghánistánu a zabrali i území kolem něj.⁴⁷⁶ Oba se pak spojili s Ahmadem Šáhem Masúdem a v dubnu 1992 se jim podařilo obsadit Kábul, Nadžibulláh uprchnul a většina výzbroje padla do rukou jednotlivých odbojových skupin.⁴⁷⁷ Dostúm vedl již dva měsíce před tím tajná jednání s jednotkami Jamiat-e Islami pod velením Masúda a se šíitskou Hezb-e Wahdat, se kterými se domluvili na společném postupu na Kábul, aby zabránili jeho obsazení Hekmatjárem. Této koalici podporované hlavně Iránem se začalo říkat tzv. *Severní aliance*.⁴⁷⁸

⁴⁷² DORRONSORO, G.: c. d., s. 233.

⁴⁷³ Tamtéž.

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 234.

⁴⁷⁵ Dostúm byl velitelem milicí v Džuzdžánu, které byly kábulským velením zřízeny v roce 1988 a sestávaly převážně z Uzbeků ze severu a severozápadu země. Jeho jednotky bojovaly za podporu socialismu v různých částech Afghánistánu. In: VOGELSGANG, W.: c. d., s. 313.

⁴⁷⁶ Tamtéž, s. 314.

⁴⁷⁷ Tamtéž.

⁴⁷⁸ RUBIN, Barnett: *The Search for Peace in Afghanistan: From Buffer State to Failed State*. New York, Yale University Press 1995, s. 131.

Podle Pešavárské dohody se vlády ujal na dva měsíce Sibghatullah Mudžaddadí, a dále bylo ujednáno, že po něm na období čtyř měsíců nastoupí další prozatímní vláda v čele s Rabbáním. „*Rada pro řešení a smlouvu*“ pak měla utvořit prozatímní vládu a za osmnáct měsíců realizovat volby. Skutečnost však byla jiná. Situace v Kábulu po ovládnutí mudžahídy vypadala tak, že hlavní město bylo v rukou nepaštunských menšin, zatímco paštunské strany včetně Hejkmátjárovy Hizb-e Islami tomu přihlížely. Masúd a jeho spojenci zase nechtěli Kábul opustit právě v obavě před Hekmatjárem. Když v červnu 1992 předal Mudžaddadí prezidentský úřad Rabbánimu ovládl jeho vojenský velitel Masúd celý Kábul.⁴⁷⁹ V té době se však naplno rozhořela občanská válka, která propukla boji Hekmátjara proti Masúdu, ale také Hekmátjara proti jednotkám Dostúma. Tím, kdo v tom přesunu moci nejvíce ztratil, byl právě Hekmatjář, a on také první nařídil bombardování Kábulu, který do té doby zůstával netknutý. S Hekmatjárem a jeho oslabováním byl spojen i pokles moci Paštunu⁴⁸⁰. Kábul se dostal do rukou příslušníků menšin, hlavně Tádžiků, z jejichž středu pocházel Rabbani i Masúd. Největší části země byly pod kontrolou nepaštunských vůdců, ať to byl Ismaíl Chán v Herátu, nebo Mazíz v Hadzaradžátu, nebo zmiňovní Rabbani s Dostúmem.⁴⁸¹

Činnost Rabbáního vlády byla od počátku podkopávána bojem o moc mezi jednotlivými frakcemi, ale také zesíleným etnickým nepřátelstvím a dlouholetým odříznutím exilových vůdců a skupin od toho, co se dělo na půdě Afghánistánu a od mudžahídů, kteří zde bojovali. Začaly vypukat spory mezi zkušenými bojovníky Ahmada Šáha Masúda na jedné straně a v Pešaváru školenými úředníky, které sebou přivedl Rabbani.⁴⁸² To však byla pouze špička ledovce. Narůstaly také etnické třenice mezi mudžahídy Masúdovými, kteří většinou pocházeli z údolí Pandžšíru, a mudžahídy Rabbáního, kteří byli vesměs z Badachšanu.⁴⁸³ A to je pouze výčet problémů mezi oficiálními spojenci. Dalším aktérem bojů v Kábulu byla hazárská Hezb-e Wahdat, které se podařilo získat na jednu dobu kontrolu nad více než polovinou města. Boje o Kábul získaly postupem času výrazný etnický charakter.

⁴⁷⁹ MAREK, J.: c. d., s. 283.

⁴⁸⁰ To bylo ale způsobeno i soupeřením dvou nejsilnějších paštunských kmenů mezi sebou. Byli to Durraniovci a Ghilzaiští Paštuni. Toto vnitřní rozštěpení limitovalo možnost Paštunu kontrolovat ostatní etnika v zemi. In: Newell, R.: c. d., s. 1094.

⁴⁸¹ AHADY, A.: c. d., s. 624.

⁴⁸² VOGELSGANG, W.: c. d., s. 314

⁴⁸³ Tamtéž.

Dalším problémem byla oblast západního Afghánistánu s centrem v Herátu, kde Ismaíl Chán vytvořil prakticky nezávislou samosprávnou jednotku, a tento region se stal brzy nejlépe prosperující částí Afghánistánu, protože Chán byl schopen zde udržet pořádek. Kromě toho od konce roku 1992 útočila na Rabbániho a Masúd neustále měnící se koalice odbojových skupin a hnutí. Kábul se stal válečnou zónou, většina obyvatel z něj uprchla a zabito bylo přes 50 tisíc civilistů.⁴⁸⁴ Převážná část města byla zničena dělostřeleckou palbou. Celá země se dostala do katastrofální války, jejímiž hlavními protagonisty až do objevení Tálibanu byli Rabbániho hnutí Jamiat-e Islami, Hekmatjárova Hizb-e Islami, uzbecké milice Dostúma a šíitská Hizb-e Wahdat Abdula Alího Mazářího. Rabbáni se také odmítl vzdát prezidentské funkce, přestože byl k tomu zavázán Pešavárskou dohodou. Jedinými dvěma ostrovy relativního pořádku a pod kontrolou bylo území okolo Herátu pod vedením Ismaíla Chána a Mazáre Šaríf Rašída Dostúma. Na jaře 1993 byly bojující strany mezinárodním tlakem z Pákistánu, Íránu a Sudské Arábie nuceny uzavřít koalici. Stalo se tak v březnu, Rabbáni na základě této dohody zůstal prezidentem až do června 1994 a Hekmatjár se stal premiérem.⁴⁸⁵

Během čtrnácti let, mezi lety 1978-1992, prodělali afghánští mudžahídi transformaci z malé skupiny islámských bojovníků hnaných touhou zavést praktiky obrozeného islámu v jejich zemi na nejednotné, ale odhodlané skupiny obyvatel ze všech možných sociálních kruhů, kteří bojovali technologicky nevyrovnanou válku a zvítězili.⁴⁸⁶ Období, které nastalo po pádu Kábulu do rukou mudžahídů v roce 1992 přineslo na světlo hlavně rozdíly jak mezi mudžahídy, tak v zemi jako takové.⁴⁸⁷ Občanská válka, komplikovaná meziregionální rivalitou a rozpadem SSSR, která se rozpoutala mezi různými frakcemi a zničila urbanizované oblasti, obzvláště Kábul, rozložila zbytky normálního obchodu a zemědělství. Hlavní zájem na uklidnění situace měl ze zahraničních zemí hlavně Pákistán, který chtěl navázat obchodní styky s nově vzniklými středoasijskými zeměmi, ale obě možné trasy do těchto zemí vedly přes Afghánistán a Hekmatjár nebyl ani přes veškerou možnou pákistánskou pomoc schopen Kábul dobýt a nastolit pořádek.⁴⁸⁸

Na tomto místě je nutné zdůraznit jak velkou roli v občanské válce hráli Pákistán, Irán, Saudská Arábie a další země, které si skrze podporu určitých skupin stále

⁴⁸⁴ MAREK, J.: c. d., s. 283.

⁴⁸⁵ DORRONSORO, G.: c. d., s. 243.

⁴⁸⁶ MAGNUS, R.: c. d., s. 136.

⁴⁸⁷ Tamtéž.

⁴⁸⁸ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 316.

udržovaly vliv na dění v Afghánistánu. Pro shrnutí Hezb-i Wahdat, šiitská strana, byla prodlouženou rukou vlivu Íránu na události, zatímco Hezb-i Islami a Tálibán byly zase podporovány Pákistánem, a často jednaly podle přání svých sponzorů.⁴⁸⁹ Mezitím Jamiat-i Islami rozvinula své vztahy s Indií, Íránem, Ruskem a západními státy. Intervenování ostatních zemí do afghánského konfliktu však pádem Nadžibuláhovy vlády neskončilo, spíše naopak. Byly to právě ostatní státy, které zasahovaly do situace i po pádu Rabbáního vlády po obsazení Kábulu *Tálibánem*. Rašíd Dostúm byl schopen vrátit se v roce 1997 do Mazáre Šárfu hlavně s pomocí Uzbekistánu. Také přežití Masúda po pádu Kábulu do rukou Tálibánu z velké míry záviselo na Ruské, Íránské a západní pomoci.⁴⁹⁰

Mezitím však došlo k zásadní změně pákistánské afghánské politiky. Generál Nasrullah Babar se stal ministrem vnitra v novém kabinetu Benazír Bhuttové a převzal vedení pákistánské politiky vůči Afghánistánu.⁴⁹¹ Hezb-e Islami už nebyla déle protěžovanou stranou pákistánské ISI a hlavním cílem Babarovy politiky se stalo zajistit pozemní cestu přes Afghánistán do Turkmenistánu, čím by se rozšířil Pákistánský ekonomický a politický vliv na tuto obast. Bylo jasné, že Hezbe Islami vzhledem k její marginální roli v kábulském vedení již nebude schopna tento cíl Pákistánu zajistit. Pákistán zkusil v listopadu 1994 vyslat do Turkmenistánu konvoj třiceti nákladních aut, ale ty byly v Afghánistánu zastaveny polními veliteli, kteří dokonce patřili právě k Hizb-e Islami.⁴⁹² Pár měsíců předtím Nasrulláh postavil malou vojenskou jednotku zvanou Tálibán na pákistánsko-afghánskou hranici, aby zajistila svobodu pohybu do Herátu, kde Pákistán otevřel konzulát.

Tálibán vzešel z *Jamiat-i Taliban*, tedy společnosti Tálibánu, která začala existovat okolo roku 1990.⁴⁹³ Po čtyřech letech trénování pákistánskou ISI a nárůstu počtu členů, byl Tálibán schopen prvního úspěšného útoku na cestě mezi Kandahárem a Kvétou. Zajímavým faktem je, že pouze minimum členů Tálibánu se účastnilo bojů proti sovětům. Většina z nich byla studenty koránských madrás, kterým se dostalo vojenského výcviku v pákistánských tréninkových kempech a jejich vazby na

⁴⁸⁹ DORRONSORO, G.: c. d., s. 236.

⁴⁹⁰ DORRONSORO, G.: c. d., s. 236.

⁴⁹¹ Tamtéž, s. 245.

⁴⁹² CREWS, Robert D. – TARZI, Amin: *The Taliban and the crisis of Afghanistan*. USA, Harvard Press 2008, s. 104.

⁴⁹³ DORRONSORO, G.: c. d., s. 245.

Afgánistán byly pouze v rovině snahy nastolit striktně fundamentalistický režim, který sjednotí zemi.⁴⁹⁴

Tato nová generace afghánským bojovníků, vychovaných a trénovaných v dětských domovech a madrásách pro uprchlíky v Pákistánu, se začala snažit převzít vedení v pokusech o nastolení jednotné vlády v Afgánistánu a ukončení bojů.⁴⁹⁵ Aby se odlišili od předchozí generace náboženských bojovníků, začali se nazývat termínem „*taliban*“, obecně znamenající studenti, více specificky studenti Islámských madrás.⁴⁹⁶ Od počátku války navštěvovalo tyto školy tisíce studentů, převážně afghánských, ale také pákistánských Paštunů. Školy silně ovlivnilo pákistánské hnutí *Džanjate ulamáje islámí*, které zdůrazňovalo přísné dodržování islámských předpisů a omezení.⁴⁹⁷ Hnutí také vytvářelo živnou půdu pro silné protiřítské myšlení. Hlavním vůdcem Tálíbanu byl v té době mullah Mohammad Omar. Tato generace nových bojovníků byla znechucena vniřním krvavým konfliktem mezi mudžahídkými skupinami a jejich neschopností vytvořit funkční islámský stát.⁴⁹⁸ Mnoho z bojovníků Tálíbanu bylo vycvičeno v kempech založených Usámou bin Ládinem a vliv arabů v Tálíbanu se ještě zvýšil po roce 1997, kdy se bin Ládín uchýlil pod jejich ochranu a stal se rádcem Mohammada Omara.

Tálíbové jsou také ovlivněni myšlenkami, které vychází ze saúdskoarabského prostředí a které se do Afgánistánu dostaly spolu s dobrovolníky a finanční pomocí, a přinesly také saúdskoarabský vahábismus⁴⁹⁹, který vyžaduje prosazování puritánského islámu.⁵⁰⁰ Ústředním bodem se tak pro Tálíby stalo islámské právo a nikoliv islámský

⁴⁹⁴ RASHID, Ahmed: *Taliban: Islam, oil and the new great game in central Asia*. New York, I.B.Tauris 2002, s. 1.

⁴⁹⁵ MAGNUS, R.: c. d., s. 136.

⁴⁹⁶ Tamtéž, s. 136.

⁴⁹⁷ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 319.

⁴⁹⁸ GOSSMAN, Patricia: *Afghanistan in the Balance*. Middle East Report, 2001, č. 221, s. 14.

(www.jstor.com)

⁴⁹⁹ Wahhábismus je sunnitská fundamentální forma islámu. Wahhábismus vznikl v 40. letech 18. století a byl pojmenován podle svého zakladatele, Muhammada ibn Abd al-Vahhába. Ten se svojí činností snažil o obrození sunnitského islámu, protože věřil, že je zkažený cizími vlivy. Řešení viděl ve fundamentálním výkladu celého náboženství a k návratu ke Koránu. Také bojoval proti všem reformám a změnám, které přinášela nová doba. Přestože se nesetkal s velkým ohlasem, k jeho věrným následovníkům na arabském poloostrově však patřil emír Muhammad ibn Saúd, zakladatel budoucího státu Saúdské Arábie. Saúdové ustanovili po vytvoření království wahhábismus jako státní náboženství a hlavní prvek zákonodárství. Na začátku 21. století Saúdská Arábie jako centrum této formy islámu jej pomocí svých misí šíří do ostatních zemí s převážně muslimským obyvatelstvem, země na to vynakládá velké sumy ze svého nemalého bohatství. Velké rozpaky dělá šíření wahhábismu například v Rusku, převážně na Kavkazu a v Tatarstánu a na Balkáně. In: <http://www.timah.ic.cz/nab%20islam.html> (16. 3. 2010)

⁵⁰⁰ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 319.

stát, o který usilovaly islamistická hnutí a strany.⁵⁰¹ Ralph H. Magnus se domnívá, že *Talibán* nereprezentuje pouze Pákistánské pokusy pacifikovat Afghánistán, ale také syntézu islamistických a tradičních islámských cílů, které byly pokusně a předběžně nazývány neofundamentalismus.⁵⁰² Talibové začali být obecně zváni „*mullah tulaban*“ a jejich objevující se program indikoval, že jejich sociální politika bude striktně islámská, že jejich pozice jsou pro-Paštúnské, a že chtějí otevřít afghánské cesty pro pákistánský tranzitní obchod s novými zeměmi centrální Asie.⁵⁰³ Také se zdá, že tomuto hnutí nejde o tradiční hodnoty a tradiční příbuzenské vztahy, protože většina členů *Talibánu* pochází z utečeneckých táborů a namísto tradičních hodnot přijali šariu jako jediný životní kodex.⁵⁰⁴ Vznik *Talibánu* je neodmyslitelně spjat afghánskými uprchlickými tábory.⁵⁰⁵

Objevení se *Talibánu* na scéně politického dění časové splývalo se vznikem závažné sociální krize v jižním Afghánistánu, kde nebyl nikdo, kdo by byl schopen udržovat pořádek. Školy byly uzavřeny, a města byla v rukou loupeživých gangů, které teorizovaly obyvatelstvo. V této situaci *Talibán* představoval záchranu před tímto chaosem. Pokud by si mohli ti, kdo přežili vládu teroru mudžahídkých skupin v občanské válce vybrat jedno základní lidské právo, které by chtěli zažít bylo by to právo na základní bezpečnost. Veřejné hromadné popravy na sportovních stadionech v Kábulu, které byly inscenovány i za války mudžahídkých frakcí, se staly pro okolní svět synonymem nehumánnosti *Talibánu*. Moho Afghánců ale zpočátku tvrdý přístup k dodržování zákonů a pořádku, které začal *Talibán* zavádět podporovalo, protože představoval jedinou cestu jak zastavit nenávislné boje jednotlivých skupin.⁵⁰⁶

Vzhledem k tomu, že *Talibán* zpočátku ochraňoval zejména pákistánské konvoje před útoky Hekmatjárovy Hizb-e Islami, byl považován Masúdem za spojence. *Talibán* však postupně odstraňoval polní velitele, kteří veleli jednotlivým územím prakticky od začátku války a podpora ze strany Pákistánu mu umožnila okupovat

⁵⁰¹ Tamtéž.

⁵⁰² MAGNUS, R.: c. d., s. 136.

⁵⁰³ Tamtéž.

⁵⁰⁴ VOGELSGANG, W.: c. d., s. 319.

⁵⁰⁵ Více o *Talibánu* viz MARSDEN, Peter: *The Taliban: war, religion and the new order in Afghanistan*. London, Zed Books Ltd. 1998; RASHID, Ahmed: *Taliban: Islam, oil and the new great game in central Asia*. New York, I.B.Tauris 2002; GOHARI, M. J.: *The Taliban: ascent to power*. London, Oxford uni press 2000; NOJUMI, Neamatollah: *The rise of the Taliban in Afghanistan: mass mobilization, civil war, and the future of the region*. New York, Palgrave 2002; GOODSON, Larry P.: *Afghanistan's endless war: state failure, regional politics, and the rise of Taliban*. Washington, University of Washington Press 2000; CREWS, Robert D. – TARZI, Amin: *The Taliban and the crisis of Afghanistan*. USA, Harvard Press 2008.

⁵⁰⁶ JOHNSON, Ch.: c. d., s. 77.

Kandahár. Tálíbán postupně monopolizoval svou moc. Tím docházelo ke značenému zjednodušení politické mapy země. Tálíbán se dostal do Kábulu díky vůdci šíitské strany Hizb-e Wahdat Mazárimu. Ten čelil uvnitř Kábulu drtivému tlaku Masúdových mudžahídů. Nakonec byl však Mazáří Tálíbánem zajat a zabit. Střet pak přišel, když Tálíbán odmítl Masúdův požadavek, aby se odzbrojil. Vzápětí Tálíbán utržil obrovské ztráty a stáhnul se na jih do Kandaháru. Mezitím začal na Tálíbán útočit i Ismaíl Chán se svou armádou z Herátu, ale utrpěl porážku a Herát padl do rukou Tálíbánu. Důvodem proč Ismaíl Chán prohrál byla ztráta nejlepších velitelů, neloajalita posil poslaných Masúdem z Kábulu a boje na druhé frontě s Dostúmem.⁵⁰⁷ Porážka Ismaíla Chána znamenala bod zlomu ve vývoji, protože Tálíbán již nemusel bojovat na dvou stranách a jedinou poslední překážkou v ovládnutí Afghánistánu byla Masúdova armáda.

Masúdova strategie udržet za každou cenu Kábul mu znemožnila ovládnout sever Afghánistánu, zatímco na jihu se Afghánci nechtěli podrobit převážně Pandžšírské armádě. Masúd také nemohl předvídat vítězství Tálíbánu nad jednotkami Ismaíla Chána. Tálíbán porazil i paštunské spojence Rábbániho vlády a obecně pozice Jamiat-e Islami byla výrazně podkopána. Když začala bitva o Kábul, Tálíbán již kontroloval skoro dvě třetiny země. Finální konfrontace mezi Masúdem a Tálíbánem již byl konfliktem mezi konsolidovanou silou centralizující svou moc a gerilovou skupinou stahující se do hor.⁵⁰⁸ Konečné dobytí Kábulu Tálíbánem se odehrálo v září 1996 a v turbuletní historii Afghánistánu se začala psát další éra, opět kompletně odlišná od té předchozí, ale stejně jako dřívější období neměla mít dlouhého trvání.

Hlavním důsledkem války proti Sovětům a následné občanské války bylo, že do té doby minoritní skupiny, ať etnické, náboženské nebo sociální, byly schopny se organizovat a projevit politickou asertivitu. Hlavním důkazem této tranzice, která se v Afghánistánu udála je vytvoření nevládních vojenských organizací, a to mezi všemi afghánskými etniky. To mělo největší dopad na do té doby dominantní Paštuny, kteří se nedokázali s takovou změnou v uspořádání společnosti smířit a následná vláda Tálíbánu, který má základnu právě v Paštunské populaci jim na několik let pomohla stát se opět hlavním etnikem v zemi.⁵⁰⁹ Dnes jsou Paštuni za svou spolupráci s Tálíbánem ostatními Afghánci odsuzováni.

⁵⁰⁷ DORRONSORO, G.: c. d., s. 251.

⁵⁰⁸ DORRONSORO, G.: c. d., s. 256.

⁵⁰⁹ HARPVIKEN, K.: c. d., s. 282.

4.3 Afghánistán jako *failed state*

Až teprve zhroucení sovětského bloku a konec Studené války vynesly na světlo jiné problémy mezinárodních vztahů do té doby marginalizované. Nástupcem strachu z komunismu se stala obava z terorismu. Pod bipolaritou studené války se objevily konfliktní linie mezi severem a Jihem a materiální bída se prolíná s nenávisti vůči Západu, protože díky globalizovaným médiím mají obyvatelé těchto zemí před očima blahobyť, na který nemohou dosáhnout.⁵¹⁰ Islám se podle Barši může v těchto společnostech stát vítaným ideologickým ventilem jak pro chudé s jejich bohatými elitami a západem, který je podporuje, tak i pro část bohatých a to přinejmenším ze tří důvodů: sekulární ideologie jako liberalismus a socialismus zklamaly a navíc jsou chápány jako cizorodý implantát; většina těchto společností nemá jasně vykrystalizovanou národní identitu (k níž je potřebná shoda mezi kulturně-identitními a teritoriálními hranicemi); současná globální propojenost umožňuje odpojení muslimské ideologie od teritoria.⁵¹¹ Tuto Baršovu teorii můžeme aplikovat na Afghánistán. Během druhé poloviny 20. století se afghánští králové pokoušeli postupně zavést západní liberální principy, což fungovalo pouze do určité míry a po změně na trůnu se většinou vrátilo zpět ke starým pořádkům. Poslední král Zahir Šáh se ústavou pokusil zavést konstituční monarchii, která ale nefungovala kvůli neefektivitě parlamentu. Parlament zase nefungoval protože, neexistovaly legální politické strany, což byla nepřekonatelná překážka pro vybudování koherentních politických platforem.⁵¹² Pokus zavést v Afghánistánu socialismus s pomocí cizího státu nedopadl o nic lépe, a výsledkem těchto násilně zaváděných změn byla občanská válka a totální rozklad státu. Také se v souvislosti s Afghánistánem nedá hovořit o existujícím národním povědomí obyvatelstva.

Občanská válka v Afghánistánu začala být po svém vypuknutí popisována jako exemplář Hobbesovy války všech proti všem⁵¹³, jako speciální případ tohoto stavu v reálu, který poskytuje prostor pro politickou analýzu. Jako tři možné důvody tohoto stavu vykrystalizovaly, kmenovost, etnicita a islám.⁵¹³ S tímto se však tento text neztotožňuje, protože tyto tři faktory byly v Afghánistánu přítomny již od počátku a

⁵¹⁰ BARŠA, P.: c. d., s. 73.

⁵¹¹ Tamtéž.

⁵¹² DORRONSORO, G.: c. d., s. 76.

⁵¹³ Tamtéž, s. 7.

nikdy předtím nevyvolaly občanskou válku. Naopak text argumentuje, že to byl komunistický puč a následná sovětská invaze, které ze slabého, ale fungujícího státu udělaly stát rozpadlý a které spustily krvavou občanskou válku. Ač se mnoha analýzách objevují příčiny vzniku konfliktu v Afghánistánu, v málo které se objevuje rozbor jeho následků a sociálních změn které sebou přinesl, a které jako v případě Afghánistánu vedly k novému kolektivnímu násilí.⁵¹⁴ V Afghánistánu po komunistické puči neexistovala žádná síla schopná vykonávat moc nad celým teritoriem země. Naopak byly vytvářeny paralelní společenská uspořádání různého typu a různých velikosti.

Dvě dekády destrukce země válečným stavem byly provázeny neschopností konkurenčních vůdců vytvořit stabilní vládu. Již tak fragilní státní uspořádání, které Afghánistán měl před rokem 1978 se během dvaceti let rozložilo úplně.⁵¹⁵ Profesor Institutu pro mezinárodní vztahy Shah Tarzí o afghánské společnosti v roce 1991 pronesl poměrně výstižné vyjádření: „*Je to bouřlivá společnost charakteristická přes sebe jdoucími a nejasně ohraničenými kmenovými, etnickými, náboženskými a regionálními štěpnými liniemi, která žije ve změti kmenových, politických a vojenských struktur. Afghánistán se dostal do dlouhého období bratrovražedných bojů.*“⁵¹⁶

Čtvrtá a poslední kapitola analyzovala události, které byly uvedeny do chodu primárně sovětskou invazí a okupací. Jejím hlavním cílem bylo věnovat se výzkumu následků desetileté sovětské okupace na obyvatelstvo a na rozpoutání občanské války. Dopad desetileté okupace byl katastrofální. Až 3 miliony lidí uprchly a zbytek, co zůstal, prožíval hrůzy války a prudké zhoršení životní úrovně, která již před okupací byla nízká. Došlo k nabourání a přerušení rodinných a kmenových vazeb a v různých oblastech vznikly samostatné správní jednotky pod vedením silného vůdce, který byl schopen danou oblast udržet pod kontrolou. Byla to komunistická vláda podporovaná SSSR, kdo spustil takové pochody ve společnosti, které vedly v konečném důsledku ke zničení státu a ke strádání obyvatelstva. Kapitola také přinesla pohled na afghánské opoziční hnutí v době po odchodu sovětských vojsk a základní události vnitřního vývoje až do dobytí Kábulu Tálibánem. Tato část se také zaměřila na charakter afghánského státu jako již státu kategorie *failed state* a na jeho rysy.

⁵¹⁴ HARPVIKEN, K.: c. d., s. 276.

⁵¹⁵ HYMAN, Anthony: *Nationalism in Afghanistan*. International Journal of Middle East Studies, Special Issue: Nationalism and the Colonial Legacy in the Middle East and Central Asia 34, 2002, č. 2, s. 299. (www.jstor.com)

⁵¹⁶ TARZI, S.: c. d., s. 196.

ZÁVĚR

Zvolené téma práce reflektuje autorčin hluboký zájem o dění v Afghánistánu. Dalším důvodem pro výběr této problematiky je nedostatek odborné literatury věnující se Afghánistánu v českém vědeckém prostředí. V současnosti, ač se o Afghánistánu píše jak v novinách, tak v odborných časopisech, rozebírá se hlavně současná situace a americké angažmá. Zřídka je připomínán vývoj v posledním půlstoletí, který má na dnešní situaci zásadní podíl.

Práce stavěla na předpokladu, že sovětská invaze byla příčinou enormního zesílení do té doby marginálního islámského hnutí, z něž vzešel *Talibán*. Tento předpoklad byl reflektován ve všech kapitolách a tvořil tak souvislou linii propojení mezi jednotlivými kapitolami. Aby byl tento předpoklad potvrzen byly pro jednotlivé kapitoly vypracovány dílčí výzkumné otázky, které z něj byly odvozeny. Každá kapitola se tak zaměřila na výzkum dílčí části zkoumaného předpokladu. Nejprve text objasňuje, které kroky komunistické vlády vedly k vytvoření a posílení opozičních skupin a proč, což bylo výzkumným úkolem. V tomto bodě text předkládá argumenty na jejichž základě dochází k závěru, že komunistická vláda svými nařízeními zásadním způsobem nabořila tradice spojené se ctí rodiny, po staletí udržovaný způsob komunikace mezi vesnicemi a vládou, tradiční způsob výuky a islámské tradice. To ve spojení s terorem a čistkami vedlo jednak k radikalizaci již existujících opozičních skupin a hnutí, a dále k vytvoření mnoha spontánních ohnisek povstání po celé zemi. Druhá část práce ve spojení s první vytvořila komplexní pohled na afghánskou kulturu a charakter společnosti, které byly, jak analyzuje druhá část textu, zničeny konkrétními opatřeními komunistické vlády. Násilné prosazování socialistické ideologie, v zemi k tomu podle Marxe nejméně vhodné vzheletem k minimu dělnické třídy a slabé střední vrstvě, vedlo postupně k narůstání nenávisti a odporu vůči vládě a Sovětskému svazu.

Třetí část práce se soustředila na výzkumnou otázku, zda nebyť sovětské invaze a desetileté okupace došlo by k takové radikalizaci islamistických i tradicionalistických skupin, která by vedla až k zuřivé občanské válce těchto uskupení mezi sebou? Na základě předložené argumentace bylo vyvozeno že nikoliv, pokud by jiným zásahem nebyly navozeny podobné specifické podmínky jaké přinesla okupace. Byla to invaze a necitlivé zásahy do tradičního uspořádání společnosti které spustily pohyb ve společnosti. Tradiční dominantní postavení Paštunu ve společnosti bylo najendou

ohrožena restenčními stranami a hnutími, které zformovali Tádžici, Házárové a další. To vedlo logicky po odchodu sovětů ze scény k bojům o moc, protože se změnou společenského řádu přišla i touha se politicky podílet na vedení země. Následující desetiletá okupace, nejenže kvůli válce s mudžahídy zemi zničila, ale přispěla i k objevení nového fenoménu. Tím byla politizace etnických mešin. I když už před komunistickou vládou existovaly ve společnosti rozpory, nikdy se nevyhrotily takovým způsobem jako během sovětské okupace. Každá ze složek společnosti si začala vytvářet vlastní strany a hnutí, s vlastními vůdci a cíli. Zatímco před okupací dominovali afghánské politice pouze Paštuni, v době okupace se otevřela možnost i pro jiné etnické skupiny přihlásit se o podíl na politické moci. Hlavními aktéry se staly skupiny a strany, které se objevily v Kábulu už před rokem 1973, ale v té době jejich vliv nesahal dál než za hranice hlavního města. Po invazi se většina politických představitelů těchto stran a hnutí přesunula do Pešaváru a začala navazovat kontakty v polních velitelích kteří bojovali na půdě Afghánistánu. Vytvořením dalšího exilového centra v Iránu a v Květu došlo k definitivní polarizaci afghánské politické scény, která byla ještě podporována zahraničními aktéry. Každá země, která se nepřímo účastnila konfliktu skrze vojenskou a finanční pomoc mudžahídům, tak přispívala.

Čtvrtá a poslední část práce byla věnována výzkumu dopadů desetileté sovětské okupace na obyvatelstvo a na rozpoutání občanské války. Důsledky byly katastrofální. Milióny vnějších i vnitřních uprchlíků, zničené většiny zemědělských a zavlažovacích zařízení, rozbourané a vypálené vesnice, narušené rodinné a kmenové vazby. Zaměřila se také na vývoj situace v Afghánistánu v době občanské války apř nástupem Tálíbanu. Text se také zaměřil na příčiny vzniku Tálíbanu, které jsou úzce propjeny a uprchlickými tábory v Pákistánu. Podmínky pro vznik hnutí jako je Tálíbán nastavila právě sovětská okupace, která vyhnala z domovů milióny lidí a vydala je v utečeneckých táborech na milost a nemilost exilových skupin a zahraničních sponzorů. Výuka, které se mladým lidem a dětem z těchto táborů byla fundamentálně islámská a ovlivněná zahraničními vlivy. Objevení se tohoto hnutí má tedy přímou návaznost na sovětskou invazi. Text také argumentuje, že to bylo nastolení komunistického režimu a invaze, které z Afghánistánu učinily *failed state*. Komunistická vláda nebyla nikdy schopna nastolit vládu mimo hlavní města, hranice státu mezi Afghánistán a Pákistán virtuálně zmizely, aby byl umožněn hladkých řešení mudžahídů na bojiště v Afghánistánu a zpět do zázemí v Pákistánu. Neexistoval žádný druh státní správy, který by měl efektivní moc

ve venkovských oblastech. A jakýkoliv respekt k instituci státu jako takového zcela vymizel.

Vzhledem k závěrům, ke kterým došly jednotlivé kapitoly po prozkoumání jednotlivých výzkumných otázek je možné označit za potvrzený nejen hlavní předpoklad, že sovětská invaze byla příčinou enormního zesílení do té doby marginálního islámského hnutí, z nějž vzešel Tálibán, ale také dílčí teze z něj odvozené. Analýza výzkumných otázek také potvrdila, že vlivem vládních opatření a dekretů, které přijal komunistický režim a které šly proti tradičním, tj. s tradičním islámem spjatým pravidlům, došlo k radikalizaci již existujících islamistických protivládních hnutí; za jiných okolností by se opozice obdobně nezradikalizovala. Práce svou argumentací potvrdila, že okolnosti před, během a po invazi způsobily, transformaci Afghánistánu, do té doby kvalifikovaného jako slabý stát, na stát rozpadlý, také proto že se zesílily etnické a náboženské rozpory mezi jednotlivými složkami obyvatelstva. Autorka dále argumentovala, že tyto rozpory byly záměrné posilovány komunistickou vládou, která tak nese přímou odpovědnost spolu s tehdejším SSSR za současnou krizovou situaci.

Práce tak v rámci výzkumu hlavního předpokladu splnila i stanovené cíle. To, že sovětská invaze a desetiletá okupace byly opravdu rozbuškou, které způsobily vznik silného islamistického hnutí, bylo potvrzeno. Invaze spustila nejen pohyb ve skupinách islamistů, ale i ve všech ostatních částech společnosti. Mezi hlavními stranami působícími proti komunistické vládě najdeme i strany tradicionalistické. A dalším vstupem z analyzovaného procesu vzniku a radikalizace odbojových stran a hnutí byl vznik Tálibánu, jako přímý důsledek vykořenění miliónů uprchlíků z jejich tradičního způsobu život a zpřetrhání rodinných a kmenových vazeb. Mladí lidé z uprchlických táborů, vzdělávání téměř výhradně v pákistánských madrásách, bez tradiční afghánské výchovy, silně ovlivnění revolučním odbojovým hnutím a saudskoarabským vahábismem sponzorů těchto škol a výcvikových táborů, již neviděli východisko pro řešení Afghánské situace v islámském státu jako politickém modelu, ale v zavedení fundamentalistického zřízení, které se bude řídit pouze šariou.

Text také postupně zaznamenával a hodnotil činy skupin, jednotlivců i institucí hrajících roli v době před okupací, během ní i po ní v období občanské války. Tento cíl práce byl splněn a autorka se snažila utvořit návaznou dějovou linii mezi jednotlivými kapitolami, tak aby text působil kompaktně. Avšak vzhledem k obsáhlosti a složitosti děje mezi léty 1978-1996 nebylo možné zahrnout do výkladu vše. Posledním úkolem

textu stanoveným v úvodu bylo přiblížit čtenáři afghánskou kulturu a charakter obyvatelstva. Práce se na tento cíl zaměřila zejména v první kapitole, ale dílčí poznatky jsou obsaženy i v ostatních částech textu. Tradiční afghánská kultura a charakter společnosti je natolik obsáhlý pojem, že by bylo vhodné mu věnovat zvláštní diplomovou práci. Pro předkládaný text bylo klíčové zaměřit se na aspekty života běžných afghánců, které byly komunistickou vládou, desetiletou okupací a občanskou válkou nejvíce narušeny. V rámci tohoto cíle práce došla k závěru, že socialistická ideologie prosazovaná na venkově byla spolu s čistkami ve společnosti a terorem byla tak násilným útokem na podstatu bytí obyčejných afghánců, že to nutně muselo vést k radikálnímu pohybu ve společnosti směrem ke spontánnímu povstání všech složek a skupin obyvatel.

Po září 2001 byl západní svět šokován faktem, že teroristé pocházeli z religiózního fundamentalistického prostředí a zároveň odborně používali nejmodernější techniku. To zapadá do diskursu vývoje předpovězeného Samuele Huntingtonem a Benjaminem Barberem, ve kterém Islám a jeho fundamentální hnutí přeberou roli nepřítele.⁵¹⁷

Profesionální žurnalista, pravidelný přispívatel časopisu *Foreign Affairs* Henry S. Bradsher, a autor několika knih o Afghánistánu, shrnuje události jednou větou takto: „SSSR přiměla malou skupinu Afghánců vzhlížet ke svému politickému uspořádání a ekonomickému vývoji a když se tato skupina dostala k moci spustila síly, které zabily nebo donutily k útěku polovinu Afghánců a rozervaly zemi postkomunistickým konfliktem.“⁵¹⁸ Podle Tahira Amína právě charakter sovětsko-afghánských vztahů v letech 1955-1978 byl klíčový pro vydláždění cesty ke komunistické revoluci a následné sovětské okupaci.⁵¹⁹ Expert na komunistické strany Sewery Bialer poukazuje na to, že sovětské invaze do Afghánistánu byla nejočividnější a nejdražší sovětskou expanzí vůbec a bylo to také poprvé od druhé světové války, kdy sovětské jednotky vnikly do země, která nebylo součástí sovětské říše a také to bylo první místo, kde bylo dodáváno obrovské množství amerických zbraní k porážce rusů.⁵²⁰

Síla a odporuschopnost mudžahedínů, kterou vybudovaly USA jako součást anti-sovětské kampaně, proměnila afghánské hory na centrum indoktrinace a výcviku

⁵¹⁷ GÖKAY, Bülent – WALKER, R: J. B. (eds.): *11 September 2001. War, Terror and Judgement*. London, Frank Cass Publishers 2003, s. 143.

⁵¹⁸ BRADSHER, H.: c. d., s. 1.

⁵¹⁹ AMIN, T.: c. d., s. 53.

⁵²⁰ BIALER, S.: c. d., s. 134.

protizápadních teroristů z celého světa.⁵²¹ Ale v osmdesátých letech se tato taktika zdála jako vhodný nástroj k porážce sovětů na této frontě nové fáze studené války. A stejnoměrná nenávist islámských skupin jak vůči SSSR, tak vůči USA začala být vyjadřována až o dvacet let později. Dvě dekády podporování islámského fundamentalismu se nakonec obrátily proti USA.

Afghánistán je totálně zničen i ekonomicky, jediným funkčním obchodem a zdrojem příjmů se stal vývoz opia. Afghánistán, země jehož ekonomika byla vždy hlavně agrárního charakteru, ztratil většinu zavlažovacích systémů, vesnice byly zničeny a stejně tak zemědělská zařízení. Vesnické školy a zdravotní zařízení, kterých bylo nedostatek už před rokem 1978 zmizely po desetileté okupaci a následné občanské válce úplně a na pomyslné vrcholu zkázy jsou miliony min různých druhů, které brání uprchlíkům v návratu domů.⁵²²

⁵²¹ MACQUEEN, Norrie: *Peacekeeping and the International System*. London, Routledge 2006, s. 132.

⁵²² ELIOT, Theodore L. Jr.: *Afghanistan in 1989: Stalemate*. *Asian Survey*, A Survey of Asia in 1989: Part II, 30, 1990, č. 2, s. 162. (www.jstor.com)

ABSTRAKT

Aghová, Tereza: Sovětská invaze do Afghánistánu jako katalyzátor vzniku islámského fundamentalismu a Tálíbanu. Magisterská diplomová práce. Olomouc, Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci 2010,

Tato magisterská diplomová práce se zabývá dopadem sovětské invaze do Afghánistánu v roce 1979 na vznik silného islamistického hnutí, z nějž později vzešel Tálíban. Text analyzuje kromě tohoto výzkumného předpokladu i výzkumné otázky z něj odvozené. Cíle jsou v případě této diplomové práce následující. Hlavním cílem je nalezení odpovědi na otázku, zda sovětská invaze byla skutečně rozbuškou, díky které se v Afghánistánu objevilo silné islamistické hnutí. Dílčím cílem je zachytit momenty, které vedly k zformování širokého opozičního hnutí, které bylo půdou pro vznik vzájemně zneprátelených nepřátelských frakcí a skupin včetně Tálíbanu. Práce se také snaží zaznamenat a vyhodnotit činy skupin, jednotlivců i institucí hrajících roli v době před okupací, během ní i po ní v období občanské války. A v neposlední řadě je cílem textu přiblížit čtenáři afghánskou kulturu a charakter obyvatelstva.

Práce je členěna na čtyři hlavní části. První se zabývá terminologickým uchopením, mezinárodními vztahy v době invaze a základními fakty o Afghánistánu. Druhá kapitola analyzuje Afghánistán v období komunistického režimu a sovětské okupace. Třetí část se koncentruje na vznik a vývoj opozičních stran a hnutí. Čtvrtá sekce se pak zaměřuje na události občanské války a na její dopady na obyvatelstvo.

Práce považuje komunistický režim v Afghánistánu a sovětskou okupaci za hlavní příčiny radikalizace odbojové hnutí a vzniku občanské války, čehož důsledkem bylo vyhrocení štěpných linií mezi obyvatelstvem.

Klíčová slova: LDSA, islamismus, mudžáhid, odbojové hnutí, revoluční strany, afghánské obyvatelstvo

Aghová, Tereza: Soviet Invasion to Afghanistan as Catalyst for Emergence of Islamic Fundamentalism and Taliban. Master Thesis. Olomouc, Department of Political Science and European studies, Faculty of Arts, Palacký University Olomouc 2010.

This Master thesis is concentrating on, what was the impact of soviet invasion to Afghanistan in 1979 on development of strong islamistic movement, which was the base of Taliban. The work is not only concentrating on this investigative presumption but also on investigative questions, which are derived from the presumption. The thesis follows these targets. The main target is to find an answer for a question, if soviet invasion was really the main reason for emergence of strong islamistic movement. Partial target is to find out a moments which lead to formation of broad counter movement, which was the base of emergence of mutually hostile parties and fractions, which in the end lead to emergence of Taliban. Text also tries to write down and interpret acts of groups, individuals and institutions, which played role in the time before occupation, during occupation and after during the time of civil war. The last target is to describe to reader afghan culture and the character of the people.

The text is divided into fourth parts. First one is focusing on terminology, international relations in time of occupation and brings basic facts about Afghanistan. Second chapter analyzes Afghanistan in the period of communistic regime and soviet occupation. Third part concentrate on emergence and development of revolutionary parties and movements. Fourth chapter follows events of civil war and its impact on population.

This Master thesis consider communistic regime in Afghanistan and soviet occupation as main reasons for radicalization of counter movement. Which leded to civil war and bring to boil cleaveages between population.

Key words: LDSA, islamism, mujahedin, counter movement, revolutionary parties, afghan population

ZDROJE

Prameny

Afghanistan population. In: Encyklopedia of the Nations,
<http://www.nationsencyclopedia.com/Asia-and-Oceania/Afghanistan-POPULATION.html> (25. 2. 2010)

Demographics of Pashtoon Population.
<http://www.scribd.com/doc/2918681/Demographics-of-Pashtoon-Population> (8. 1. 2009)

GROMYKO, Andrei: *Memories.* London, Hutchinson, 1989.

Failed States Index. In: Foreign Policy,
http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/06/22/2009_failed_states_index_interactive_map_and_rankings (20. 2. 2010)

Hezb-e Islami. In: Global Security,
<http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizbi-islami.htm> (5. 3. 2010)

HELMANDI, Bashir: *The root of Afghanistan's troubles.* In: kabulpress.org,
<http://kabulpress.org/my/spip.php?article4182> (16. 11. 2009)

Hizb-e Wahdat. In: Hazara net,
<http://www.hazara.net/hazara/organizations/hizbwahdat/hizbwahdat.html> (15. 12. 2009)

Islám, otázky a opovědi. http://www.fatwa.estranky.cz/clanky/sekty/sunnite_-siite-nebo-wahabiste_-o-cem-to-je (25. 3. 2010)

Jamaar-e Islami. <http://www.jamaat.org/new/english> (6. 1. 2010)

PHILLIPS, James: *The Soviet Invasion of Afghanistan*. In: The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/Research/Reports/1980/01/The-Soviet-Invasion-of-Afghanistan> (5. 2. 2010)

QIAM, Massoud: *Afghanistan not a nation, just a battlefield for the West*. In: kabulpress.org, <http://kabulpress.org/my/spip.php?article4183> (15. 11. 2009)

Sufismus. In: Sufism, <http://www.uga.edu/islam/Sufism.html> (25. 2. 2010)

The Fall of Kabul. In: BBC.co. uk, http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/static/in_depth/world/2001/war_on_terror/fall_of_kabul/1.stm (20. 2. 2010)

The Constitution of Afghanistan 1923. In: Afganistan online, <http://www.afghan-web.com/history/const/const1923.html> (3. 3. 2010)

The Constitution of Afghanistan 1964. In: Afganistan online, <http://www.afghan-web.com/history/const/const1964.html> (3. 3. 2010)

The Constitution of Afghanistan 1976. In: Afganistan online, <http://www.afghan-web.com/history/const/const1976.html> (3. 3. 2010)

The Constitution of Afghanistan 1987. In: Afganistan online, <http://www.afghan-web.com/history/const/const1987.html> (3. 3. 2010)

The Constitution of Afghanistan 1990. In: Afganistan online, <http://www.afghan-web.com/history/const/const1990.html> (3. 3. 2010)

ZIPFEL, Tomáš: *Afghánistán mezi optimismem a defetismem*. In: Obrana a strategie, <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2008/clanky/afghanistan-mezi-optimismem-a-defetismem.html> (18. 11. 2009)

Ženevská dohoda. <http://www.ariaye.com/english/constitutions/genev.html> (15. 1. 2010)

Literatura

ADAMOVIÁ, Karolína – KRÍŽKOVSKÝ, Ladislav: *Základy politologie*. Praha, C. H. Beck 2004.

AHADY, Anwar-ul-Haq: *The Decline of the Pashtuns in Afghanistan*. Asian Survey, 35, 1995, č. 7, s. 621-634. (www.jstor.com)

AMIN, Tahir: *Afghanistan crisis: Implications and options for Muslim World, Iran, and Pakistan*. Islamabad, Institute of Policy Studies 1982.

AMSTUTZ, J. Bruce: *Afghanistan. The first five years of soviet occupation*. Washington, National Defence University Press 1986.

ALI, Mehruunnisa: *Soviet-Pakistan Ties since the Afghanistan Crisis*. Asian Survey, 23, 1983, č. 9, s. 1025-1042. (www.jstor.com)

ALLAH, Pierre Allan – STAHEL, Albert A.: *Tribal Guerrilla Warfare against a Colonial Power: Analyzing the War in Afghanistan*. The Journal of Conflict Resolution, 27, 1983, č. 4, s. 590-617. (www.jstor.com)

ARNOLD, Anthony: *Afghanistan. The Soviet Invasion in Perspective*. Stanford, Hoover Institution Press 1985.

BARŠA, Pavel: *Hodina impéria. Zdroje současné zahraniční politiky USA*. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2003.

BENINI, Aldo A. – MOULTON, Lawrence H.: *Civilian Victims in an Asymmetrical Conflict: Operation Enduring Freedom, Afghanistan*. Journal of Peace Research, 41, 2004, č. 4, s. 403-422. (www.jstor.com)

BIALER, Seweryn – MANDELBAUM, Michael: *The Global Rivals*. New York, Alfred A. Knopf Inc. 1988.

BIRCH, Anthony H.: *The Concepts and Theories on Modern Democracy*. New York, Routledge 2007.

BRADLEY, John F. N.: *Válka a mír po roce 1945*. Praha, Victoria Publishing Company 1994.

BRADSHER, Henry S.: *Afghan Communism and Soviet Intervention*. Oxford, Oxford University Press 1999.

BRZEZINSKI, Zbigniew: *The Grand Chessboard American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York, Basic Books 1997.

CAHN, Anne H.: *Killing detente: the right attacks the CIA*. Pennsylvania, Pennsylvania State University Press 1998.

CREWS, Robert D. – TARZI, Amin: *The Taliban and the crisis of Afghanistan*. USA, Harvard Press 2008.

ČEJKA, Marek: *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu*. Brno, Barrister &Principal 2007.

DALLIN, Alexander: *The Khrushchev and Brezhnev Years*. New York, Garland Publishing, Inc. 1992.

DONALDSON, Robert H.: *The foreign policy of Russia : changing systems, enduring interests*. New York, M.E. Sharpe Inc. 2009.

DORRONSORO, Giles: *Revolution unending*. London, Hurts and Company 2005

DUNBAR, Charles: *Afghanistan in 1987: A Year of Decision?* Asian Survey, 28, 1988, č. 2, s. 148-162. (www.jstor.com)

DUPREE, Louis: *Afghanistan*. Princeton, Princeton university Press 1973.

EDMONDS, Robin: *Soviet Foreign Policy: the Brezhnev Years*. Oxford, Oxford University Press 1983.

EDWARDS, David B.: *Learning from the Swat Pathans: Political Leadership in Afghanistan, 1978-97*. *American Ethnologist*, 25, 1998, č. 4, s. 712-728. (www.jstor.com)

ELIOT, Theodore L. Jr.: *Afghanistan in 1989: Stalemate*. *Asian Survey, A Survey of Asia in 1989: Part II*, 30, 1990, č. 2, s. 158-166. (www.jstor.com)

GELLNER, Arnošt: *Národy a nacionalismus*. Praha, Hříbal 1993.

GELMAN, Harry: *The Brezhnev Politburo and the Decline of Détente*. Ithaca, Cornell University Press 1984.

GIBBS, David: *Does the USSR Have a 'Grand Strategy'? Reinterpreting the Invasion of Afghanistan*. *Journal of Peace Research*, 24, 1987, č. 4, s. 365-379. (www.jstor.com)

GOHARI, M. J.: *The Taliban: ascent to power*. London, Oxford University Press 2000.

GÖKAY, Bület – WALKER, R. J. B. (eds.): *11 September 2001. War, Terror and Judgement*. London, Frank Cass Publishers 2003.

GOODSON, Larry P.: *Afghanistan's endless war: state failure, regional politics, and the rise of Taliban*. Washington, University of Washington Press 2001.

GOODSON, Larry P.: *Afghanistan in 2003: The Taliban Resurface and a New Constitution Is Born*. *Asian Survey*, 44, 2004, č. 1, s. 14-22. (www.jstor.com)

GOODSON, Larry P.: *Afghanistan in 2004: Electoral Progress and an Opium Boom*. *Asian Survey*, 45, 2005, č. 1, s. 88-97. (www.jstor.com)

GOSSMAN, Patricia: *Afghanistan in the Balance*. Middle East Report, 2001, č. 221, s. 8-15. (www.jstor.com)

HARPVIKEN, Kristian Berg: *Transcending Traditionalism: The Emergence of Non-State Military Formations in Afghanistan*. Journal of Peace Research, 34, 1997, č. 3, s. 271-287.
(www.jstor.com)

HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum: základy teorie, metody a aplikace*. Praha, Portál 2008.

HERRMANN, Richard K.: *Analyzing Soviet Images of the United States: A Psychological Theory and Empirical Study*. The Journal of Conflict Resolution, 29, 1985, č. 4, s. 665-697. (www.jstor.com)

HORN, Robert C.: *Afghanistan and the Soviet-Indian Influence Relationship*. Asian Survey, 23, 1983, č. 3, s. 244-260. (www.jstor.com)

HOSSEINI, Khaled: *Lovec draků*. Praha, Rozmluvy 2007.

HOFFMAN, Erik P. - FLERON, Frederic J.: *The Conduct of Soviet foreign policy*. New York, Aldine Publishing Company 1986.

HYMAN, Anthony: *Nationalism in Afghanistan*. International Journal of Middle East Studies, Special Issue: Nationalism and the Colonial Legacy in the Middle East and Central Asia 34, 2002, č. 2, s. 299-315. (www.jstor.com)

HURWITZ, Jon – PEFFLEY, Mark: *Public Images of the Soviet Union: The Impact on Foreign Policy Attitudes*. The Journal of Politics, 52, 1990, č. 1, s. 3-28.
(www.jstor.com)

JIHLAVEC, Jan: *Taxonomie slabé státnosti*. In: WAISOVÁ, Šárka a kol.: *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň, vydavatelství Aleš Čeněk 2007.

JOB, Brian L.: *The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World*. Boulder, Lynne Rienner Publishers 1992.

JOHNSON, Chris - JOLYON, Leslie: *Afghanistan. The Miracle of Peace*. London, Zed Books 2004.

KALDOR, Mary – HOLDEN, Gerard FALK Richard A. (Eds): *The New detente: rethinking East-West relations*. Tokyo, Verso 1989.

KAKAR, Hassan M.: *Afghanistan. The Soviet Invasion and the Afghan response, 1979-1982*. Berkley, university of California Press 1995.

KAW, Marita: *Predicting Soviet Military Intervention*. The Journal of Conflict Resolution, 33,1989 č. 3, s. 402-429. (www.jstor.com)

KENNAN, George F.: *The Nuclear Delusion: Soviet-American Relations in the Atomic Age*. New York, Pantheon Books 1982.

KIRBY, Harmon E.: *U.S. Policy on Afghanistan*. In: MAGNUS, Ralph H. (ed.): *Afghan alternatives. Issues, Options and Policies*. New Brunswick, Transaction Books 1985.

KLEVEMAN, Lutz C.: *The New Great Game: Blood and Oil on Central Asia*. New York, Atlantic Monthly Press 2003.

LaFEBER, Walter: *America, Russia, and the Cold War, 1945-1992*. USA, McGraw-Hill, Inc. 1993.

LIGHT, Margot: *Soviet Policy in the Third World*. International Affairs, 67, 1991, č. 2, s. 263-280. (www.jstor.com)

MACQUEEN, Norrie: *Peacekeeping and the International System*. London, Routledge 2006.

MAGNUS, Ralph H – NABY, Eden (eds.): *Afghanistan. Mullah, Marx, and Mujahid*. Boulder, Westview press 2002.

MAREK, Jan: *Dějiny Afghánistánu*. Praha, Nakladatelství lidové noviny 2006.

MARSDEN, Peter: *Afghanistan: The Reconstruction Process*. *International Affairs*, 79, 2003, č. 1, s. 91-105. (www.jstor.com)

MENDELSON, Sarah E.: *Internal Battles and External Wars: Politics, Learning, and the Soviet Withdrawal from Afghanistan*. *World Politics*, 45, 1993, č. 3, s. 327-360. (www.jstor.com)

MENDELSON, Sarah: *Changing Course*. New Jersey, Princeton University Press 1998.

NABY, Eden: *The Afghan Resistance Movement*. In: MAGNUS, Ralph H. (ed.): *Afghan alternatives. Issues, Options and Policies*. New Brunswick, Transaction Books 1985.

NEWELL, Richard S.: *Post-Soviet Afghanistan: The Position of the Minorities*. *Asian Survey*, 29, 1989, č. 11, s. 1090-1108. (www.jstor.com)

NIJMAN, Jan: *The Limits of Superpower: The United States and the Soviet Union since World War II*. *Annals of the Association of American Geographers*, 82, 1992, č. 4, s. 681-695. (www.jstor.com)

NOJUMI, Neamatollah: *The rise of the Taliban in Afghanistan: mass mobilization, civil war, and the future of the region*. New York, Palgrave 2002.

NOORZOY, M. S.: *Long-Term Economic Relations between Afghanistan and the Soviet Union: An Interpretive Study*. *International Journal of Middle East Studies*, 17, 1985, č. 2, s. 151-173. (www.jstor.com)

NOVÁK, Martin: *Džihád proti Kremlu. Sovětská válka v Afghánistánu a zrod Al-Káidy*. Praha, Epoque 2008.

NYE, Joseph S.: *Understanding International Conflicts. An Introduction to Theory and History*. New York, Longman 2007.

PAPP, Daniel S.: *Contemporary international relations*. USA, Macmillan Publishing Company 1988.

PAPP, Daniel S.: *Contemporary international relations*. USA, Macmillan Publishing Company 1991.

PEARSON, Frederic S. – ROCHESTER, J. Martin: *International Relations. The Global Condition in the Late Twentieth Century*. New York, McGraw-Hill, Inc. 1992.

PIPES, Richard: *Survival is not enough : Soviet realities and America's future*. New York, Simon and Schuster 1984.

RASANAYAGAM, Angelo: *Afghanistan. A Modern history*. London, I. B. Taurius and Co, Ltd 2003.

RASHID, Ahmed: *Taliban: Islam, oil and the new great game in central Asia*. New York, I.B.Tauris 2002.

RUBIN, Barnet: *The Search for Peace in Afghanistan: From Buffer State to Failed State*. New York, Yale University Press 1995, s. 131.

ROTBURG, ROBERT I.: *Failed States in a World of Terror*. Foreign Affairs, 81, 2002, č. 4, s. 127-140.

ROY, Oliver: *The Mujahedin and the Preservation of Afghan culture*. In: HAUNER, Milan – CANFIELD, Robert L. (eds.): *Afghanistan and the Soviet Union. Collision and Transformation*. Boulder, Westview Press 1989, s. 40

ROY, Oliver: *Islam and resistance in Afghanistan*. Cambridge, Cambridge University Press 1990.

RUBINSTEIN, Alvin Z.: *The Great Game*. New York, Praeger 1983.

ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Úvod do současné politologie*. Praha, Portál 2002.

ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*. Praha, Portál 2000.

SARIN, Oleg – DVORETSKY, Lev: *Afghánský syndrom. Sovětský Vietnam*. Brno, Jota s.r.o 1993.

SARIN, Oleg – DVORECKÝ, Lev: *Vetřelci. Agrese sovětského svazu proti světu 1919 – 1989*. Brno, Books s. r. o 1998.

SHAPIRO, David M.: *The Other World: Issues and Politics of the Developing World*. New York, Longman 1994.

ŠÍŠKA, Jiří F.: *Prokletá válka. Afghánistán moskevský Vietnam aneb Debakl Sovětské armády ve válečném konfliktu v Afghánistánu 1979 – 1989*. Praha, Votobia 1999.

ŠÍŠKA, F. Jiří: *Bojiště Afghánistán. Sovětsko – afghánský válečný konflikt 1979- 1989*. Cheb, Svět křídel 2004.

SMOLANSKY, Oles M.: *Soviet Foreign Policy under Gorbachev*. In: IEEI, http://www.ieei.pt/files/OlesMSmolansky_Soviet_Foreign_Policy_under_Gorbachev.pdf (15. 5.1.2010)

SORENSEN, Georg: *Stát a mezinárodní vztahy*. Praha, Portál 2005, s. 100-103

TARZI, Shah M.: *Afghanistan in 1991: A Glimmer of Hope*. Asian Survey, A Survey of Asia in 1991: Part II, 32, 1992, č. 2, s. 189-196. (www.jstor.com)

ULAM, Adam B.: *Dangerous Relations: the Soviet Union in World Politics, 1970–82*. Oxford, Oxford University Press 1983.

VALENTA, Jiří: *Soviet Aims, Policies, and Alternatives in Afghanistan*. In: MAGNUS, Ralph H. (ed.): *Afghan alternatives. Issues, Options and Policies*. New Brunswick, Transaction Books 1985.

VEBER, Václav: *Komunistický experiment v Rusku aneb Malé dějiny SSSR*. Praha, nakladatelství Roman Míšek 2001.

VESELÝ, Zdeněk: *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2007.

VOGELSGANG, Willem: *Dějiny Afghánistánu*. Praha, Grada Publishing 2010.

WAISOVÁ, Šárka a kol.: *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň, vydavatelství Aleš Čeněk 2007.

WEINBAUM, Marvin G.: *The International Community and Afghanistan: Responses and Options*. In: MAGNUS, Ralph H. (ed.): *Afghan alternatives. Issues, Options and Policies*. New Brunswick, Transaction Books 1985.

WEINBAUM, Marvin G.: *Pakistan and Afghanistan: The Strategic Relationship*. *Asian Survey*, 31, 1991, č. 6, s. 496-511. (www.jstor.com)

WOOD, Williams B.: *Long Time Coming: The Repatriation of Afghan Refugees*. *Annals of the Association of American Geographers*, 79, 1989, č. 3, s. 345-369. (www.jstor.com)

ZIMMERMAN, William – AXELROD, Robert: *The "Lessons" of Vietnam and Soviet Foreign Policy*. *World Politics*, 34, 1981, č. 1, s. 1-24. (www.jstor.com)

PŘÍLOHY

SEZNAM

1. Příloha: Politické strany v Afghánistánu do roku 1978.....	113
2. Příloha: Sunnitské opoziční strany.....	114
3. Příloha: Šíitské opoziční strany	115
4. Příloha: Fotky afghánských vůdců.....	116
5. Příloha: Politická mapa Afghánistánu.....	121
6. Příloha: Afghánská satelitní mapa s vyznačenými provinciemi	122
7. Příloha: Geografická mapa Afghánistánu	123
8. Příloha: Etnické rozložení Afghánistánu a území ovládané Tálibánem	124
9. Příloha: Afghánistán a okolní státy.....	125
10. Příloha: Mapa ukazující počet a rozmístění Afghánských uprchlíků v okolních státech.....	126

A. Textové přílohy

1. Příloha: Politické strany v Afghánistánu do roku 1978

Political parties before 1978				
Name	Formation	Membership	Ideology	Leaders
<i>Hezb-i Demokratik-i Khalq-i Afghanistan</i>	1965 (split into Khalq and Parcham, 1967)	Persian speakers for the Parcham. Pushtun speakers for the Khalq	Communist	Nur Muhammad Taraki, Babrak Karmal
<i>Suzman-i Jawanan-i Mosalman</i>	1968	Urban (Kabul)	Islamist	Abdul Rahim Niazi
<i>Shola-yi Jawid</i>	1968	Urban (Kabul, Herat, Mazar-i, Sharif) Shi'ites Qizilbash, Hazaras of Jaghori, Kunar	Maoist	Osman Landay, the Yari brothers, The Mahmudi family
<i>Afghan Mellat</i>	1966	Townspeople, Pushtuns	Pushtun Nationalist	Gholam Muhammad Farhad
<i>Hezb-i Demokrat-i Mottaraki</i>	1966	Urban élites	Social Democrat	Hashem Maywandwal

(Zdroj: DORRONSORO, Giles: *Revolution unending*. London, Hurts and Company 2005)

2. Příloha: Sunnitské opoziční strany

The Sunni Parties				
Name of party	Leadership	Organization	Ideology	Recruitment
<i>Hezb-i Islami</i>	Islamist <i>Gulbuddin Hekmatyar</i>	Bureaucratic	Islamist	Educated class
<i>Jamiyat-i Islami</i>	Islamist, clerical Mawlani <i>Rabbani</i>	Bureaucratic	Islamist	Educated class
<i>Harakat-i Enqelab</i>	Clerical Mawlani <i>Nabi</i>	Clerical	Fundamentalist	<i>Ulema</i>
<i>Jebhe-yi Nejat</i>	Patrimonial <i>pir Mujaddidi</i>	Patrimonial	Conservative	<i>khan</i>
<i>Mahaz-i Melli</i>	Patrimonial <i>pir Gaylani</i>	Patrimonial	Conservative	<i>khan</i>
<i>Hezb-i Islami</i>	Patrimonial	Patrimonial	Fundamentalist	<i>khan</i>
<i>Ettehad</i>	Clerical Mawlani <i>Sayyaf</i>	Patrimonial	Fundamentalist	Opportunist

(Zdroj: DORRONSORO, Giles: *Revolution unending*. London, Hurts and Company 2005)

3. Příloha: Šiitské opoziční strany

The principal shiite parties				
Name of party	Leadership	Organization	Ideology	Recruitment
<i>Shura</i>	Clerical <i>sayyed</i> Beheshti	Clerical	Conservative	Hazara <i>sadat</i>
<i>Nasr</i>	Clerical <i>Shaikh</i> Mazari	Clerical	Islamist	Hazara <i>ulema</i>
Sepah	Clerical <i>Shaikh</i> Akbari	Clerical	Islamist	Hazara <i>ulema</i>
<i>Harakat-i Islami</i>	Clerical <i>Shaikh</i> Mohseni	Clerical	Conservative	Shi'i te <i>khan</i>
<i>Mustazaffin</i>	Islamist engineer Hashemi	Bureaucratic	Islamist	Educated class

(Zdroj: DORRONSORO, Giles: *Revolution unending*. London, Hurts and Company 2005)

B. Obrazové přílohy

4. Příloha: Fotky afghánských vůdců

Mohammad Daud Khan

1973-1978 (Zdroj:

http://www.instablogsimages.com/images/2009/01/20/mohammed_daoud_khan_1_8W2gk_19968_310x235.jpg)

Hafizullah Amin (Zdroj: http://www.executedtoday.com/images/Hafizullah_Amin.jpg)

Nur Mohammad Taraki (Zdroj:

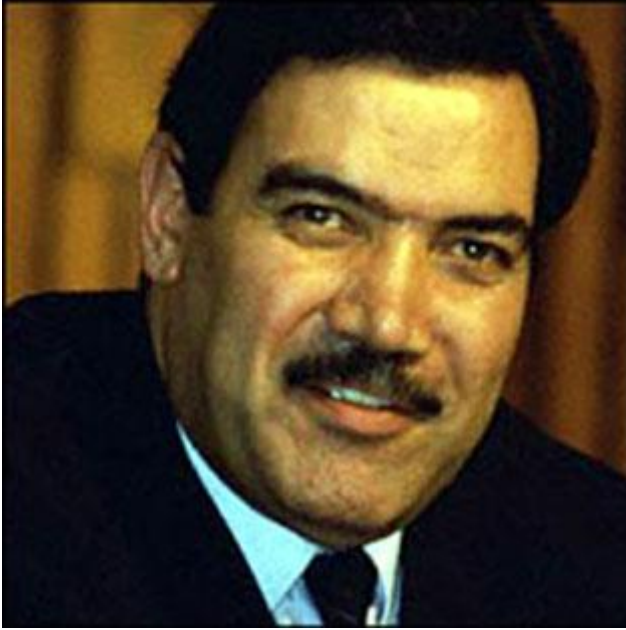
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Nur_Muhammad_Taraki.jpg)

Babrak Karmal (Zdroj:

<http://www.google.cz/imgres?imgurl=http://www.nndb.com/people/906/000112570/babrak-karmal->

[1.jpg&imgrefurl=http://www.nndb.com/people/906/000112570/&h=277&w=202&sz=15&tbnid=FgOSutY0IIHDM:&tbnh=114&tbnw=83&prev=/images%3Fq%3DBabrak%2BKarmal&hl=cs&usg=__H99b9gfrGwausdSJb1cDV6911zk=&ei=QbuwS7OZNKOKmwOf36DCDw&sa=X&oi=image_result&resnum=4&ct=image&ved=0CBsQ9QEwA\)](http://www.nndb.com/people/906/000112570/&h=277&w=202&sz=15&tbnid=FgOSutY0IIHDM:&tbnh=114&tbnw=83&prev=/images%3Fq%3DBabrak%2BKarmal&hl=cs&usg=__H99b9gfrGwausdSJb1cDV6911zk=&ei=QbuwS7OZNKOKmwOf36DCDw&sa=X&oi=image_result&resnum=4&ct=image&ved=0CBsQ9QEwA)

Dr. Najibullah (Zdroj:

<http://www.omidevatan.com/Site/Pictures/tumbnail/dr.najibullah.jpg>)

Burhanuddin Rabbani (Zdroj: http://www.s9.com/images/portraits/24805_Rabbani-Burhanuddin.jpg)

Gulbuddin Hekmatyar (Zdroj: <http://pakistankakhudahafiz.wordpress.com/2009/11/10/hekmatyar-offers-us-forces-safe-exit/>)

Ahmad Shah Massoud (Zdroj:
http://ramonschack.files.wordpress.com/2007/09/massoud_reza.jpg)

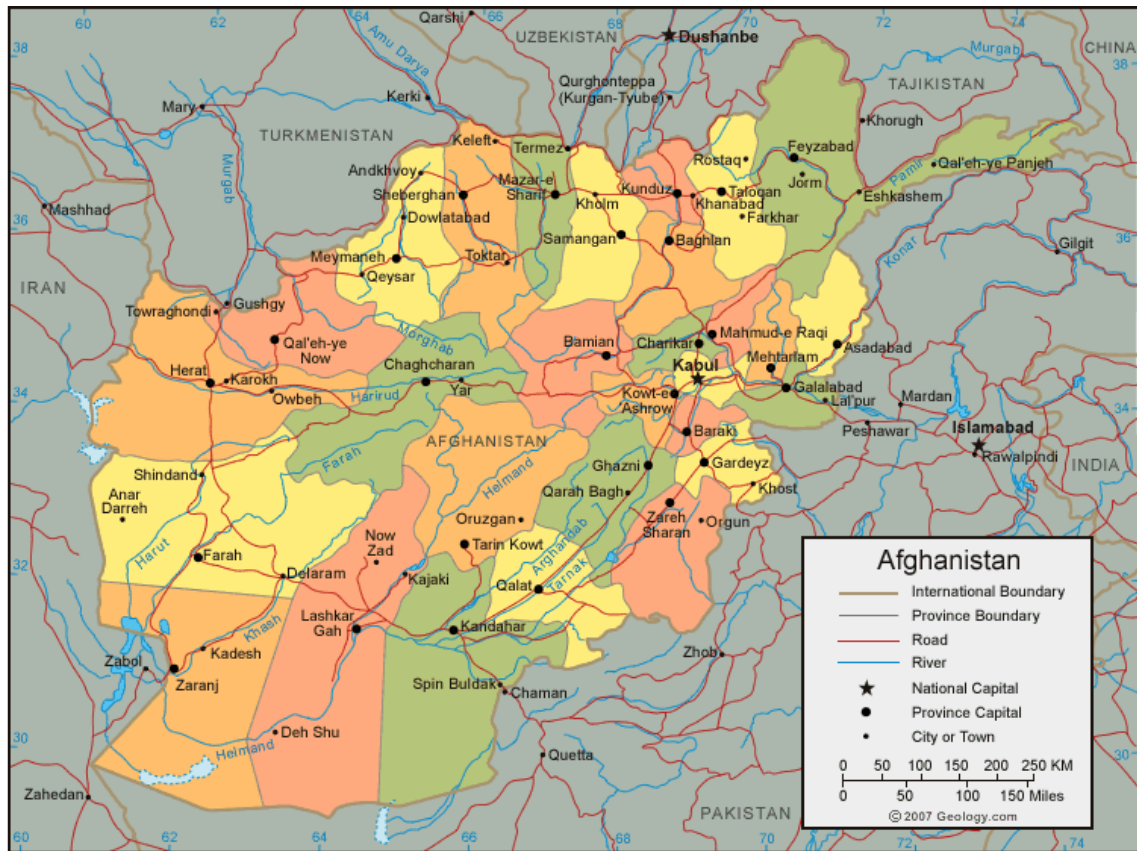
5. Příloha: Politická mapa Afghánistánu

(Zdroj:

http://images.google.cz/imgres?imgurl=http://www.nationsonline.org/maps/afghanistan_map.jpg&imgrefurl=http://www.nationsonline.org/oneworld/map/afghanistan_map.htm&usq=__J2nO_NWztXvIwFhDbRVNrb511s4=&h=891&w=1200&sz=458&hl=cs&start=8&itbs=1&tbnid=9I9L7xvfgEUkM:&tbnh=111&tbnw=150&prev=/images%3Fq%3Dafghanistan%2Bmap%26hl%3Dcs%26gbv%3D2%26tbs%3Disch:1)

6. Příloha: Afghánská satelitní mapa s vyznačenými provinciemi

(Zdroj: http://images.google.cz/imgres?imgurl=http://geology.com/world/afghanistan-map.gif&imgrefurl=http://geology.com/world/afghanistan-satellite-image.shtml&usq=__Pmt_hoHghr5NaUf7YWZwcJcTfes=&h=560&w=750&sz=101&hl=cs&start=13&itbs=1&tbnid=5s4oUT3ncoaA_M:&tbnh=105&tbnw=141&prev=/images%3Fq%3Dafghanistan%26hl%3Dcs%26sa%3DG%26gbv%3D2%26tbs%3Disch:1)

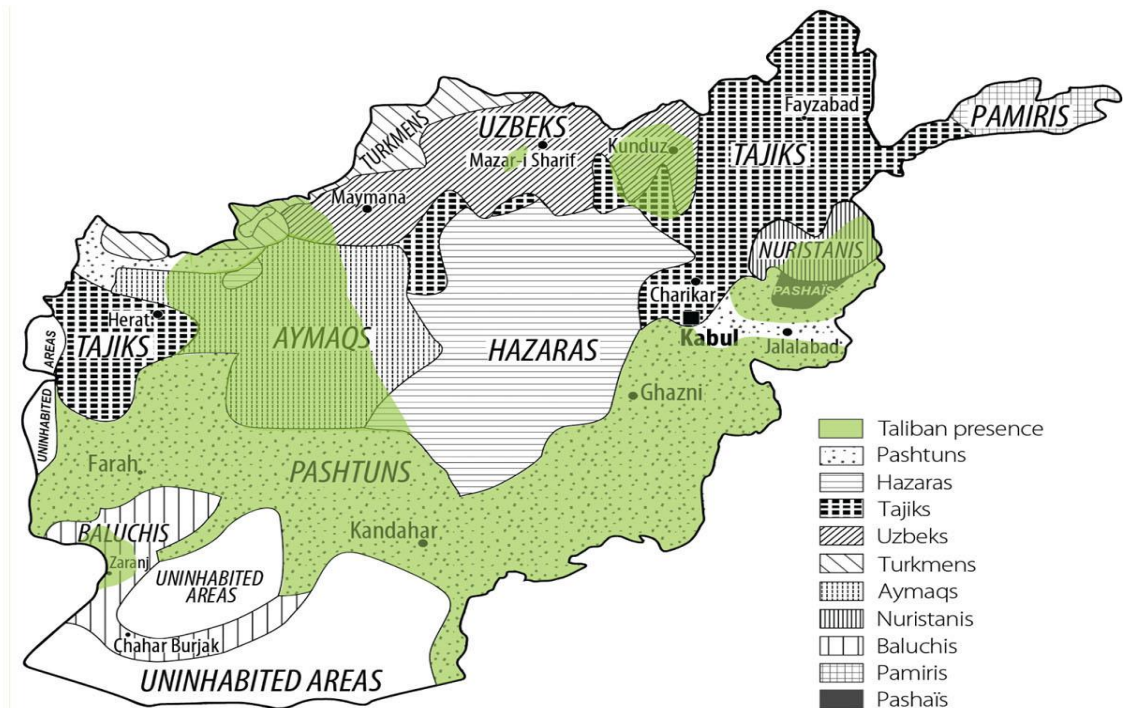
7. Příloha: Geografická mapa Afghánistánu

(Zdroj: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/txu-oclc-310605662-afghanistan_rel_2008.jpg)

8. Příloha: Etnické rozložení Afghánistánu a území ovládané Tálibánem

Ethnicities and Taliban Presence in Afghanistan

© 2009, Carnegie Endowment for International Peace

(Zdroj:

http://images.google.cz/imgres?imgurl=http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/afghanistan_ethnicities_and_taliban_presence_map_15Dec2009.jpg&imgrefurl=http://www.lib.utexas.edu/maps/afghanistan.html&usg=__7xXM-VJZ547QfNos4w0I4NYOsKY=&h=1432&w=1220&sz=320&hl=cs&start=1&itbs=1&tbnid=4PRkZ_9_fM0GIM:&tbnh=150&tbnw=128&prev=/images%3Fq%3DEthnicities%2Band%2BTaliban%2Bpresence%2Bin%2BAfghanistan%26hl%3Dcs%26sa%3DG%26gbv%3D2%26tbs%3Disch:1)

9. Příloha: Afghánistán a okolní státy

(Zdroj: <http://mondediplo.com/IMG/artoff2033.jpg>)

10. Příloha: Mapa ukazující počet a rozmístění Afghánských uprchlíků v okolních státech

(Zdroj: <http://www.cnn.com/SPECIALS/2001/trade.center/refugee.map.html>)